

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

**Регіональна економіка
(регіональна економіка, екологія)**

**Методичні вказівки
до практичних занять та самостійної роботи**

КИЇВ — 2016

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

**Регіональна економіка
(регіональна економіка, екологія)**

**Методичні вказівки
до практичних занять та самостійної роботи**

для студентів галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка», галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальність 075 «Маркетинг».

Рекомендовано Вченою радою ФММ НТУУ "КПІ ім. Ігоря Сікорського"

**КИЇВ
НТУУ "КПІ"
2016**

Регіональна економіка (регіональна економіка, екологія): методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи для студентів 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка», галузь знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальність 075 «Маркетинг» / Уклад.: С.О. Кириченко, С.О. Тульчинська. — К.: НТУУ "КПІ ім. Ігоря Сікорського", 2016. — 156с.

*Гриф надано Вченою радою
факультету менеджменту та маркетингу
НТУУ "КПІ ім. Ігоря Сікорського"
(Протокол № від)*

Навчальне видання

**Методичні вказівки
до практичних занять та самостійної роботи**

галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальності 051 «Економіка»,
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»,
спеціальність 075 «Маркетинг».

Укладачі	Кириченко Сергій Олександрович, канд. екон. наук; Тульчинська Світлана Олександрівна, д-р. екон. наук, проф.
Відповідальний редактор	Круш П.В., канд. екон. наук, проф.
Рецензент	Крейдич І.М., д-р. екон. наук, проф.

За редакцією укладачів

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	9
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ.....	26
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ.....	117
ТЕСТОВІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ.....	125
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	155

ВСТУП

Дисципліна «Регіональна економіка» є фундаментальною для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Вивчення теорії і практики розміщення продуктивних сил і регіональної економіки набуває особливого значення у зв'язку з необхідністю посилення регіонального підходу до регулювання народного господарства, управління соціально-економічним розвитком теорії, забезпечення освоєння природних, виробничих і людських ресурсів регіонів.

Акцентується увага на таких питаннях, як територіальна і галузева структура народного господарства, науково-технічний прогрес, розміщення виробничого й наукового потенціалу, наукові основи державної регіональної економічної політики тощо.

Мета дисципліни - надання знань щодо розміщення і територіальної організації продуктивних сил України, а також аналізу стану і визначення головних напрямків регіонального розвитку економіки в умовах ринкових відносин та основних теоретичних положень загальної екології.

Студенти мають оволодіти знанням економічних законів і розуміти механізм їх впливу на розвиток і розміщення продуктивних сил: визначати найважливіші умови і фактори (екологічні, економічні, соціальні, політичні, історичні, природні, технологічні, демографічні), які впливають на розвиток і розміщення продуктивних сил; вивчити сучасний стан і територіальну організацію виробництва в Україні, його особливості в різних економічних районах; навчитись враховувати вплив світових інтеграційних процесів, вміти аналізувати проблеми і приймати правильні рішення щодо розміщення продуктивних сил. Розглянуто аспекти прикладної екології з охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки. Особливу увагу приділено раціональному використанню сировини, тепло і енергоресурсів, води, атмосферного повітря, а також безвідходних і маловідходних технологій у виробництві. Наведено відомості про сучасну організацію та правову систему управління екологічною безпекою

довкілля, державну програму охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів та екологічну безпеку.

Цільова спрямованість дисципліни обумовлює постановку та вирішення таких завдань:

- забезпечення науково-методичної підготовки студентів для вирішення територіальних, регіональних проблем у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання;

- формування комплексного, просторового сприйняття економіки з позиції активізації людського фактора, необхідності

- врахування досягнень науково-технічного прогресу у вирішенні економічних, соціальних, екологічних та ін. проблем;

- вивчення проблем раціонального використання природно - господарського потенціалу та розвитку міжгалузевих комплексів і регіонів України;

- наукова інтерпретація сучасних інтеграційних регіональних, міжрегіональних і міждержавних економічних процесів та інвестиційної політики регіонального розвитку;

- вивчення наукових засад державної регіональної економічної політики;

- розгляд питань з основних теоретичних положень загальної екології.

Щоб успішно оволодіти дисципліною «Регіональна економіка», необхідно вивчати запропоновану в програмі та методичних рекомендаціях літературу поступово, протягом всього навчального періоду. Студентам, які слухають лекції, бажано було б звернути увагу на відповідні розділи одразу після їх висвітлення в лекціях.

Щоб краще засвоїти дисципліну, слід дотримуватися відповідної послідовності у роботі, а саме:

- ознайомитись за навчальною програмою зі змістом теми;

- розглянути методичні рекомендації з цієї теми;

- вивчити відповідний розділ підручника та іншу економічну літературу, яка стосується даної теми;

- відповісти на питання для самоперевірки;
- виконати відповідну частину індивідуальної роботи.

Заключним етапом вивчення дисципліни являється складання диференційованого заліку.

Навчально-методичний посібник створений з метою надати допомогу студентам при самостійному вивченні дисципліни, при підготовці до практичних і семінарських занять, при виконанні індивідуальної науково-дослідної роботи.

Мета дисципліни: надання знань щодо розміщення і територіальної організації продуктивних сил України, а також аналіз стану і визначення головних напрямків регіонального розвитку економіки в умовах ринкових відносин та основних теоретичних положень загальної екології.

Після вивчення дисципліни «**Регіональна економіка**» студенти повинні володіти інструментальними, міжособистісними, системними та спеціальними компетенціями, а саме:

Інструментальні компетенції

- здатність отримувати з різних джерел та аналізувати, систематизувати інформацію з базових питань програмного матеріалу навчальної дисципліни;
- здатність до самостійного поповнення і оновлення своїх знань з актуальних питань оцінки зовнішнього середовища та нормативного регулювання діяльності підприємств;
- здатність ефективно організовувати свій час при вивченні програмного матеріалу дисципліни.

Міжособистісні компетенції

- здатність здійснювати ефективні міжособистісні комунікації;
- здатність працювати та знаходити рішення проблем у команді;
- здатність приймати вірне рішення у команді підприємства при вирішенні конфліктної ситуації;
- здатність сприймати різноманітні відмінності різних культур й адаптувати їх щодо конкретної ситуації.

Системні компетенції

- здатність застосовувати знання з питань регіональної економіки у прийнятті управлінських рішень.

Спеціальні компетенції

- здатність до набуття навичок практичного застосування методологічного апарату дисципліни;
- здатність застосовувати теоретичні знання щодо впровадження оптимальних управлінських рішень в економічних районах;
- здатність отримувати та аналізувати інформацію про діяльність підприємства в розрізі регіонального управління;
- здатність здійснювати кількісну та якісну оцінку економічних районів;
- вміння вирішувати практичні завдання, пов'язані з управлінням промислових підприємств у конкретних регіонах;
- здатність до оволодіння навичками аналітичного обґрунтування прийнятих рішень у визначенні пріоритетів розвитку кожного економічного району;
- здатність до комплексної розробки системи регіонального управління та її впровадження у народному господарстві.

Інтегровані вимоги до знань і умінь з навчальної дисципліни

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

Знати:

- теоретичні і прикладні питання регіональної економіки і регіонального розвитку;
- закономірності, принципи і чинники розміщення продуктивних сил;
- особливості розміщення галузей народного господарства;
- наукові методи аналізу територіальної організації народного господарства;
- методи обґрунтування галузевого розміщення виробництва;

- значення зовнішньоекономічних зв'язків у розвитку продуктивних сил;
- основи державної регіональної політики та механізму її реалізації;
- шляхи раціонального використання природних, науково-виробничих та людських ресурсів регіонів країни;
- практичне значення регіонального підходу до управління соціально-економічним розвитком територій.

Вміти:

- володіти методикою ефективного реформування національної економіки, глибокого розуміння необхідності структурної її трансформації;
- розуміти складну систему взаємозв'язків між особливостями розвитку і розміщенням продуктивних сил та рівнем соціально-економічного розвитку регіонів з одного боку, та національною економічною безпекою – з іншого;
- аналізувати світові тенденції регіонального розвитку, досягнень регіональної економічної політики країн світу з оцінкою можливостей їх використання у вітчизняній практиці господарювання;
- обґрунтувати досягнення високої конкурентоспроможності продукції вітчизняного виробництва як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку, подолання високої залежності від імпорту окремих товарів;
- розробляти концептуальний підхід до раціонального розміщення продуктивних сил регіону;
- обґрунтувати ефективність функціонування народногосподарських комплексів з урахуванням їхнього територіального розміщення;
- виконувати різноманітні розрахунки на вибір оптимального варіанта розміщення виробництва;
- обґрунтовувати доцільність участі України в міжнародному поділі праці.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ 1. Регіональна економіка

Тема 1. Предмет, метод і завдання дисципліни.

Об'єкт і предмет вивчення дисципліни. Регіон як результат територіального поділу праці. Регіональна економіка в системі економічних і регіональних наук. етапи наукових регіональних досліджень.

Методологічні принципи і наукові методи дослідження в регіональній економіці. Поняття наукового підходу. Головні наукові підходи в регіональній економіці: просторово-часовий, генетичний і етногенетичний, геосистемний, регіонально-цілісний, проблемний, геополітичний.

Мета, завдання, функції, практичне значення регіональної економіки.

Тема 2. Закономірності, принципи і фактори розміщення продуктивних сил та формування економіки регіонів.

Економічні закони суспільного виробництва і закономірності розміщення продуктивних сил, їх об'єктивний характер. Сучасні процеси глобалізації та регіоналізації і їх роль у визначенні стратегії розвитку країни та реалізації соціально-економічних пріоритетів регіонів. Регіоналізація внутрішніх і міжнародних економічних відносин. Національні і регіональні пріоритети і чинники у виробленні геостратегії розвитку. Диференціація та вирівнювання рівнів економічного і соціального розвитку регіонів.

Основні закономірності розміщення продуктивних сил: соціальна спрямованість, усталеність розвитку, економічна безпека, планованість, керованість, комплексність, конкурентоспроможність, ефективність та формування економіки регіонів.

Ключові принципи і фактори розміщення продуктивних сил. Визначальна роль екологічних і соціальних критеріїв у розміщенні виробництва. Місце соціальної сфери в територіальній організації продуктивних сил. Пріоритетність розвитку соціальної сфери. Вплив науково-технічного прогресу на

розміщення продуктивних сил і економіку регіонів.

Основні напрями подальшого розвитку і вдосконалення розміщення продуктивних сил України та формування економіки регіонів.

Тема 3. Економічне районування та територіальна організація господарства.

Економічне районування як науковий метод територіальної організації народного господарства. Територіальний поділ праці - основа формування економічних районів. Визначення економічного району. Головні ознаки району. Районоутворюючі фактори. Об'єктивний характер формування району.

Принципи економічного районування. Районний господарський комплекс та його галузева структура. Форми територіальної організації виробництва економічних районів. Типи економічних районів: макро-, мезо-, мікро-райони. Сучасне економічне районування України.

Тема 4. Регіон у системі територіального поділу праці.

Наукові основи формування регіонів і регіонального відтворювального процесу. Сутність регіону. Співвідношення понять “територія” і “регіон” та взаємозв'язок між ними. Взаємовідносини “регіон- столиця”. Спеціалізація і комплексний розвиток регіонів. Господарський потенціал і рівні розвитку регіонів. Регіони в системі Європейської інтеграції. Сприяння розвитку регіонів: державна політика, пріоритети, програми, управління. Міжрегіональне економічне співробітництво. Поглиблення територіального поділу праці і оптимізація галузевої структури господарського комплексу регіонів.

Сутність продуктивних сил регіону та їх складові елементи. Територіальне розміщення і територіальна організація продуктивних сил. Вітчизняні і зарубіжні теорії розміщення продуктивних сил, регіонального розвитку і регіональної економічної політики. Сучасні теорії і моделі розміщення продуктивних сил і розвитку регіонів.

Тема 5. Сутність, мета і завдання регіональної економічної політики.

Сутність державної регіональної економічної політики. Державна регіональна політика як складова і невід’ємна частина загальної стратегії соціально-економічних перетворень. Основні напрями державної регіональної економічної політики. Об’єкти і суб’єкти державної регіональної політики. Цілі державної регіональної економічної політики. Підвищення ефективності територіального поділу праці. Завдання державної регіональної політики у сферах економічній, соціальній, екологічній.

Тема 6. Механізм реалізації регіональної економічної політики.

Сутність механізму реалізації державної регіональної економічної політики. Складові елементи механізму реалізації державної регіональної економічної політики: законодавчо-нормативна база, бюджетно-фінансове регулювання, прогнозування і планування, спеціальні економічні зони, міжрегіональне і прикордонне співробітництво.

Державні програми розвитку регіонів як ефективний інструмент регулювання та управління економічним, соціальним, екологічним та науково-технічним розвитком територій. Склад та структура комплексної програми соціально-економічного розвитку регіону. Основні види регіональних програм: міждержавні, державні та регіональні. Класифікація регіональних програм за складом: спеціалізовані та комплексні, за ознаками: територіальна приналежність, функціональна орієнтація, зміст проблем, що вирішуються, масштабність програмного завдання, галузева локалізація, характер виникнення проблем та ін. Територіальні прогнози (схеми) економічного і соціального розвитку регіонів.

Тема 7. Господарський комплекс України, його структура і трансформація в ринкових умовах.

Економіка України як єдиний господарський комплекс. Особливості та стан формування. Місце України в світовому промисловому і сільськогосподарському виробництві. Галузева структура економіки та тенденції її розвитку. Стратегія і тактика структурної перебудови економіки.

Основні напрями удосконалення розміщення продуктивних сил. Зрушення в галузевій структурі народного господарства під впливом соціальної переорієнтації та науково-технічного прогресу.

Посилення процесів інтеграції і просторової концентрації виробництва. Підвищення ролі регіонів. Удосконалення міжрайонних економічних зв'язків. Об'єктивний характер формування міжгалузевих комплексів. Національна безпека України. Гарантування економічної, соціальної і екологічної безпеки.

Тема 8. Природний та трудовий потенціал економіки України.

Природно-ресурсний потенціал і його структура. Місце України у світових сировинних і паливно-енергетичних ресурсах та ступінь забезпеченості власних потреб.

Кількісна і якісна оцінка природних ресурсів та природних умов. Балансові, промислові, геологічні та прогнозні запаси сировини і палива.

Характеристика природно-ресурсного потенціалу регіонів, їх сировинних, паливних, біологічних, земельних, водних, рекреаційних та інших ресурсів.

Ресурсозбереження як головний напрям використання природно-ресурсного потенціалу. Основні шляхи ресурсозбереження та їх практичне освоєння.

Екологічні проблеми України. Охорона довкілля. Раціональне природокористування.

Народонаселення та його роль у розвитку і територіальній організації народного господарства. Чисельність населення. Регіональні особливості відтворення населення. Демографічні проблеми. Просторове розміщення. Чисельність, динаміка і густота населення різних регіонів. Міграція населення та її види. Регіональні відмінності в рівні життя населення.

Національний склад населення і його територіальні особливості. Національні відносини на сучасному етапі. Проблеми і шляхи їх розв'язання.

Міське та сільське населення. Міські агломерації. Обмеження зростання великих міст. Малі міста. Мономіста. Урбанізація та проблеми довкілля. Пріоритетність розвитку малих і середніх міст.

Трудові ресурси. Структура і розподіл за видами зайнятості, сферами виробництва, галузями народного господарства і регіонами. Трудоресурсна ситуація та її регіональні особливості. Аналіз балансу трудових ресурсів. Шляхи раціоналізації використання трудових ресурсів. Ринок праці. Забезпечення ефективної зайнятості.

Тема 9. Міжгалузеві комплекси та регіональні особливості їх розвитку і розміщення.

Паливно-енергетичний комплекс.

Роль паливно-енергетичного комплексу в народному господарстві та його структура. Галузі паливно-енергетичного комплексу як районоутворюючий фактор. Вплив науково-технічного прогресу на розвиток і розміщення паливно-енергетичного комплексу. Енергетична програма.

Розміщення галузей паливної промисловості. Паливний баланс та його структура. Оптимізація паливного балансу на сучасному етапі та на перспективу. Джерела надходження в Україну енергоносіїв. Зв'язки України з державами СНД та іншими країнами.

Вугільна промисловість. Місце галузі в паливному балансі країни. Економічна характеристика вугільних басейнів. Порівняльна забезпеченість вугіллям регіонів. Основні вантажопотоки вугілля. Соціально-економічні та

екологічні проблеми Донбасу та Львівсько-Волинського вугільного басейнів. Перспективи розвитку вугільної промисловості.

Нафтова промисловість. Місце галузі в паливному балансі країни. Потреба в нафтопродуктах і забезпеченість власною нафтою регіонів. Розміщення нафтопереробної промисловості та її потужності. Основні напрями транспортування нафти. Розвиток нафтопровідного транспорту. Проблеми та перспективи розвитку нафтової та нафтопереробної промисловості і забезпечення країни нафтопродуктами.

Газова промисловість. Місце галузі в паливному балансі. Особливості розміщення газових ресурсів і забезпеченість ними регіонів.

Основні газовидобувні райони та напрями транспортування газу. Підземні сховища. Проблеми та перспективи розвитку газової промисловості.

Електроенергетика. Роль електроенергетики в розвитку народного господарства. Умови, фактори і наукові основи розміщення об'єктів електроенергетики. Створення єдиної енергетичної системи. Енергетичні потужності. Типи електростанцій: теплові, атомні і гідравлічні, в т.ч. гідроакумуючі. Основні райони концентрації теплових, атомних і гідравлічних електростанцій. Найбільші енергетичні бази. Сучасний стан електроенергетики. Проблеми енергопостачання та шляхи їх вирішення. Можливості використання нетрадиційних джерел енергії (енергії Сонця, вітру, внутрішнього тепла Землі тощо). Проблеми та перспективи розвитку.

Охорона навколишнього середовища і здоров'я населення в центрах розміщення підприємств паливно-енергетичного комплексу.

Металургійний комплекс.

Місце металургійного комплексу в економіці України та його структура. Районоутворююча роль металургії.

Чорна металургія. Структура чорної металургії. Технологічні особливості металургійного процесу. Економічна оцінка сировинної і паливної баз. Умови, чинники і принципи розміщення підприємств чорної металургії. Металургійні райони і основні металургійні центри. Сучасний стан розвитку чо-

рної металургії. Вплив науково-технічного прогресу на розміщення об'єктів чорної металургії. Реконструкція металургійних комбінатів. Основні проблеми та перспективи розвитку і розміщення галузі.

Кольорова металургія. Галузева структура кольорової металургії. Технологічні особливості виплавки кольорових металів і економічна оцінка сировинних і паливно-енергетичних баз. Сучасний стан кольорової металургії. Основні центри. Обсяги виробництва і забезпечення країни кольоровими металами. Основні проблеми та перспективи розвитку галузі.

Охорона навколишнього середовища і здоров'я населення в районах розміщення підприємств чорної та кольорової металургії.

Машинобудівний комплекс.

Роль машинобудівного комплексу в народному господарстві. Структура машинобудівного комплексу. Умови і чинники, що обумовлюють розвиток та розміщення підприємств машинобудування. Вплив науково-технічного прогресу на розвиток та розміщення комплексу.

Галузева структура машинобудування. Техніко-економічні показники машинобудівного виробництва (металомісткість, матеріаломісткість, енергомісткість, трудомісткість, капіталомісткість та ін.). Розміщення найважливіших галузей: верстало- та приладобудування, важке машинобудування, виробництво енергетичного устаткування, електронна та електротехнічна промисловість транспортне, сільськогосподарське машинобудування і тракторобудування та ін. Військово-промисловий комплекс і його місце в машинобудівному комплексі. Основні райони і центри машинобудування.

Проблеми і перспективи розвитку машинобудівного комплексу. Необхідність структурної перебудови машинобудівного комплексу. Удосконалення форм організації виробництва в машинобудівному комплексі. Екологізація виробництва.

Хімічний комплекс.

Значення галузей хімічного комплексу в народному господарстві. Структура комплексу. Галузева структура хімічної промисловості. Умови і

чинники, що впливають на розміщення підприємств хімічної промисловості. Економічна оцінка сировинної бази. Необхідність комплексного використання сировини. Хімічні комбінати. Спеціалізація та концентрація виробництва. Розміщення галузей хімічної промисловості. Обсяги виробництва і рівень забезпеченості країни продукцією галузі. Проблеми та перспективи розвитку і розміщення хімічної промисловості.

Охорона навколишнього середовища та здоров'я населення в районах розміщення об'єктів хімічної промисловості.

Лісопромисловий комплекс.

Галузева структура. Умови і чинники розміщення підприємств комплексу. Економічна оцінка лісових ресурсів. Основні форми організації виробництва. Сучасний стан та особливості розміщення лісозаготівельної, деревообробної, целюлозно-паперової промисловості. Обсяги виробництва та рівень забезпеченості країни продукцією галузі. Проблеми та перспективи розвитку і розміщення галузі.

Основні напрями екологізації виробництва.

Будівельний комплекс.

Значення будівельного комплексу в народному господарстві. Структура будівельного комплексу. Вплив науково-технічного прогресу на розвиток і розміщення комплексу.

Промисловість будівельних матеріалів. Значення і структура галузі. Умови і чинники розміщення сировинної бази цементної промисловості, промисловості залізобетонних виробів і конструкцій, стінових, покрівельних та інших матеріалів. Характеристика сучасного розміщення і обсяги виробництва. Використання у виробництві будівельних матеріалів місцевої сировини та відходів виробництва. Раціоналізація перевезень будівельних матеріалів. Проблеми та перспективи розвитку і розміщення.

Соціальний комплекс.

Сутність, роль і місце у суспільному розвитку України. Склад комплексу. Виробництво товарів і виробництво послуг. Соціально-культурні і матері-

ально-побутові послуги. Освіта. Охорона здоров'я. Культура. Торгівля. Громадське харчування. Житлове і комунальне господарство. Побутове обслуговування. Легка промисловість. Машинобудування. Місцева промисловість. Сучасний стан та особливості територіального розміщення. Забезпеченість населення регіонів промисловими товарами споживчого призначення і соціальними послугами. Проблеми і перспективи розвитку соціального комплексу України.

Агропромисловий комплекс.

Значення агропромислового комплексу (АПК) в економіці України. Рівень забезпеченості продовольством і споживання його населенням за рахунок власного виробництва. Пріоритетність вирішення продовольчої проблеми. Галузева структура АПК. Форми організації виробництва в АПК. Територіальна організація АПК України: спеціалізовані та інтегральні АПК. Комплекс галузей, що виробляють засоби виробництва для АПК: сучасний стан і особливості розміщення. Виробнича і соціальна інфраструктура АПК.

Аграрний сектор. Галузева структура сільського господарства. Особливості розміщення. Сучасний стан розвитку та завдання інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. Сільськогосподарські зони України. Спеціалізація і концентрація виробництва.

Землеробство. Структура земельних угідь. Розміщення галузей рослинництва. Зернове господарство і динаміка його розвитку. Формування зернопромислового комплексу в країні.

Розміщення технічних культур та формування спеціалізованих АПК: цукробурякового, льонопромислового, олійнопереробного, тютюнопромислового та ін.

Розміщення виробництва картоплі, овочів, ягід, фруктів і винограду. Особливості формування і розміщення картоплепромислового, плодоовочево-консервного та виноградарсько-виноробного комплексу.

Тваринництво. Галузева структура. Кормова база. Особливості розміщення основних та спеціалізованих АПК: молочнопромислового,

м'ясопромислового і птахопромислового. Проблеми і перспективи розвитку та розміщення.

Обсяги виробництва продукції сільського господарства: сучасний стан і тенденції. Регіональні відмінності в продуктивності землеробства і тваринництва.

Харчова промисловість як основна переробна ланка АПК. Галузева структура харчової промисловості. Умови та чинники, які обумовлюють розміщення галузей харчової промисловості. Технічне переозброєння виробництва. Інтеграційні процеси. Особливості розміщення і обсяги виробництва продукції харчової промисловості.

Основні проблеми і перспективи розвитку та розміщення галузей агропромислового комплексу. Екологізація галузей АПК.

Транспортний комплекс та зв'язок.

Значення транспорту та зв'язку в народному господарстві. Вплив на розміщення продуктивних сил та формування економіки регіонів. Умови і чинники, що впливають на розміщення транспортної мережі, обсяги та структуру вантажообороту. Вплив науково-технічного прогресу на розвиток та розміщення галузей комплексу.

Транспортна система. Характеристика розвитку і розміщення окремих видів транспорту (залізничного, морського, річкового, автомобільного, повітряного, трубопровідного), їх взаємодія в транспортних вузлах. Техніко-економічні показники. Особливості функціонування різних видів транспорту. Структура вантажообороту та пасажирообороту. Порівняльна оцінка транспортних витрат на перевезення вантажів окремими видами транспорту. Аналіз транспортного балансу регіону щодо вивозу та ввозу продукції. Проблеми та перспективи розвитку транспортної системи. Раціоналізація транспортно-економічних зв'язків та вантажопотоків на найбільш важливих напрямках транспортної мережі.

Зв'язок як галузь народного господарства. Галузева структура. Особливості розміщення. Інформаційні системи. Сучасний стан. Проблеми та перспективи

розвитку і розміщення. Взаємодія транспортного комплексу та зв'язку України з транспортними та інформаційними системами зарубіжних держав.

Основні напрями екологізації транспорту і зв'язку.

Тема 10. Економіка України як єдність регіональних соціально-економічних систем.

Економіка регіону - ланка єдиного народногосподарського комплексу України. Місце і спеціалізація регіонів в системі територіального поділу праці. Комплексний соціально-економічний розвиток територій в умовах ринкових відносин. Диференціація територій за рівнем розвитку продуктивних сил. Депресивні території. Збільшення внеску кожного регіону в розвиток національного господарства. Соціально-економічні і екологічні проблеми розвитку економіки регіонів та шляхи їх вирішення.

Тема 11. Економіка регіонів України: стан та перспективи розвитку.

Схема характеристики економіки регіону: місце і роль регіону в економіці країни; економічна оцінка природно-ресурсного і виробничого потенціалу; населення, його структура, розселення та працересурсний потенціал; галузева структура та спеціалізація господарства, основні риси його розміщення; формування регіонального територіально-виробничого комплексу, головні промислові вузли і центри; територіальна структура агропромислового комплексу; транспорт; сфера послуг; міжрайонні економічні зв'язки; ключові проблеми та оцінка перспектив розвитку економіки регіону.

Характеристика розвитку великих регіонів України: Донецького, Придніпровського, Північно-Східного, Столичного, Центрального, Північно-Західного, Подільського, Карпатського, Причорноморського.

Тема 12. Міжнародні економічні зв'язки України та її інтеграція в європейські та інші світові структури.

Міжнародний поділ праці, його суть і значення у формуванні зовнішньоекономічних зав'язків. Зовнішні економічні зв'язки як один з найважливіших засобів економії суспільної праці. Передумови розвитку міжнародних економічних зав'язків, що впливають з необхідності поглиблення міжнародного поділу праці, інтересів зміцнення незалежності України. Основні форми зовнішніх економічних зав'язків України. Загальний економічний простір. Глобалізація і регіоналізація світового господарства. Еквівалентність обміну. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Створення спільних підприємств, міжнародних об'єднань за участю українських та іноземних організацій, фірм, управлінь. Створення спеціальних економічних зон. Розвиток і удосконалення форм зовнішніх економічних зав'язків. Регіональна економічна політика України, міждержавні та регіональні стосунки. Участь України у світових економічних об'єднаннях – Європейському Союзу, СОТ, СЕП та інших регіональних об'єднаннях: переваги і проблеми. Об'єктивні чинники економічного співробітництва України з країнами СНД: історичні, політичні, соціальні, демографічні, природні, екологічні, транспортні. Економічні зв'язки України з країнами світу в паливно-енергетичному, металургійному, машинобудівному, агропромисловому, транспортному, військово-промисловому та інших комплексах. Удосконалення зовнішньоекономічних зав'язків України в умовах ринкових відносин. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічних зав'язків України.

Сутність і значення експортного потенціалу. Структура і регіональні особливості. Місце регіонів у формуванні експортного потенціалу. Конкурентні переваги України та її регіонів у світовій господарській системі за природно-ресурсним, у т.ч. земельним, а також виробничим,

інтелектуальним, науково-технічним і рекреаційним потенціалом. Транзитні можливості України, пов'язані з її геополітичним положенням. Основні напрями використання конкурентних переваг у розвитку економіки Укра-

їни та формуванні її зовнішньоекономічних зав'язків. Забезпечення виробництва високотехнологічної конкурентоздатної продукції. Проблеми і перспективи зростання експортного потенціалу України та її регіонів і ефективність його використання.

Тема 13. Фактори сталого розвитку продуктивних сил.

Сталий розвиток суспільства та його екологічна, економічна та соціальна складові. Стратегія сталого розвитку України. Зростання масштабів виробництва та його вплив на навколишнє середовище. Промисловий комплекс і проблеми раціонального природокористування. Екологічні проблеми теплової, атомної та гідроенергетики, чорної та кольорової металургії, видобувної, хімічної і нафтохімічної промисловості та промисловості будівельних матеріалів.

Особливості впливу агропромислового комплексу на навколишнє середовище.

Транспортна система як джерело забруднення навколишнього середовища. Система розселення як фактор антропогенного впливу на навколишнє середовище. Урбанізація. Розвиток міст і проблеми використання відходів.

Економічна оцінка природних ресурсів. Теоретичні основи економічної оцінки природних ресурсів.

МОДУЛЬ 2. Екологія

Тема 14. Наукові засади раціонального природокористування

Екосистеми як визначальне поняття в екології. Потoki енергії та речовини в екосистемах. Види екосистем. Специфіка впливу антропогенних факторів на екосистеми. Геосфера як найбільша екосистема планети. Вчення В.І.Вернадського про біосферу, ноосферу. Самовідновлювальні властивості біосфери та їхня обмеженість. Роль живої речовини в біосфері. Специфічні особливості ролі людини в біосфері.

Поняття природокористування. Етапи природокористування в Україні.

Критерії ефективності природокористування. Концепції безплатності та невичерпності природних ресурсів. Затратно-результатна концепція та її неспроможність. Диференційна рента як основний критерій економічної оцінки природних ресурсів. Специфіка нинішнього етапу природокористування в Україні. Принципи раціонального природокористування.

Тема 15. Екологічний моніторинг та система екологічної інформації.

Екологічний моніторинг і його види. Роль екологічної паспортизації підприємств у визначенні їхнього впливу на навколишнє середовище і в контролі за дотриманням природоохоронних норм і правил у процесі господарської діяльності. Зміст і структура паспорта підприємств.

Основи екологічного нормування. Нормування охорони атмосферного повітря. Нормування споживання ресурсів у галузях економіки. Ліміти споживання і відведення води. Нормування паливно-енергетичних ресурсів.

Система екологічної інформації. Статистика стану, охорони і раціонального використання надр, земельних, водних та інших ресурсів.

Тема 16. Економічний механізм природокористування та охорони навколишнього середовища.

Нинішній етап розвитку цивілізації та необхідність удосконалення управління природокористуванням та охороною навколишнього середовища. Пріоритетність природоохоронних інтересів. Форми власності та особливості організації управління природокористуванням.

Управління природокористуванням як система моніторингу, планування, й госпрозрахункового механізму. Збитки від забруднення навколишнього середовища та врахування їх під час нарахування платежів за викиди забруднюючих речовин. Види збитків. Методи визначення економічних збитків. Економічні збитки від забруднення атмосфери, водних об'єктів, ґрунтів і методи їх визначення. Платежі за викиди забруднюючих речовин. Податки за

забруднення компонентів навколишнього середовища. Штрафи за перевищення допустимих викидів та аварійні викиди. Плата за розміщення відходів.

Організаційна структура управління природоохоронною сферою. Завдання і функції. Природоохоронні органи на місцях. Відповідальність і завдання інших органів влади у сфері раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища.

Роль громадськості і засобів масової інформації у природоохоронній діяльності.

Правове регулювання природокористування і природоохоронної діяльності.

Законодавство України та інші нормативні акти з питань природокористування та охорони навколишнього середовища. Відповідальність за порушення природоохоронного законодавства.

Довгострокові державні програми охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів. Принципи і методи планування. Збалансованість використання природних ресурсів.

Територіальні схеми раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища. Основні етапи розроблення комплексних схем. Планування охорони земельних і водних ресурсів. Охорона повітряного басейну. Планування охорони і раціонального використання лісових ресурсів. Планування відтворення рибних запасів. Охорона надр і раціональне використання мінеральних ресурсів.

Тема 17. Економічна та соціальна ефективність природоохоронної діяльності.

Природоохоронні заходи та принципи їх економічного обґрунтування. Показники економічної і соціальної ефективності природозахисних витрат. Чистий економічний ефект природоохоронних заходів. Визначення загальної економічної ефективності затрат на охорону навколишнього середовища.

Соціальна та економічна ефективність безвідходних і маловідходних

технологій.

Тема 18. Світовий досвід і міжнародне співробітництво в області охорони навколишнього природного середовища.

Організаційна структура управління раціональним природокористуванням та охороною довкілля у США, Японії, Канаді.

Екологічне регулювання в інших країнах: основні принципи й підходи. Законодавство про охорону навколишнього середовища. Структура державного управління природоохоронними програмами.

Економічні важелі управління природокористуванням. Державне фінансування охорони навколишнього середовища. Проблеми використання та відтворення відновлювальних природних ресурсів. Роль ресурсозбереження в розв'язанні проблем природокористування США, Канади, Японії та інших країн.

Міжнародна співпраця у сфері охорони навколишнього середовища. Зусилля, що спрямовуються в різних країнах на поліпшення екологічної ситуації. Міжнародні природоохоронні організації та асоціації. Екологічне виховання населення.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ, МЕТОД, ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Мета: засвоєння, закріплення і систематизація знань про теорії та концепції розміщення продуктивних сил і регіональної економіки.

Основні терміни і поняття

Територіальна соціально-економічна система (ТСЕС) – взаємопов’язане, взаємообумовлене, певним чином організоване поєднання різноякісних об’єктів типу «природа - населення - господарство» на цілісній території.

Розміщення ПС - це географічний (просторовий) розділ ПС по території, іншими словами приуроченість господарських об’єктів до тих чи інших джерел сировини, палива, енергії, місць концентрації трудових ресурсів та районів споживання готової продукції.

Територіальна організація ПС - це науково-обґрунтоване просторове поєднання складових ПС, що спирається на раціональне використання природних, матеріальних та трудових ресурсів, заощадження витрат на подолання диспропорцій у взаєморозміщенні джерел сировини, палива, енергії, місць виробництва, споживання продукції.

Територіальний поділ праці - за визначенням М. Баранського: «Географічний поділ праці - це просторова форма суспільного поділу праці. Суспільний поділ праці - це розподіл виробничих та невиробничих обов’язків між членами суспільства».

Господарська спеціалізація - це реальне відродження територіального поділу праці. Вона може бути внутрідержавною, міждержавною, міжрегіональною і виражається спеціалізацією окремих районів країни, окремих країн чи регіонів на виробництві окремих видів продукції чи наданні певних видів послуг.

Кооперування - наслідок господарської спеціалізації в рамках ТПП і є формою тривалих виробничих зв’язків між окремими районами та країнами,

що виробляють певний вид продукції чи послуг.

Концентрація ПС (чи виробництва) - зосередження на певній території (із зростанням населення) виробничих потужностей, що дозволяє посилювати інтенсивність господарської спеціалізації та підвищувати її ефективність.

Територіальна структура - це результат тісних господарських зв'язків у просторі між елементами об'єкта. Вона відбиває розміщення ПС певними територіальними зосередженнями у вигляді промислових центрів, промислових вузлів, сільськогосподарських районів.

Форми ТО ПС - це стійкі територіально-економічні утворення, що характеризуються своєю різноманітністю, конфігурацією, складністю, ієрархічністю.

Територіальна концентрація - зростання кількості великих підприємств і населених пунктів на певній території, висока територіальна густота засобів виробництва, робочої сили, готової продукції. Рівень територіальної концентрації продуктивних сил визначається на підставі відношення вартості валової продукції, основних фондів до площі території та до кількості підприємств.

Територіальна спеціалізація - переважний розвиток на певній території найефективніших видів діяльності (відповідно до наявних умов та ресурсів), продукти якої йдуть переважно для міжрайонного обміну (вивозяться за межі цієї території). Для визначення територіальної спеціалізації застосовуються такі показники:

Індекс локалізації виробництва

$$I_{л} = \frac{P_i}{P_k} + \frac{\sum P_i}{\sum P_k}$$

де $I_{л}$ - індекс локалізації; P_i - обсяг певного виду продукції, що виробляється в конкретному районі (території); P_k - обсяг цієї самої продукції, що виробляється в країні; $\sum P_i$ - обсяг всієї продукції, що виробляється в цьому районі; $\sum P_k$ - обсяг всієї продукції, що виробляється в країні.

Якщо значення таких індексів для досліджуваної території перевищує одиницю, то виробництво (діяльність) вважається спеціалізованим, високо розвинутим.

Територіальне кооперування - організація виробничо-економічних зв'язків між підприємствами регіону для спільного виготовлення кінцевої продукції (взаємопостачання вузлів, деталей, напівфабрикатів, з яких виготовляється кінцевий продукт).

Територіальне комбінування - технологічне і організаційне поєднання на території одного підприємства (комбінату) декількох видів виробництв, різних галузей, між якими існують постійні технологічні зв'язки.

Питання для практичної роботи

1. Джерела походження та етапи формування науки про регіони і територіальну організацію господарства.
2. Предмет і об'єкти дослідження регіональної економіки. Мета, завдання і методи сучасної регіональної економіки.
3. Концепції й теорії територіальної організації господарства.
4. Економічні закони суспільного розвитку і закономірності розміщення продуктивних сил, їх об'єктивний характер.
5. Принципи розміщення продуктивних сил.
6. Чинники розміщення продуктивних сил.

Питання для самоконтролю

1. Надати визначення регіональній економіці, як дисципліні.
2. Що і на яких принципах вивчає регіональна економіка?
3. Що є предметом, об'єктом, метою та суб'єктами регіональної економіки?
4. Які завдання і якими методами вирішує регіональна економіка?

Теми для рефератів

1. Зарубіжні концепції регіональної економіки та розміщення продуктивних сил, їх актуальність для економіки регіонів України.
2. Моє бачення виходу України з економічної кризи.
3. Моє бачення виходу України з екологічної кризи.
4. Розвиток ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні.
5. Стратегічні пріоритети реалізації потенціалу України як морської держави.
6. Ризики світової продовольчої кризи та виклики для України.
7. Транзитний потенціал України: його значення та перспективи реалізації в ринкових умовах.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

1. Дайте визначення науки “Регіональна економіка”.
2. Визначте мету і завдання предмета “Регіональна економіка”.
3. В чому полягає зв’язок предмета “Регіональна економіка” з іншими науками?
4. В чому полягають основні положення розміщення продуктивних сил як головної складової регіональної економіки?
5. Охарактеризуйте принципи цілеспрямованості, цілісності, самоорганізації, специфічності та загальності.
6. Які Ви знаєте чотири рівні наукових методів дослідження?
7. В чому полягає суть наступних наукових методів: системного аналізу, синтезу, оптимізації, балансового, картографічного, аналітично-математичного і статистичного?
8. Вкажіть основні характеристики методів дослідження регіонального розвитку продуктивних сил – економічного районування, типології і класифікації, індексного методу.
9. Що означають закони в науковому розумінні терміна?

10. Які Ви знаєте закони, що впливають на розвиток досліджуваної науки?
11. В чому полягає закон сталого розвитку продуктивних сил?
12. Вкажіть основні положення вчення У. Ізарда як засновника регіональної економіки.
13. Які зарубіжні вчені внесли свій вклад у розвиток регіональної економіки та в чому він полягає?
14. Роз'ясніть основні положення класичної та посткейнсіанської теорій регіональної економіки.
15. Назвіть переваги та недоліки радянської регіональної науки.
16. Які основні напрямки наукових досліджень вітчизняних регіоналістів?
17. Визначте особливості впровадження сучасних наукових теорій регіональної економіки в Україні.

Рекомендована література

1. Коваль Я.В., Антоненко І.Я. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – К.: ВД “Професіонал”. – 2005. – 268 с.
2. Круш П.В., Кожемяченко О.О. Регіональне управління: Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2007. – 247 с.
3. Курганська Н.М., Коропатник Т.В. Регіональна економіка: Методичний посібник для студентів денної форми навчання економічних спеціальностей. – Чернігів: 2007. – 91 с.
4. Мельник С.А. Управління регіональною економікою: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2000. – 122 с.
5. Олійник Я.Б., Запотоцький С.П., Кононенко О.Ю., Мельничук А.Л., Пасько В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. – 444 с.
6. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Навч. посібн. для дистанц. навчання / Чернюк Л.Г., Клиновий Д.В. – К.: Уні-

верситет “Україна”, 2004. – 245 с.

7. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник / С.І. Дорогунцов, Т.А. Заяць, Ю.І. Пітюренко та ін. – К.: КНЕУ, 2005. – 988 с.

8. Савченко В.Ф. Регіональна економіка: Навч. посібник / Савченко В.Ф. – К.: Кондор, 2011. – 342с.

9. Савченко В.Ф. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Методичні вказівки щодо вивчення дисципліни. – Чернігів: Редакційно-видавничий відділ ЧДІЕУ, 2008. – 62 с.

10. Сьомич М.І. Генеза державного управління регіональним розвитком України / М.І. Сьомич // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – №14. – С. 77 - 80.

11. Сьомич М.І. Становлення теоретичних підходів в управлінні регіонами / М.І. Сьомич // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – №15. – С. 106 – 109.

12. Стеценко Т.О. Аналіз регіональної економіки: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 116 с.

13. Стеченко Д.М. Інноваційні форми регіонального розвитку: Навчальний посібник. – К.: Вища школа – 2002. – 253 с.

14. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Навч. посіб., 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вікар, 2002. – 374 с.

15. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком: Навчальний посібник. – К.: Вища школа – 2000. – 222 с.

16. Управління розвитком регіону: Навчальний посібник / Т.Л. Миронова, О.П. Добровольська, А.Ф. Процай, С.Ю. Колодій. – К.: ЦУЛ. – 2006. – 326 с.

17. Хвесик М.А., Горбач Л.М., Пастушенко П.П. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка: Навч. посібн. – К.: Кондор, 2004. – 344 с.

18. Чернюк Л.Г., Клиновий Д.В. Економіка регіонів (областей) України: Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 644 с.

19. Шевчук Л. Просторовий розвиток регіонів України : теоретичні

проблеми і практичні завдання / Л. Шевчук, Я. Шевчук, С. Щеглюк // Економіст. – 2011. – №15. – С. 106 – 109.

ТЕМА 2. ЗАКОНОМІРНОСТІ, ПРИНЦИПИ І ФАКТОРИ РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ ТА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ

Мета: засвоєння, закріплення і систематизація знань про закономірності, принципи та фактори розміщення продуктивних сил і регіональної економіки.

Основні терміни і поняття

Передумови - це загальні умови, обставини, явища, що визначають можливість або неможливість існування якогось виробництва хоча б не найменш ефективному рівні.

Фактори розміщення продуктивних сил – це сукупність матеріальних об'єктів, природних, соціально-демографічних, господарських та просторових явищ і відносин, що суттєво впливають на процеси і результати територіальної організації виробництва, а в більш широкому розумінні - на територіальну організацію ТСЕС.

Принципи розміщення продуктивних сил – це вироблені людиною (суб'єктивно) на підставі вивчення законів, процесів, факторів і форм розміщення виробництва правила цілеспрямованого впливу (управління) на розміщення виробництва.

Закон - це необхідне, істотне, об'єктивне, стійке та повторюване відношення між явищами чи об'єктами у природі та суспільстві.

Економічні закони - це об'єктивні закони розвитку суспільства, що відображають відносини в процесі виробництва, розподілу та споживання матеріальних благ. Вони виражають найістотніші стійкі зв'язки між явищами економічного життя суспільства.

Закономірність - це об'єктивно існуючий, повторюваний, істотний

зв'язок явищ природи з суспільним життям.

Закономірності РПС і РЕ - це фактично просторовий вияв окремих економічних законів.

Питання для практичної роботи

1. У чому полягає зміст теорії найменших витрат А. Вебера?
2. Які погляди відстоювали А. Льош, Й. Тюнен, В. Крісталлер стосовно розміщення підприємств у територіальному просторі?
3. Основні закономірності розміщення продуктивних сил.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення економічного закону.
2. У чому полягають відмінності між економічними законами і закономірностями ?
3. Поясніть сутність регіональної економічної інтеграції.
4. Поясніть, у чому полягає сутність і складність завдання щодо вирівнювання рівнів економічного і соціального розвитку регіонів.
5. Дайте визначення і назвіть найважливіші принципи розміщення продуктивних сил.
6. Чим визначається пріоритетність принципів розміщення продуктивних сил?
7. Назвіть основні групи факторів розміщення продуктивних сил, поясніть їх значення в господарській практиці.
8. У чому полягає значення критеріїв розміщення продуктивних сил ?
9. Виявіть принципові відмінності між закономірностями, принципами і критеріями розміщення продуктивних сил.

Теми для рефератів

1. Соціальна спрямованість розвитку і розміщення продуктивних сил.
2. Стратегія сталого розвитку продуктивних сил.
3. Забезпечення економічної безпеки держави в контексті проблем розміщення і розвитку продуктивних сил.
4. Фактори розміщення продуктивних сил та їх реалізація в практичній діяльності.
5. Об'єктивний характер і суть понять “закон”, “закономірність”, “принцип” і “фактор”.
6. Роль закономірностей у розвитку регіональної економіки та розміщення продуктивних сил.
7. Суть і значення принципів розміщення продуктивних сил і функціонування регіональної економіки.
8. Характеристика факторів розміщення і розвитку продуктивних сил та економіки регіонів.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

1. Дайте визначення та охарактеризуйте зміст поняття “закон”.
2. Чи існує взаємозв'язок між законами та закономірностями, в чому його суть?
3. В чому полягає об'єктивний характер закономірностей?
4. Визначте, яка роль принципів розміщення виробництва.
5. Які структура факторів розміщення виробництва і їх вплив на економіку регіонів?
6. Наведіть інформацію щодо закономірностей ефективного розміщення продуктивних сил та комплексного розвитку і розміщення продуктивних сил.
7. В чому полягає суть закономірностей економічної цілісності регіону і регіональної інтеграції господарства?
8. Дайте визначення та охарактеризуйте закономірності пропорційного

розміщення продуктивних сил і їх територіальної концентрації.

9. Що Ви знаєте про закономірності територіальної диференціації та територіального поділу праці у розміщенні продуктивних сил регіонів?

10. Визначте суть і механізм дії закономірностей зближення економічного і соціального рівнів розвитку регіонів (областей), забезпечення високої конкурентоспроможності продукції, глобалізації і регіоналізації.

11. Охарактеризуйте принцип соціальної орієнтованості як провідний принцип розміщення продуктивних сил і регіональної економіки.

12. В чому полягає суть принципів раціонального розміщення виробництва, комплексного розміщення виробництва, збалансованості і пропорційного розміщення виробництва, внутрідержавного та міжнародного поділу праці, вирівнювання рівнів економічного розвитку регіонів та обмеженого централізму?

13. Що означають принципи розміщення підприємств згідно з раціональними формами суспільної організації виробництва, різноманітності форм господарювання, оптимальності розміщення виробництва, науково обґрунтованого природокористування, провідної ролі самоуправління, відносної сталості територіальних соціально-економічних систем в екстремальних умовах?

14. Чим відрізняються сировинний та паливно-енергетичний фактори?

15. Визначте суть водного і транспортного факторів.

16. Які основні характеристики факторів робочої сили (трудоресурсного), науково-технічного прогресу і економіко-географічного положення?

17. В яких складових ринкової економіки знайшли свій прояв фактори ринкової кон'юнктури і споживчий?

18. Охарактеризуйте основні складові факторів часу, національного та екологічного.

Рекомендована література

1. Беленький П. Теоретико-методологічні засади регіонального розвитку економіки України / П. Беленький, О. Другов // Регіональна економіка. – 2006. – №4. – С. 7–17.
2. Горська О. Типологія регіонів України за структурою економічного виробництва для цілей регулювання / О. Горська // Регіональна економіка. – 2004. – №1. – С. 90–98.
3. Гош О. Визначальний фактор відродження продуктивних сил України / О. Гош // Економіка України. – 2003. – №6. – С. 49–56.
4. Іщук С.І. Розміщення продуктивних сил (теорія, методи, практика). Вид. перероб. і доп. – К.: Європ. ун-т, 2006. – 216 с.
5. Клиновий Д.В., Пепа Т.В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 728 с.
6. Манів З.О. та ін. Регіональна економіка: Навчальний посібник. / З.О. Манів, І.М. Луцький, С.З. Манів. – Львів: Магнолія, 2006, 2011. – 639 с.
7. Олійник Я.Б., Запотоцький С.П., Кононенко О.Ю., Мельничук А.Л., Пасько В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. – 444 с.
8. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Навч. посібник / Є.П.Качан, Т.Є.Царик, Д.В.Ткач та ін; за ред. Є.П.Качана. – К.: Видавничий дім “Юридична книга”, 2005. – 704 с.
9. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Навч. посібн. для дистанц. навчання. / Чернюк Л.Г., Клиновий Д.В. – К.: Університет “Україна”, 2004. – 245 с.
10. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник / С.І.Дорогунцов, Т.А.Заяць, Ю.І.Пітюренко та ін. – К.: КНЕУ, 2005. – 988 с.
11. Розміщення продуктивних сил України: Підручник / Є.П.Качан, М.О.Ковтонюк, М.О.Петрига та ін.; за ред. Є.П.Качана. – К.: Вища школа,

1998. – 375 с.

12. Савченко В.Ф. Держава і регіон: регулювання соціально-економічного розвитку. Кн. I. Держава. – К.: Знання, 1999. – 306 с.

13. Савченко В.Ф. Держава і регіон: регулювання соціально-економічного розвитку. Кн. II. Регіон. Частина I. – К.: Знання, 1999. – 204 с.

14. Савченко В.Ф. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Методичні вказівки щодо вивчення дисципліни. – Чернігів.: Редакційно-видавничий відділ ЧДІЕіУ, 2008. – 62 с.

15. Савченко В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник / В.Ф. Савченко. – К.: Кондор, 2012. – 338 с. – Гл. 1.2. – С. 27 – 41.

16. Сонько С. Сучасна модифікація теорії економічного районування /С. Сонько // Регіональна економіка. – 2005. – № 3. – С. 7–18.

17. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вікар, 2002. – 374 с.

18. Сторонянська І. Оцінка асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів України та обґрунтування пріоритетів державної регіональної політики / І. Сторонянська // Регіональна економіка. – 2006. – №4. – С. 101–110.

19. Хвесик М.А., Горбач Л.М., Пастушенко П.П. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка: Навч. посібн. – К.: Кондор, 2004. – 344 с.

ТЕМА 3. ЕКОНОМІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСТВА

Мета: вивчити сутність і співвідношення понять “район”, “регіон”, “економічний район”, “економічний регіон”, “економічний простір”; засвоїти суть і форми територіального поділу праці; вивчити форми територіальної організації господарства; засвоїти сутність, принципи і види економічного районування;

Основні терміни і поняття

Територіально-виробниче комплексотворення - взаємообумовлене територіальне поєднання підприємств та видів людської діяльності, при якому досягається досить високий ефект (економічний, соціальний, екологічний) за рахунок підбору підприємств відповідно до природних, економічних, демографічних, транспортних умов території та її географічного положення.

Територіально-виробничі комплекси (ТВК) - сукупність взаємозв'язаних і взаємообумовлених компонентів суспільного виробництва, що формується в межах компактної території.

Район - це територія, що за сукупністю своїх елементів відрізняється від інших територій, та характеризується єдністю і взаємозв'язаністю складових і цілісністю.

Регіональна економіка - (регіоналістика) - науковий напрям, що вивчає регіональні особливості соціально-економічного розвитку країни.

Регіональна політика - це діяльність держави, спрямована на забезпечення комплексного економічного, політичного, соціального та культурного розвитку окремих територій країни; сфера управління економічним, соціальним та політичним розвитком країни у регіональному аспекті.

Районування території - це поділ її на частини, відносно однорідні в природному та соціально-економічному аспектах.

Спеціалізація - переважний розвиток декількох галузей його господарства (видів діяльності) відповідно до найсприятливіших для цих галузей передумов, що дозволяє досягти високого рівня економічної ефективності цих галузей зокрема та всього господарства району в цілому.

Економічне районування - це науково обґрунтований поділ країни на економічні райони, що склалися історично або формуються в процесі розвитку продуктивних сил на підставі суспільного поділу праці.

Питання для практичної роботи

1. Поняття про територію, регіон, район. Поняття про економічний простір. Співвідношення понять “регіон”, “економічний район”, “адміністративно-територіальний поділ”. Суть поняття “економічний регіон”.

2. Форми територіальної організації господарства. Види економічних регіонів. Транснаціональні регіони. Програмні регіони (Єврорегіони та ін.)

3. Типологія регіонів. Поняття про проблемні регіони: слаборозвинені (відсталі) регіони, депресивні регіони, регіони екологічного лиха.

4. Регіони з спеціальним режимом інвестування (внутрішнім і іноземним) – СЕЗ (спеціальні, або вільні економічні зони). Види СЕЗ. Переваги і недоліки їх функціонування.

Питання для самоконтролю

1. Визначте сутність економічного району і доведіть об’єктивний характер його формування.

2. Що являє собою територіальний поділ праці та який вплив він має на формування економічних районів?

3. Назвіть основні районоутворюючі фактори і поясніть їх вплив на процес районоутворення.

4. Яка форма територіальної організації народного господарства виконує функцію ядра економічного району?

5. Розкрийте сутність основних принципів економічного районування.

6. Визначте типи економічних районів і принципові відмінності між ними.

Тематика рефератів

1. Економічне районування як об’єктивна основа територіальної організації виробництва.

2. Чинники, принципи та критерії економічного районування.

3. Історія проведення економічного районування на різних етапах ро-

звітку України.

4. Світовий досвід економічного районування.
5. Державна політика у питаннях соціально-економічного розвитку депресивних регіонів.

Рекомендована література

1. Барановський М. Депресивні території: підходи до трактування, концепції формування, особливості типології / М. Барановський // Економічна теорія. – 2007. – №3. – С. 3–12.
2. Біба О. Проблеми та перспективи реформування адміністративно-територіального устрою України в контексті європейської інтеграції / О. Біба // Підприємство, господарство і право. – 2007. – №10. – С. 25–30.
3. Державна цільова програма сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року // Економіка АПК. – 2010. – №7. – С. 3–15.
4. Жук О. Природно-сільськогосподарське районування як основа синтезованої природно-економічної інформаційної системи / О. Жук // Землеустрій і кадастр. – 2007. – №2. – С. 64–71.
5. Калінеску Т. Щодо напрямів розвитку депресивних територій / Т. Калінеску // Економіст. – 2007. – №8. – С. 43–45.
6. Канаш О. Схема-карта природно-сільськогосподарського районування України – презентована! / О. Канаш // Землевпорядний вісник. – 2007. – №1. – С. 30–31.
7. Лісовий А. Визначення депресивних сільських територій на рівні адміністративних районів України / А. Лісовий // Економіка України. – 2008. – №9. – С. 38–45.
8. Манів З.О. та ін. Регіональна економіка [Текст] : навчальний посібник / З.О. Манів, І.М. Луцький, С.З. Манів. – Львів: Магнолія 2011. – 639 с. – Гл.3. – С. 61–96.
9. Масляк П.О. Рекреаційна географія: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2008. – 343 с. – Гл. 3. – С. 38–49.

10. Олійник Я.Б., Запотоцький С.П., Кононенко О.Ю., Мельничук А.Л., Пасько В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. – 444 с.

11. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Навч. посібник / Є. П. Качан, Т.Є. Царик, Д.В. Ткач та ін.; За ред. Є.П. Качана. – К.: Видавничий дім “Юридична книга”, 2005. – 704 с.

12. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Навч. посібн. для дистанц. навчання. / Чернюк Л.Г., Клиновий Д.В. – К.: Університет “Україна”, 2004. – 245 с.

13. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник / С.І. Дорогунцов, Т.А. Заяць, Ю.І. Пітюренко та ін. – К.: КНЕУ, 2005. – 988 с.

14. Розміщення продуктивних сил України: Підручник / Є.П.Качан, М.О. Ковтонюк, М.О. Петрига та ін.; за ред. Є.П. Качана. – К.: Вища школа, 1998. – 375 с.

15. Савченко В.Ф. Держава і регіон: регулювання соціально-економічного розвитку. Кн. II. Регіон. Частина I. – К.: Знання, 1999. – 204 с.

16. Савченко В.Ф. Програмне регулювання соціально-економічного розвитку на регіональному рівні: Монографія. – Чернігів: КП “Чернігівські обереги”, 2007. – 516 с.

17. Савченко В.Ф. / Регіональна економіка [Текст] : навчальний посібник / В.Ф. Савченко. – К.: Кондор, 2012. – 338 с.

18. Смаль В.В. / Постіндустріальні форми територіальної організації виробництва: огляд основних концепцій / В.В. Смаль // Український географічний журнал. – 2010. – №3. – С. 30–35.

19. Сонько С. Сучасна модифікація теорії економічного районування / С. Сонько // Регіональна економіка. – 2005. – №3. – С. 7–18.

20. Томашевська О.А. Теоретичні засади розміщення продуктивних сил і регіональної економіки / Т.В. Мірзосєва, О.А. Томашевська // Агросвіт. – 2012. – №5. – С. 17–23.

21. Топчієв А. Планування територій – сучасний напрям конструктив-

ної географії / А. Топчієв // Український географічний журнал. – 2008. – №1. – С. 54–57.

22. Шевчук Л. Просторовий розвиток регіонів України: теоретичні проблеми і практичні завдання / Л. Шевчук, Я. Шевчук, С. Щеглюк // Економіст – 2011. – №5. – С. 17–19.

23. Шульц С. Нова модель районування економічного простору України / С. Шульц // Економіст – 2011. – №5. – С. 9–12.

ТЕМА 4. РЕГІОН У СИСТЕМІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПОДІЛУ ПРАЦІ

Мета:

- вивчити сутність і співвідношення понять “район”, “регіон”, “економічний район”, “економічний регіон”, “економічний простір”;
- засвоїти суть і форми територіального поділу праці;
- вивчити форми територіальної організації господарства;
- засвоїти сутність, принципи і види економічного районування;

Основні терміни і поняття

Економічний район - це територіально цілісна частина народного господарства країни, яка має такі ознаки:

- спеціалізація відповідно географічного положення, природних, економічних та соціальних умов;
- комплексність, як взаємозв’язаність найважливіших складових функціональної та територіальної структури району;
- керованість, тобто наявність певних галузевих та територіальних структур, які є матеріальною основою зв’язків в районі, що дозволяє виділити район як цілісну систему та осередок територіального управління народного господарства.

Регіон - територіально-спеціалізована частина господарства країни, що

характеризується єдністю й цілісністю відтворювального процесу. Включає такі структурні елементи, як природне середовище, виробничу й соціальну сфери.

Питання для практичної роботи

1. У чому полягає зміст поняття «депресивна територія», надати приклади таких територій в Україні. У чому причина такого стану цих територій?
2. Поняття про районування. Економічне районування: галузеве та інтегральне.
3. Поняття про економічний район, його ознаки і критерії виділення. Об'єктивність формування економічних районів і суб'єктивність економічного районування
4. Еволюція економічного районування в Україні.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає зміст поняття регіону, як економічної категорії?
2. Яку мету та заходи передбачає регіональна стратегія розвитку.
3. У чому полягає розробка ефективного ТПП?
4. Які лінії відбивають умовний рельєф якого-небудь явища регіону?
5. Які лінії з'єднують точки регіону з рівними витратами часу?
6. Які лінії з'єднують точки регіону з рівними транспортними витратами ?
7. Які лінії з'єднують точки регіону з рівними рівнями демографічного потенціалу?

Питання для дискусії

1. Оцінка об'єктивного характеру економічного районування території України.
2. Значення природного фактора у формуванні економічних районів.

3. Проблема сформованості економічних районів та чинників, які визначають завершеність цього процесу.

Тематика рефератів

1. Місце територіального поділу праці в розвитку регіонів.
2. Міжнародний поділ праці як складова глобалізації економічного розвитку.
3. Територіальна та внутрігалузева спеціалізація у промисловому виробництві регіонів.
4. Роль промислової кооперації в економічному зростанні держави.
5. Особливості територіального поділу праці в сільських місцевостях України.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

1. Дайте визначення та охарактеризуйте роль територіального поділу праці у розвитку регіонів.
2. В чому полягає доцільність використання балансового методу та методу територіальних пропорцій для вирішення питань раціонального територіального поділу праці?
3. Які природні та економічні умови для територіального поділу праці можуть бути в різних частинах держави?
4. Які основні принципи територіального поділу праці, проведеного професором С. Іщуком?
5. Які особливості міжнародного поділу праці Ви знаєте?
6. Дайте визначення спеціалізації та обміну товарів.
7. Наскільки доцільний і ефективний взаємозв'язок спеціалізації та обміну товарів?
8. Охарактеризуйте територіальну та внутрігалузову спеціалізацію.
9. Визначте роль галузей в господарстві регіону.
10. Проведіть аналіз економічної ефективності спеціалізації регіонів.

11.3 якою метою проводиться кооперування суб'єктів господарської діяльності у регіонах?

12. В чому відмінність предметного, подетального і технологічного кооперування?

13. В яких галузях і в силу яких причин найбільш поширене кооперування?

14. Назвіть основні показники, за якими визначається рівень кооперування.

15. В чому полягає територіальний поділ праці у сільському господарстві?

16. Які відмінності малих міст України в частині територіального поділу праці?

17. Визначте вплив на територіальний поділ праці наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Рекомендована література

1. Амбросов В.Я. Поглиблення суспільного поділу праці та трансформація виробничих структур / В.Я. Амбросов // Економіка АПК. – 2011. – №5. – С. 17–25.

2. Анішина Н. Формування попиту на робочу силу в регіонах України в умовах інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки / Н. Анішина, Л. Колешня // Україна: аспекти праці. – 2012. – №2. – С. 3–7.

3. Волинець В.В. Шляхи удосконалення галузевої структури економіки України / В.В. Волинець // Економіка та держава. – 2006. – №8. – С. 32–34.

4. Волкова О. Методичні основи оцінки ефективності організаційно-економічного механізму регулювання регіональних ринків праці / О. Волкова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №6. – С. 137–141.

5. Воронін О. Ефективність виробництва і розподіл економії суспільної праці між суб'єктами ринку / О. Воронін, О. Пастух // Економіка України. – 2009. – №3. – С. 27–38.

6. Горська О. Типологія регіонів України за структурою економічного виробництва для цілей регулювання / О. Горська // Регіональна економіка. – 2004. – №1. – С. 90–98.

7. Державний комітет статистики України. Статистичний щорічник України за 2010 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К: ТОВ “Август-Трейд” , 2011. – 559 с.

8. Дідківська Л.В. Українська кооперація: досвід і перспективи / Л.В. Дідківська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – №11. – С. 135 – 143.

9. Жовнір Н.М. Економічна сутність якості праці та її реалізації на регіональному рівні / Н.М. Жовнір // Економіка і регіон. – 2009. – №2. – С. 119 – 124.

10. Заблодська І.В. Концептуальне забезпечення регіональної промислової політики / І.В. Заблодська // Економіка та держава. – 2007. – №10. – С. 20–23.

11. Завірюха Л. Внутрішньогалузевий розподіл праці / Л. Завірюха // Справочник економіста . – 2008. – №2. – С. 88 – 90.

12. Ільченко Ю.Б. Поняття регіональної екологічної політики держави / Ю.Б. Ільченко // Держава та регіони. Серія “Державне управління”. – 2010. – №1. – С. 42–46.

13. Іщук С.І. Розміщення продуктивних сил (теорія, методи, практика). Вид. перероб. і доп. – К.: Європ. ун-т, 2006. – 216 с.

14. Клиновий Д.В., Пепа Т.В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 728 с.

15. Манів З.О., Луцький І.М., Манів С.З. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – Львів: “Магнолія 2006”, 2009 – 638 с.

16. Матвієнко Р.О. Регіональні проблеми розвитку продуктивних сил України / Р.О. Матвієнко // Економіка і регіон. – 2010. – №4. – С. 30 – 33.

17. Познаховський А.В. Формування територіальних ринків праці /

А.В. Познаховський // Економіка АПК. – 2010. – №1. – С. 68 – 72.

18. Приймак В. Гнучкість національного та регіонального ринків праці України / В. Приймак, Н. Ковалевич // Україна: аспекти праці. – 2009. – №2. – С. 3 – 6.

19. Прокопа І. Зайнятість сільського населення в Україні: територіальна диференціація / І. Прокопа, О. Попова, М. Бетлій // Економіка і прогнозування. – 2007. – №3. – С. 56–74.

20. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Навч. посібник / Є. П. Качан, Т.Є. Царик, Д.В. Ткач та ін.; За ред. Є.П. Качана. – К.: Видавничий дім “Юридична книга”, 2005. – 704 с.

21. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник / С.І. Дорогунцов, Т.А. Заяць, Ю.І. Пітюренко та ін. – К.: КНЕУ, 2005. – 988 с.

22. Савченко В.Ф. Регіональні особливості народонаселення та працевлаштування на території України / В.Ф. Савченко // Сіверянський літопис. – 2008. – №5. – С. 145 – 149.

23. Савченко В.Ф. Регіональна економіка [Текст]: навчальний посібник / В.Ф. Савченко. – К.: Кондор, 2012. – 338с. – Гл. 1.4. – С. 56–70.

24. Смачило В. Формування механізму перерозподілу трудових ресурсів із застосуванням систем стимулювання праці / В. Смачило, О. Колмакова // Україна: аспекти праці. – 2007. – №3. – С. 32 – 39.

25. Стеба В. До питання реалізації положень Закону України “Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст” / В. Стеба // Україна: аспекти праці. – 2006. – №5. – С. 18–25.

ТЕМА 5. СУТНІСТЬ, МЕТА І ЗАВДАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Мета: засвоєння, закріплення і систематизація знань про регіональну економічну політику України в цілому і особливості економічного розвитку регіонів

Основні терміни і поняття

Державна політика регіонального розвитку - це цілісна сукупність заходів, спрямованих на стимулювання ефективності соціально-економічного розвитку регіонів, раціональне використання їхніх ресурсних потенціалів та пріоритетів, забезпечення сприятливих умов для діяльності населення, вдосконалення територіальної організації суспільства.

Регіональна економіка - це система суспільних відносин, яка історично склалась в межах областей держави, являє собою сукупність взаємозв'язаних ланок і зв'язків, які забезпечують її стійкість та цілісність на макро- та мікро-рівні.

Регіон - економічний район, який виділяється спеціалізацією та структурою господарства, природно-ресурсним та демографічним потенціалами, соціально-економічними особливостями.

Питання для практичної роботи

1. Місце регіональної економічної політики у системі державного регулювання. Суть, мета і завдання регіональної політики.
2. Об'єкти і суб'єкти регіональної економічної політики. Основні принципи її проведення.
3. Стратегічне завдання регіональної економічної політики держави. Пріоритетні сучасні завдання регіональної економічної політики.
4. Суть регіонального управління. Мета і завдання регіонального управління. Роль місцевого самоврядування.

Питання для самоконтролю

1. Які аспекти охоплює регіональна політика держави?
2. У чому полягає раціональна регіональна соціально-економічна політика держави?
3. Назвати об'єкти регіональної політики держави.
4. Назвати суб'єкти регіональної політики держави.

5. Мета регіональної політики держави у економічній сфері.
6. Мета регіональної політики держави у соціальній сфері.
7. Мета регіональної політики держави у екологічній сфері.
8. Мета регіональної політики держави у виробничій сфері.
9. На які основні напрямлення поділяються стратегічні цілі регіональної політики держави?
10. Назвати основні принципи регіональної політики держави.

Тематика рефератів

1. Проблеми державної регіональної економічної політики та шляхи їх вирішення.
2. Основні цілі і завдання регіональної політики.
3. Взаємовідносини між об'єктами і суб'єктами державної регіональної політики в ринкових умовах.
4. Вирішення проблем регіонального розвитку в Україні.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

1. Назвіть відмінності між поняттями “регіональна політика” та “регіональна економічна політика”.
2. Дайте визначення, назвіть базові принципи та основні напрямки регіональної економічної політики.
3. В чому полягає різниця в регіональній політиці розвинутих країн та тих, що розвиваються?
4. Охарактеризуйте регіональну економічну політику Європейського Союзу на різних етапах його розвитку.
5. Які основні складові класичної і неокласичної теорій в частині регіональної політики?
6. Які Ви знаєте невирішені проблеми і диспропорції регіонального розвитку?
7. Вкажіть цілі та засоби структурної моделі розвитку економіки регіо-

ну.

8. Яка головна мета регулювання економіки регіону?

9. Які загальнодержавні стратегічні завдання регіонального розвитку

Ви знаєте?

10. Охарактеризуйте завдання регіональних органів влади.

11. Охарактеризуйте об'єкти державної регіональної економічної політики.

12. Дайте визначення суб'єкта державної регіональної економічної політики.

13. Що Ви знаєте про депресивні території, проблемні регіони, кризові ситуації у нещодавно високорозвинутих регіонах?

14. Які проблеми регіонального розвитку в Україні Ви знаєте?

15. Назвіть основні показники соціально-економічного розвитку регіонів.

16. В чому полягає нерівномірність територіального розвитку держави?

Рекомендована література

1. Бабець І.Г. Принципи формування регіональної політики співробітництва країн ЄС: досвід для України / І.Г. Бабець // Держава та регіон. Серія “Державне управління”. – 2009. – №2. – С. 17 – 22.

2. Бондарчук Т. Роль економічної політики в соціально-економічному розвитку регіонів / Т. Бондарчук, С. Мацюра // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №7. – С.135 – 139.

3. Бондарчук В.Д. Державне регулювання інноваційного розвитку регіону / В.Д. Бондарчук // Економіка та держава. – 2010. – №5. – С.93 – 95.

4. Ватченко О.Б. Теоретичне обґрунтування регіональної політики / О.Б. Ватченко // Регіональна економіка. – 2011. – №3. – С. 27 – 34.

5. Герасимів З.М. Основні підходи до розуміння поняття “регіон” / З.М. Герасимів // Агросвіт. – 2012. – №5. – С. 24 – 26.

6. Дубіщев В.П. Зміст політики регіонального соціально-економічного

розвитку / В.П. Дубіщев // Економіка і регіон. – 2011. – №1. – С. 30 – 36.

7. Єрошкіна О.О. Концепція соціально-економічної стабілізації та розвитку регіонів / О.О. Єрошкіна // Економіка та держава. – 2010. – №8. – С. 133 – 142.

8. Жовнірчик Я.Ф. Концептуальні засади державної політики комплексного і збалансованого розвитку регіонів / Я.Ф. Жовнірчик // Економіка та держава. – 2010. – №11. – С. 93 – 96.

9. Іванова Н.С. Розвиток державного управління регіонами в незалежній Україні / Н.С. Іванова // Держава та регіони. Серія “Державне управління”. – 2010. – №3. – С. 162 – 167.

10. Колосюк А.А. Особливості регіональної політики України в сучасних умовах / А.А. Колосюк // Держава та регіони. Серія “Державне управління”. – 2008. – №4. – С. 141 – 143.

11. Комірна В. Місцеві органи управління та місцевий ринок як інститути регіональної політики / В. Комірна // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №3. – С. 27 – 30.

12. Комірна В.В. Обумовленість ефективності регіональної політики в Україні / В.В. Комірна // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №5. – С. 42 – 44.

13. Кондратов О. Реформування регіональної економічної політики: завдання та напрямки підвищення її дієвості / О. Кондратов // Економіка та держава. – 2007. – №7. – С. 74 – 76.

14. Косач І. Формування регіональної інноваційної політики на базі трансферу технологій / І. Косач // Сіверянський літопис. – 2008. – №4. – С. 187 – 190.

15. Курмаєв П. Актуальні проблеми формування регіональної політики в Україні / П. Курмаєв // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №11. – С. 148 – 151.

16. Ляхович Г.І. Поняття, види та особливості державного управління регіонами / Г.І. Ляхович // Зовнішня торгівля. – 2010. – №4 – 5. – С. 171 – 175.

17. Манів З.О. та ін. Регіональна економіка [Текст]: навчальний посібник / З.О. Манів, І.М. Луцький, С.З. Манів. – Львів: Магнолія 2006, 2011. – 639 с. – Гл. 6. – С. 129 – 157.

18. Олійник Я.Б., Запотоцький С.П., Кононенко О.Ю., Мельничук А.Л., Пасько В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. – 444 с.

19. Омаров А. Стан та перспективи державної політики на міжрегіональному рівні в Україні / А. Омаров // Економіка і регіон. – 2008. – №1. – С. 94 – 96.

20. Панухник О. Державна регіональна політика як засіб регулювання розвитку регіонів: проблеми становлення / О. Панухник // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №7. – С. 134 – 141.

21. Простотіна С. Формування сучасної політики регіонального економічного розвитку: досвід високорозвинених країн / С. Простотіна // Економіка і регіон. – 2008. – №2. – С. 65 – 67.

22. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник / С.І. Дорогунцов, Т.А. Заяць, Ю.І. Пітюренко та ін. – К.: КНЕУ, 2005. – 988 с.

23. Савченко В.Ф. Регіональна економіка [Текст]: навчальний посібник / В.Ф. Савченко. – К.: Кондор, 2012. – 338 с. – Гл. 1.5. – С. 71 – 85.

24. Сенік М. Формування місцевого самоврядування – необхідна складова регіональної політики України / М. Сенік // Віче. – 2009. – №23. – С. 28 – 29.

25. Суперсон В. Державна регіональна політика та проблеми регіонального управління в Україні // Науковий вісник Національного аграрного університету. – № 111. – К.: Національний аграрний універ-т. – 2007. – 390 с. – С. 57 – 60.

26. Федулова Л. Проблемність регіонів: особливості регіональної політики в умовах нової економіки / Л. Федулова, Н. Буга // Регіональна економіка. – 2008. – №3. – С. 31 – 41.

27. Хвесик М.А., Горбач Л.М., Пастушенко П.П. Розміщення продуктив-

вних сил та регіональна економіка: Навч. посібн. – К.: Кондор, 2004. – 344 с.

28. Шевченко О. Особливості регіональної політики продовольчої безпеки / О. Шевченко // Економіка та держава. – 2008. – №11. – С. 104 – 106.

ТЕМА 6. МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Мета: засвоєння, закріплення і систематизація знань про регіональну економічну політику України в цілому і особливості економічного розвитку регіонів

Основні терміни і поняття

Економічний район - це територіально цілісна частина народного господарства країни, яка має певні ознаки.

Державна політика регіонального розвитку - це цілісна сукупність заходів, спрямованих на стимулювання ефективності соціально-економічного розвитку регіонів, раціональне використання їхніх ресурсних потенціалів та пріоритетів, забезпечення сприятливих умов для діяльності населення, вдосконалення територіальної організації суспільства.

Регіональна економіка - це система суспільних відносин, яка історично склалась в межах областей держави, являє собою сукупність взаємозв'язаних ланок і зв'язків, які забезпечують її стійкість та цілісність на макро- та мікро-рівні.

Територіальне планування - органічна складова частина планування економічного й соціального розвитку країни, що відображає специфічний просторовий аспект процесів відтворення матеріальних благ, робочої сили, виробничих відносин і вирішення проблем соціального й екологічного характеру.

Прогноз - це система аргументованих наукових подань про майбутній стан

досліджуваного об'єкта, що носять імовірнісний, але досить достовірний характер.

Регіональний прогноз - це дослідження перспектив розвитку регіону, що носить попередній характер і містить гіпотези про напрямки розвитку й майбутній стан регіону в цілому й окремих його складових.

Економічна безпека регіону - це сукупність дії комплексу тих умов і факторів, при яких зберігається можливість підтримки адекватного стану економічного потенціалу.

Питання для практичної роботи

1. Який вплив оказує на економіку регіону: розміщення нових виробничих об'єктів; стимулювання розвитку малого бізнесу, формування спеціальних економічних зон?

2. Поняття про механізм регіональної економічної політики.

3. Поняття про регіональні (місцеві) бюджети, їх функції та завдання.

4. Суть і принципи регіональної податкової політики. Міжбюджетні відносини. Види трансфертів: субсидії, дотації і субвенції. Фінансова основа місцевого самоврядування.

5. Стратегічне планування регіонального розвитку. Концепція соціально-економічного розвитку регіону. Прогнозування регіонального розвитку.

6. Принципи вироблення програм, мета і механізми реалізації програм. Класифікація регіональних програм: програми соціально-економічного розвитку регіонів і цільові комплексні програми (проблемні програми).

Питання для самоконтролю

1. Надати визначення механізму реалізації регіональної економічної політики.

2. Перелічити основні складові механізму державної регіональної політики України.

3. У чому полягає зміст методів механізму державної регіональної по-

літики.

4. Назвати основні проблеми бюджетного регулювання розвитку регіонів

Тематика рефератів

1. Роль владних структур у впровадженні механізму реалізації регіональної економічної політики.

2. Значення нормативно-правової бази у забезпеченні державної регіональної економічної політики.

3. Податкова політика як інструмент державного регулювання економіки регіонів.

4. Суть короткострокового та стратегічного планування і прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів.

5. Міжрегіональне співробітництво і роль єврорегіонів у економічному зростанні держави.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

1. Охарактеризуйте адміністративні та економічні важелі регулювання економіки регіонів.

2. Які Ви знаєте напрямки поліпшення державної регіональної політики?

3. В чому полягають важелі державної регіональної політики на сучасному етапі?

4. Дайте інформацію щодо ролі владних структур та громадськості у соціально-економічному розвитку регіонів.

5. Визначте етапи створення нормативно-правової бази в Україні.

6. Назвіть основні інструменти державної регіональної економічної політики.

7. Роз'ясніть основні недоліки в регулюванні регіонального розвитку в Україні.

8. Коли виникла система державного регулювання економіки регіонів?
9. Назвіть головні ознаки механізмів регулювання економіки регіонів.
10. Охарактеризуйте структурні елементи економічних методів регулювання (податкову політику, бюджет, амортизаційну політику, кредитно-грошову політику).
11. В чому полягають завдання планових і програмних документів регіонів?
12. Назвіть недоліки стратегічних планів розвитку регіонів в Україні.
13. Які значення та особливості короткострокових програм соціально-економічного розвитку регіонів?
14. Які особливості фінансового забезпечення регіональних програм Ви знаєте?
15. Дайте інформацію щодо кластерної моделі галузево-територіального розвитку.
16. Охарактеризуйте переваги та недоліки вільних (спеціальних) економічних зон.
17. В чому полягає схожість і відмінність територій пріоритетного розвитку і вільних економічних зон?
18. Охарактеризуйте ситуацію в Україні щодо впровадження єврорегіонів та транскордонного співробітництва.

Рекомендована література

1. Адонін С.В. Поняття державної податкової політики в Україні / С.В. Адонін // Держава та регіони. Серія “Економіка та підприємництво”. – 2011. – №35. – С. 5 – 9.
2. Бондарчук Н.В. Напрями вдосконалення механізмів державного регулювання економічного розвитку регіонів / Н.В. Бондарчук // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – №12. – С. 66 – 68.
3. Бутник О. Розвиток регіональної фінансово-інвестиційної політики /

- О. Бутник // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №3. – С. 10–13.
4. Варналій З. Регіональна інноваційна політика України: проблеми та стратегічні пріоритети / З. Варналій // Економіст. – 2007. – №9. – С. 36–39.
5. Волосяк М. Формування регіональних пріоритетів у контексті державної промислової політики / М. Волосяк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №10. – С. 110–115.
6. Герасимчук З. Регіональна політика фінансового забезпечення сталого розвитку / З. Герасимчук, І. Вахович // Регіональна економіка. – 2008. – №2. – С. 59–72.
7. Гончаренко І.Г. Методи державного регулювання економіки на регіональному рівні // Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1. Економіка: Збірник наукових праць. Випуск №1 (009), 2011 р. – Чернігів: ЧДІЕУ, 2011. – 217 с. – С. 33 – 41.
8. Зелінська О. Планування просторового розвитку прикордонних територій як один з напрямів європейського транскордонного співробітництва / О. Зелінська // Економіст. – 2010. – №2. – С. 47 – 51.
9. Їжа М.М. Стимулювання розвитку регіонів: зміна підходу / М.М. Їжа // Держава і право. – 2010. - №47. – С. 643 – 647.
10. Кабінет Міністрів України. Про утворення робочої групи з питань удосконалення територіальної організації влади та місцевого самоврядування (Постанова від 20.02.2012 р. № 169) // Офіційний вісник України. – 2012. – №18. – С. 22 – 25.
11. Колісник О.П. Механізм державного управління науково-технічним та інноваційним розвитком регіонів України / О.П. Колісник // Економічний часопис ХХІ. – 2011. – №9 – 10. – С. 51 – 53.
12. Корецький Б.М., Мамрош Т.В. Формування регіональної політики держави на базі інструментів стратегування розвитку територій / Б.М. Корецький // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – №2. – С. 168 – 174.
13. Кондрашов О. Еволюція підходів до розробки регіональних програм

промислової політики в Україні / О. Кондрашов // Економіка та держава. – 2007. – №11. – С. 81–83.

14. Кондрашов О. Узгодження державницьких та господарських функцій у процесі реформування регіональної промислової політики / О. Кондрашов // Економіка та держава. – 2007. – №6. – С. 68–70.

15. Кондрашова М. Основа формування регіональної політики і оперативного управління інвестиціями / М. Кондрашова // Економіка та держава. – 2008. – №10. – С. 77–79.

16. Левицький Р.Й. Вплив регіональної інвестиційної політики на розвиток виробничого потенціалу промисловості регіону / Р.Й. Левицький // Держава та регіони. Серія “Державне управління”. – 2008. – №3. – С. 117–121.

17. Макаров М.О. Особливості реалізації інноваційної політики на регіональному рівні / М.О. Макаров // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №8. – С. 27–29.

18. Олійник Я.Б., Запотоцький С.П., Кононенко О.Ю., Мельничук А.Л., Пасько В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. – 444 с.

19. Папп В. Пріоритетні напрями формування регіональної інноваційно-інвестиційної політики / В. Папп // Економіст. – 2007. – №9. – С. 40–42.

20. Прушківський В.Г. Інструменти регулювання екологічного сталого регіонального розвитку в ринкових умовах / В.Г. Прушківський // Агросвіт. 2011. – №5. – С. 11 – 16.

21. Савченко В.Ф. Регіональна економіка. Навч. посібник / В.Ф. Савченко. – К.: Кондор, 2012. – 342 с.

22. Савченко В. Обґрунтування напрямів розвитку інфраструктури інноваційної політики в державі і регіонах / В. Савченко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – №7. – С. 82–86.

23. Савчук С. Регіональний аспект грошово-кредитної політики / С. Савчук // Регіональна економіка. – 2007. – №4. – С. 134–139.

24.Столяр В.В. Пріоритетні напрями державної підтримки інфраструктури регіону в контексті концепції сталого розвитку / В.В. Столяр // Актуальні проблем економіки. – 2011. – №11. – С. 189 – 193.

25.Ставнича М. Фінансово-бюджетні складові державної регіональної політики / М. Ставнича // Держава та регіони. Серія “Економіка та підприємництво”. – 2008. – №4. – С. 215–219.

26.Тищенко О.П. Державне регулювання регіонального розвитку: нормативно-правові аспекти / О.П. Тищенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – №9(64). – С. 114–119.

27.Третяк В.В. Регіональна інноваційна система як основний об’єкт формування інноваційної політики / В.В. Третяк, Н.В. Дронова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №3. – С. 131–137.

28.Трохимченко М. Інвестиції в системі регіональної політики збалансованого соціально-економічного розвитку / М. Трохимченко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – №12. – С. 85–92.

29.Царенко О. Ефективні механізми регіональної політики як чинник економічного зростання легкої промисловості / О. Царенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – №24. – С. 28–31.

ТЕМА 7. ГОСПОДАРСЬКИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ, ЙОГО СТРУКТУРА І ТРАНСФОРМАЦІЯ В РИНКОВИХ УМО- ВАХ

Мета: поглибити, узагальнити знання студентів про:

- галузевий склад народного господарства;
- галузі важкої індустрії (група А);
- галузі легкої промисловості (група Б);
- основні форми організації виробництва;
- місце металургійного комплексу в економіці України та його структуру;

- структуру чорної металургії, технологічні особливості металургійного процесу, сучасний стан чорної металургії;
- основні проблеми й перспективи розвитку і розміщення галузі;
- галузеву структуру кольорової металургії, принципи й особливості розміщення підприємств кольорової металургії, основні проблеми та перспективи розвитку галузі.

Основні терміни і поняття

Географічне положення (ГП) країни характеризує розміщення її території в межах земної поверхні відносно певних географічних об'єктів.

Економічна безпека - це сукупність дії комплексу тих умов і факторів, при яких зберігається можливість підтримки адекватного стану економічного потенціалу.

Сировина - це частина природних ресурсів, що використовуються у виробництві.

Тип виробничої структури - це стійке поєднання певних (характерних для даної території) галузей сільськогосподарського виробництва відповідно до природно-економічних умов конкретного господарства (території).

Питання для практичної роботи

1. Вплив структурних перетворень на народногосподарський комплекс України.
2. Сучасні форми територіальної організації промисловості.
3. Проблеми і напрями вдосконалення структури народного господарства України.
4. Аналіз, поняття і сутність соціально-економічної системи.
5. Властивості соціально-економічних систем.
6. Регіон як соціально-економічна система.
7. Основні напрямки комплексного економічного і соціального розвитку регіонів.

8. Державна регіональна економічна політика як сфера управління економічним, соціальним і політичним розвитком країни.

9. Мета, завдання і напрямки регіональної економічної політики.

10. Основні принципи державної регіональної економічної політики України.

11. Засоби регулювання територіальної організації суспільства.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення народногосподарського комплексу України.

2. Що таке галузь господарства?

3. Що ви розумієте під виробничою сферою і який її склад?

4. Що входить до невиробничої сфери?

5. Які особливості співвідношення виробничої і невиробничої сфери в Україні?

6. Яке значення промисловості України?

7. Як поділяється промисловість України за характером виробництва і предметів праці?

8. Назвіть основні галузі промисловості України.

9. Які особливості галузевої структури промисловості України?

10. Назвіть міжгалузеві комплекси промисловості України.

11. Які основні напрями дальшого розвитку народного господарства України?

Тематика рефератів

1. Сутність методів економічного обґрунтування галузевого розміщення виробництва.

2. Інноваційний розвиток господарського комплексу України.

3. Стан та перспективи розвитку промисловості в державі.

4. Програмне забезпечення розвитку промисловості у трансформаційній економіці.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

1. Дайте визначення та охарактеризуйте основні критерії господарського комплексу.
2. В чому полягає комплексний розвиток господарства країни?
3. Назвіть перелік груп показників для визначення ступеня економічного розвитку господарського комплексу.
4. Які основні економічні системи існують у світовому господарстві?
5. Наведіть класифікацію методів економічного обґрунтування галузевого розміщення виробництва.
6. Визначте основні етапи перетворень у господарському комплексі України.
7. В чому полягають основні помилки, допущені під час формування макроекономічної політики в державі?
8. Дайте інформацію щодо інноваційного стану та залучення інвестицій у господарський комплекс.
9. Дайте визначення та коротку характеристику основних складових промисловості.
10. Які фактори характеризують негативну структуру промисловості?
11. Дайте визначення промислового пункту, промислового центру, промислового вузла та промислового району.
12. Визначте фактори, що впливають на промислове виробництво.
13. Що Ви знаєте про стратегічні пріоритети промислової політики держави?
14. З якою метою необхідний перегляд колишніх напрямків індустріалізації?
15. В чому полягає необхідність розробки і реалізації програм розвитку промисловості на національному рівні?

Рекомендована література

1. Амоша О. Промислова політика України: концептуальні орієнтири на середньострокову перспективу / О. Амоша // Економіка України. – 2009. – №11. – С. 4–14.
2. Ахромкін Є. Напрями активізації ресурсозберігаючої діяльності в регіоні / Є. Ахромкін // Банківська справа. – 2011. - №2. – С. 51–55.
3. Білокуров Д.Т. Проблеми державного управління промисловістю // Економіка та держава. – 2005. – №7. – С. 8–16.
4. Гладкий О. Економічні закономірності формування та принципи розвитку промислових агломерацій // Економіка України. – 2009. – №11. – С. 26–33.
5. Заблодська І.В. Концептуальне забезпечення регіональної промислової політики / І.В. Заблодська // Економіка та держава. – 2007. – №10. – С. 20–23.
6. Кіндзерський Ю. Цілі, інструменти та моделі промислової політики в економічних перетвореннях / Ю. Кіндзерський // Вісник КНТЕУ. – 2009. – №5. – С. 5–18.
7. Ковтун О.А. Становлення та формування національної інноваційної системи як інституціональної основи модернізації промисловості України / О.А. Ковтун // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №23. – С. 24–28.
8. Левицький Р.Й. Вплив регіональної інвестиційної політики на розвиток виробничого потенціалу промисловості регіону / Р.Й. Левицький // Держава та регіони. Серія “Державне управління”. – 2008. – №3. – С. 117–121.
9. Мельник В. Вплив бюджетно-податкового регулювання на розвиток промислового виробництва в Україні / В. Мельник, Г. Мельничук // Фінанси України. – 2008. – №12. – С. 44–52.
10. Миколайчук М.М. Аналіз впливу різних складових господарського комплексу на сталий розвиток регіону / М.М. Миколайчук // Держава та регіони. Серія “Державне управління”. – 2008. – №3. – С. 135–141.

11. Олешко А.А. Особливості реалізації державної промислової політики України в кризових умовах / А.А. Олешко // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №6. – С. 31–34.
12. Пельтек Л.В. Концептуальні засади державної інвестиційної політики в промисловості / Л.В. Пельтек // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №20. – С. 74–77.
13. Пилипенко Ю.І. Технологічна структура національної економіки України та стратегія її реформування / Ю.І. Пилипенко // Економіка та держава. – 2009. – №12. – С. 22–24.
14. Підгірний В.В. Проблеми державного регулювання промислового виробництва в Україні та шляхи їх вирішення / В.В. Підгірний // Держава та регіони. Серія “Економіка та підприємництво”. – 2009. – №3. – С. 128–134.
15. Порвін М.Ю. Державна стратегія інфраструктурного забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності в промисловості / М.Ю. Порвін // Економіка та держава. – 2009. – №9. – С. 17–19.
16. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Навч. посібн. для дистанц. навчання. / Чернюк Л.Г., Клиновий Д.В. – К.: Університет “Україна”, 2004. – 245 с.
17. Солоха Д.В. Дослідження принципів засад забезпечення ефективного розвитку промислового сектору в довгостроковій перспективі / Д.В. Солоха // Економічний вісник Донбасу. – 2009. – №2. – С. 41–45.
18. Сторчеус О.М. Механізми реалізації регіональної промислової політики / О.М. Сторчеус // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. - №14. – С. 73–76.
19. Фатенок-Ткачук А.О. Оцінка експортного потенціалу регіонів України у машинобудуванні / А.О. Фатенок-Ткачук // Держава та регіони. Серія “Економіка та підприємництво”. – 2011. - №1. – С. 28–32.
20. Юдіна О.І. Економічний зміст ресурсів у забезпеченні розвитку промислового виробництва / О.І. Юдіна // Держава та регіони. Серія “Економіка та підприємництво”. – 2009. – №5. – С. 184–188.

21. Якубовський М. Науково-інноваційне забезпечення модернізації української промисловості / М. Якубовський // Економіка України. – 2009. – №10. – С. 4–14.

22. Яскал І.В. Оцінка ефективності регіонального розміщення факторів виробництва в Україні / І.В. Яскал // Регіональна економіка. – 2011. – №2. – С. 34–43.

ТЕМА 8. ПРИРОДНИЙ ТА ТРУДО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

Мета: поглибити, узагальнити та систематизувати знання студентів про:

- склад та взаємодію продуктивних сил;
- теоретичні основи розміщення продуктивних сил і регіональної економіки;
- сучасну концепцію розміщення продуктивних сил України;
- регіон (район) як частину економічного простору;
- різновиди територіальної організації продуктивних сил.

Основні терміни і поняття

Мінеральні ресурси - це сукупність мінеральних утворень у надрах Землі, придатних для використання у різних галузях господарства.

Корисні копалини - це мінеральні утворення в земній корі з певним хімічним складом та фізичними властивостями, які безпосередньо використовуються в господарській діяльності.

Сировина - це частина природних ресурсів, що використовуються у виробництві.

Природно-ресурсний комплекс - поєднання природних ресурсів на певній цілісній території (акваторії), використання, охорона та відтворення яких обумовлюються внутрішньою генетичною і господарською єдністю наявних

або можливих зв'язків у межах існуючих або запрограмованих суспільно-територіальних систем.

Природно-ресурсний потенціал - це сукупна продуктивність природних ресурсів як засобів виробництва та предметів споживання, виражена в їхній суспільній споживчій вартості.

Урбанізація - це процес зростання ролі міста в розвитку суспільства, який охоплює соціально-професійну та демографічну структуру населення, його спосіб життя, розміщення продуктивних сил та всі пов'язані з цим риси розселення.

Системи розселення - сукупність взаємозв'язаних (в результаті виробничо-господарських, адміністративно-управлінських, соціально-обслуговуючих зв'язків) поселень в межах відносно цілісної території. В системі розселення виділяється своїми функціями та людністю «центральне» поселення до якого тяжіють підпорядковані йому поселення.

Трудові ресурси певної території (країни, регіону) складає ту частину населення, яка має необхідний для трудової діяльності освітній, професійно-кваліфікаційний рівень, фізичний розвиток і стан здоров'я.

Економічно активне населення - особи, зайняті суспільно корисною працею, що приносить їм прибуток.

Економічно неактивне населення - за міжнародними нормами, належать усі ті, хто, незалежно від віку, не входить до описаної вище категорії робочої сили.

Питання для практичної роботи

1. Природно-ресурсний потенціал. Функції природного середовища. Природна спадщина і біорозмаїття. Природокористування і його ресурсні, економічні, соціальні та екологічні аспекти. Управлінські стратегії природокористування. Природний капітал.

2. Класифікація природних ресурсів. Структура природно-ресурсного потенціалу України. Забезпеченість країни природними ресурсами.

3. Оцінка інтегрального природно-ресурсного потенціалу України. Стан і проблеми використання надр (мінерально-сировинних ресурсів): паливно-енергетичні ресурси, рудні і нерудні ресурси. Земельні ресурси. Водні ресурси. Лісові і біологічні ресурси. Рекреаційні ресурси.

4. Загальні проблеми охорони і раціонального використання природних ресурсів.

5. Поняття про людський капітал і трудоворесурсний потенціал.

6. Демографічна ситуація і міграції в Україні. Демографічна криза.

7. Рівень життя населення. Чинники і наслідки зниження людського потенціалу.

Питання для самоконтролю

1. Визначте сутність і структуру природно-ресурсного потенціалу.
2. Назвіть існуючі методи оцінки природно-ресурсного потенціалу.
3. Охарактеризуйте мінеральні ресурси України, їх структуру та особливості розміщення.

4. Розкрийте сутність та визначте структуру земельного фонду України. Сформулюйте проблеми раціонального використання земельних ресурсів.

5. Охарактеризуйте водні ресурси України, особливості їх формування і розміщення. Назвіть проблеми та шляхи їх раціонального використання.

6. Охарактеризуйте лісові ресурси України, їх народногосподарське значення і основні шляхи раціонального використання.

7. Охарактеризуйте рекреаційні ресурси України, їх структуру та особливості розміщення. Обґрунтуйте проблеми і шляхи їх раціонального використання.

8. Визначте сутність та основні напрями ресурсозбереження.

9. В чому полягають особливості формування вторинного ресурсного потенціалу ?

Тематика рефератів

1. Природні ресурси України як важливий фактор її соціально-економічного розвитку.
2. Значення земельних, лісових, водних і рекреаційних ресурсів у розвитку міжгосподарських комплексів держави.
3. Демографічна ситуація в Україні.
4. Шляхи впорядкування міграційних процесів на державному рівні.
5. Збалансування ринку праці в умовах трансформаційної економіки.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

1. Дайте визначення природних ресурсів.
2. Охарактеризуйте можливості використання природних ресурсів при різному ступені історичного розвитку суспільства.
3. В чому полягають природна та економічна класифікація природних ресурсів?
4. Які відмінності між витратним та рентним методами економічної оцінки природних ресурсів?
5. Дайте інформацію щодо чотирьох ступенів розвідання запасів мінеральної сировини.
6. Де розміщені основні запаси кам'яного і бурого вугілля, нафти, газу і торфу?
7. Дайте характеристику земельних, лісових та водних ресурсів.
8. В чому проявляються негативні тенденції в розвитку демографічних процесів?
9. Охарактеризуйте поняття “населення”, “демографія”, “демографічна політика”, “депопуляція” і “відтворення населення”.
10. Назвіть чисельність населення та її зміни за останні роки в Україні.
11. Визначте основні складові демографічної політики держави.
12. Дайте визначення та основні характеристики міграції населення.

13. В чому полягають переваги та недоліки міграційних процесів для України?

14. Яка ситуація щодо легального працевлаштування громадян України у країни ЄС на основі двосторонніх та багатосторонніх домовленостей?

15. Які основні напрямки міграційної політики держави?

16. Охарактеризуйте зміст та різницю між поняттями “робоча сила”, “трудові ресурси”, “людський капітал” і “кадровий потенціал”.

17. Визначте ситуацію в Україні в частині наявності і якості трудових ресурсів.

18. В чому полягає продуктивне використання трудових ресурсів?

19. Які особливості ефективної зайнятості та створення нових робочих місць в ринкових умовах Ви знаєте?

Рекомендована література

1. Гнибіденко І. Демографічні аспекти національної безпеки держави / І. Гнибіденко // Україна: аспекти праці. – 2007. – №5. – С. 11–18.

2. Довгаль Ю.С. Організаційні аспекти формування трудового потенціалу регіону в контексті його інноваційного розвитку / Ю.С. Довгаль // Економіка і регіон. – 2009. – №1. – С. 216–221.

3. Заков І. Компоненти сучасної демографічної кризи в Україні та їх вплив на трудовий потенціал / І. Заков // Україна: аспекти праці. – 2008. – №4. – С. 41–46.

4. Заяць Т. Продуктивність людських ресурсів України та регіональні можливості її забезпечення / Т. Заяць // Україна: аспекти праці. – 2004. – №1. – С. 25–29.

5. Кабінет Міністрів України. Про схвалення Концепції загальнодержавної цільової соціальної програми збереження і розвитку трудового потенціалу України на період до 2017 року (Розпорядження від 22.07.2009р. № 851-р).

6. Колмакова О. Фактори формування і переміщення трудових ресур-

сів / О. Колмакова // Персонал. – 2008. – №3 – 4. – С. 27–30.

7. Костенок Я. Природно-ресурсний потенціал розвитку економіки України / Я. Костенок // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №12. – С. 23–26.

8. Крисанова О. Ресурсная значимость ассимиляционного потенциала природной среды и его место в системе экономических отношений / О. Крисанова // Вісник Сумського державного університету. Серія “Економіка”. – 2008. – №2. – С. 135–142.

9. Курганська Н.М., Коропатник Т.В. Регіональна економіка: Методичний посібник. – Чернігів: Редакційно-видавничий відділ ЧДІЕіУ, 2006. – 89 с.

10. Лузан Ю. Сучасний соціально-трудоий потенціал села: проблеми та шляхи їх вирішення / Ю. Лузан // Україна: аспекти праці. – 2009. – №6. – С. 14–17.

11. Мельник С. Демографічна ситуація в Україні: стан, головні проблеми та способи їх вирішення / С. Мельник, Г. Гаврюшенко, С. Шубенок // Україна: аспекти праці. – 2006. – №4. – С. 22–26.

12. Радченко Г.А. Система формування та управління людськими ресурсами / Г.А. Радченко // Держава та регіони. Серія “Економіка та підприємництво”. – 2009. – №2. – С. 163–167.

13. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Навч. посібник / Є.П.Качан, Т.Є.Царик, Д.В.Ткач та ін; за ред. Є.П.Качана. – К.: Видавничий дім “Юридична книга”, 2005. – 704 с.

14. Руденко В.П. Сучасні проблеми еколого-економічної оцінки природно-ресурсного потенціалу України / В.П. Руденко // Геоінформатика. – 2009. – №4. – С. 38–42.

15. Савченко В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник / В.Ф. Савченко. – К.: Кондор, 2012. – 342 с.

16. Сай І. Особливості формування трудових ресурсів в економіці / І. Сай // Економіка та держава. – 2008. – №2. – С. 103–104.

17. Смачило В. Формування механізму перерозподілу трудових ресурсів із застосуванням систем стимулювання праці / В. Смачило, О. Колмаков // Україна: аспекти праці. – 2007. – №3. – С. 32–39.

18. Устінова І.І. Демографічний та природно-ресурсний потенціал території у контексті збалансованого (сталого) розвитку України / І.І. Устінова // Екологічний вісник. – 2011. - №5. – С. 14–16.

19. Файфура В. Водогосподарський комплекс України: еколого-економічний аналіз стану, загроз і перспектив розвитку / В. Файфура, Т. Царик // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України: Збірник наукових праць. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – Вип. 10. – С. 37–40.

20. Шапуров О. Трудові ресурси та особливості розвитку ринку робочої сили в сучасних умовах / О. Шапуров // Держава та регіони. Серія “Економіка та підприємництво”. – 2008. – №2. – С. 273–277.

21. Яковлева Ю.К. Влияние использования природного потенциала на экономическое развитие региона / Ю.К. Яковлева // Економічний вісник Донбасу. – 2009. – №2. – С. 31–35.

ТЕМА 9. МІЖГАЛУЗЕВІ ГОСПОДАРСЬКІ КОМПЛЕКСИ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЇХ РОЗВИТКУ І РОЗМІЩЕННЯ

Мета: поглибити, узагальнити знання студентів про:

- особливості формування й аналізу міжгалузевих господарських комплексів;

- роль паливно-енергетичного комплексу в народному господарстві та його структура;

- галузі паливно-енергетичного комплексу як фактор районування;

- паливний баланс та його структуру;

- оптимізацію паливного балансу на сучасному етапі та у довгостроковій перспективі.

Основні терміни і поняття

Міжгалузевий комплекс (МГК) - система економічно взаємозв'язаних галузей матеріального і нематеріального виробництва.

Промисловий пункт - населений пункт з одним промисловим підприємством.

Промисловий центр - населений пункт, в якому діє кілька промислових підприємств, між якими немає тісних виробничо-технологічних зв'язків.

Промисловий вузол - це зосередження на порівняно невеликій території промислових підприємств, поєднаних тісними виробничо-територіальними зв'язками.

Промислова агломерація - виробничо-територіальні сполучення промислових вузлів та центрів, об'єднаних виробничо-технологічними зв'язками на порівняно значній території.

Промисловий район - це територіально-виробничий комплекс з чіткою промисловою спеціалізацією.

Паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) - це сукупність галузей і підгалузей промислового виробництва, які спеціалізуються на видобутку, збагаченні, переробці, споживанні палива, виробництві та використанні енергії та тепла.

Паливна промисловість - сукупність галузей гірничо-видобувної промисловості, що спеціалізується на видобутку та переробці паливно-енергетичної сировини: кам'яного та бурого вугілля, нафти, газу, урану, сланців, торфу.

Нафтова і нафтопереробна промисловість - складові частини нафтової промисловості, підприємства якої спеціалізуються на розвідці, видобутку, транспортуванні, зберіганні, переробці нафти.

Газова промисловість - галузь ПЕКу, що спеціалізується на видобутку природного і супутніх газів, їх зберіганні, переробці, транспортуванні і розподілі.

Сільське господарство - це сукупність технологічно пов'язаних галузей

(рослинництво і тваринництво), метою діяльності яких є виробництво продовольчої продукції та сировини для подальшої промислової переробки (насамперед, для харчової та легкої промисловості).

Поріг послуги - мінімальна кількість людей (споживачів), необхідна для існування певної послуги.

Радіус реалізації послуги (радіус обслуговування) - відстань, яку споживач долає (згоден долати) для одержання даної послуги.

Пункт обслуговування - населений пункт, в якому діє один (рідко кілька) об'єкт, що надає послуги тільки для власного населення.

Центр обслуговування - населений пункт, в якому зосереджені декілька об'єктів, що надають послуги не тільки для власних жителів, а й жителям сусідніх поселень.

Зона обслуговування - територія, на яку поширюється обслуговуючий вплив певного центру. Розмір цієї території обмежується порогом послуг та радіусом обслуговування.

Ранг послуг - частота звертання споживача за певною послугою.

Ієрархія центрів обслуговування - це впорядковане розміщення їх від вищого до нижчого рангу за ознаками порогу, радіусу, зони обслуговування та повноти послуг.

Питання для практичної роботи

1. Теоретичні засади формування міжгалузевих господарських комплексів та регіональних особливостей їх розвитку і розміщення.
2. Згідно з даними Держкомстату проведення аналізу машинобудівного комплексу України.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає зміст поняття міжгалузевого комплексу (МК)?
2. Назвати та надати характеристику основним типам МК.
3. Як поділяються МК залежно від просторових масштабів?

4. У чому полягає цільовий підхід МК?
5. Що передбачає технологічний підхід МК?
6. Що поєднує відтворювальний підхід МК?

Тематика рефератів

1. Роль міжгалузевих господарських комплексів у соціально-економічному розвитку України.
2. Регіональні відмінності у розміщенні і розвитку міжгалузевих господарських комплексів.
3. Реформування машинобудівного комплексу України.
4. Розвиток рослинницької і тваринницької підгалузей у державі.
5. Проблеми і перспективи розвитку легкої промисловості на сучасному етапі.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

1. Розкрийте суть міжгалузевих господарських комплексів.
2. Які основні типи міжгалузевих господарських комплексів можна виділити в господарському комплексі України?
3. Охарактеризуйте паливно-енергетичний комплекс держави.
4. Окресліть стан та проблеми нафто- і газохімічної промисловості.
5. Дайте характеристику та розкрийте особливості розвитку металургійного комплексу.
6. Які галузі кольорової металургії розвинуті в державі, де вони розміщені, на яких підприємствах?
7. Назвіть галузеву структуру машинобудівного комплексу.
8. Розкрийте напрямки реструктуризації машинобудівного комплексу.
9. Які особливості структури і територіальної організації хімічного підкомплексу?
10. Охарактеризуйте структуру, результати і проблеми розвитку лісового підкомплексу.

11. У чому полягає специфіка розвитку будівельного комплексу?
12. Які фактори впливають на розміщення і функціонування підприємств будівельного комплексу?
13. Розкрийте структуру агропромислового комплексу України.
14. Охарактеризуйте стан харчової промисловості.
15. Назвіть основні галузі підкомплексу транспорту та зробіть аналіз ситуації в ньому.
16. Розкрийте ситуацію та перспективи розвитку окремих напрямків галузі зв'язку України.
17. Проаналізуйте структуру комплексу по виробництву товарів широкого вжитку і тривалого користування.
18. Охарактеризуйте структуру, ситуацію і перспективи розвитку легкої промисловості.
19. Розгляньте питання регіональних особливостей розміщення і розвитку міжгалузевих господарських комплексів.
20. Розкрийте регіональні особливості розміщення сільського господарства України.

Рекомендована література:

1. Авраменко І.М. Інновації як основа розвитку металургійної промисловості України / І.М. Авраменко // Економіка і регіон. – 2009. – №2. – С. 95–98.
2. Гарковенко Є.Є. Сутність, структура та роль паливно-енергетичного комплексу в економічному житті України / Є.Є. Гарковенко // Вісник економічної науки України. – 2007. – №1. – С. 33–36.
3. Гончаров Ю.К. Сучасний стан і тенденції економічного розвитку хімічної промисловості / Ю.К. Гончаров // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №6(72). – С. 8–11.
4. Дергач І.В. Інтенсифікація та інтенсивність розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні / І.В. Дергач // Економіка АПК. – 2007. –

№3. – С. 43–45.

5.Єфіменко Н.А. Регіональні особливості розміщення продуктивних сил машинобудування як виду економічної діяльності та їх відтворювальні аспекти / Н.А. Єфіменко // Регіональна економіка. – 2007. – №2. – С. 71–77.

6.Задирака І.О. Світовий досвід приватизації великих компаній у сфері телекомунікацій / І.О. Задирака // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №6(73). – С. 34–40.

7.Лоза С.П. Сучасний стан і перспективи розвитку залізниць України / С.П. Лоза // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №11(65). – С. 22–38.

8.Медведкова Н. Шляхи залучення та ефективного використання іноземних інвестицій у металургійній галузі України / Н. Медведкова // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №13. – С.7–10.

9.Новосад Ф. Зв'язок та інформатизація / Ф. Новосад // Економіст. – 2006. – №12. – С. 24.

10.Основи екології: Підручник / Г.О. Білявський, Р.С. Фурдуй, І.Ю.Костіков. – К.: Либідь, 2006. – 408 с.

11.Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Навч. посібник / Є.П.Качан, Т.Є.Царик, Д.В.Ткач та ін; за ред. Є.П.Качана. – К.: Видавничий дім “Юридична книга”, 2005. – 704 с.

12. Савченко В.Ф. Регіональна економіка: Навч. посібник / В.Ф. Савченко – К.: Кондор, 2012. – 342 с.

13.Сіднева Ж. Проблеми розвитку підприємств нафтопереробної промисловості в сучасних умовах / Ж. Сіднева // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №2. – С. 107–111.

14.Стороженко Л.О. Організаційно-управлінські аспекти забезпечення конкурентоздатності підприємств будівельного комплексу / Л.О. Стороженко // Економіка та держава. – 2006. – №5. – С. 80–82.

15.Ухваткін Д.Л. Інноваційна діяльність як фундамент розвитку промисловості України / Л.Д. Ухваткін // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №6(62). – С. 54–61.

ТЕМА 10. ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ ЯК ЄДНІСТЬ РЕГІОНАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Мета: засвоєння, закріплення і систематизація знань про економіку України, її місце у світовому промисловому і сільськогосподарському виробництві, сучасну галузеву структуру народного господарства та тенденції її розвитку.

Основні терміни і поняття

Національний господарський комплекс - це конституційне, економічно й організаційно єдина система взаємозв'язаних галузей і сфер діяльності людей, яким властива відповідна пропорційність, взаємозумовлене розміщення на території, обмеженій державними кордонами.

Національна економіка - інституційно, економічно й організаційно єдина система взаємозв'язаних галузей і сфер діяльності людей, які характеризуються відповідною пропорційністю, взаємозумовленим розміщенням на обмеженій державними кордонами території.

Галузь економіки - сукупність підприємств і організацій, об'єднаних спільністю функцій, які вони виконують у системі територіального поділу праці.

Питання для практичної роботи

- 1.** Аналіз, поняття і сутність соціально-економічної системи.
- 2.** Властивості соціально-економічних систем.
- 3.** Регіон як соціально-економічна система.
- 4.** Основні напрямки комплексного економічного і соціального розвитку регіонів.

Тематика рефератів

1. Роль економіки регіонів у господарському комплексі держави.
2. Удосконалення системи адміністративно-територіального устрою держави.
3. Основні напрямки розвитку регіонів України.
4. Шляхи соціально-економічного розвитку регіонів.
5. Єдність регіональних соціально-економічних систем у складі держави.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

1. Визначте мікро- та макроекономічні функції економіки регіону.
2. Дайте класифікацію складових регіонального розвитку.
3. В чому полягає управління економікою з урахуванням місцевої специфіки господарювання?
4. Які Ви знаєте методи державного впливу на регіональний розвиток?
5. Чому необхідне удосконалення системи адміністративно-територіального устрою держави?
6. Охарактеризуйте поняття “депресивні території”.
7. Які Ви знаєте основні макроекономічні показники розвитку регіонів?
8. Охарактеризуйте валовий регіональний продукт як показник рівня розвитку індустрії регіону.
9. Назвіть ознаки проблем соціально-економічного розвитку регіонів.
10. Які Ви знаєте соціально-політичні проблеми в державі?
11. В чому полягає суть теорій гнучкої спеціалізації та полюсів росту стосовно регіонів?
12. Назвіть переваги програмного підходу при вдосконаленні розвитку регіональних систем.
13. Чому промислового виробництва надається визначальна роль у господарському комплексі регіону?

Рекомендована література

1. Варналій З. Актуальні проблеми зміцнення потенціалу регіонів України / З. Варналій // Банківська справа. – 2004. – №2. – С. 71–84.
2. Вербицький І. Методичні основи розроблення системи показників стратегічного планування соціально - економічного розвитку регіонів / І. Вербицький // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – №1. – С. 139 – 143.
3. Ворона П.В. Напрями формування стратегії регіонів / П.В. Ворона // Університетські наукові записки. – 2011. - №3. – С.371-379.
4. Гукалюк А.Ф., Інвестиційна привабливість як чинник підвищення конкурентоспроможності території / А.Ф. Гукалюк, І.М. Іванович // Актуальні проблеми економіки. – 2010. - №6. – С.167-173.
5. Державний комітет статистики України. Статистичний щорічник України за 2010 рік / За ред. О.Г.Осауленка. – К: ТОВ «Август-Трейд», 2011. – 559 с.
6. Ковтун О.І. Міжпідприємницька кооперація як засіб формування та забезпечення раціональної структури економіки регіонів / О.І. Ковтун // Агросвіт. – 2011. - №20. – С.16-24.
7. Королюк Ю.Г. Міжрегіональна взаємодія у контексті регулювання соціально-економічного розвитку регіону: системний підхід / Ю.Г. Королюк // Статистика України. – 2009. – №2. – С. 102–107.
8. Королюк Ю.Г. Системоутворюючі фактори в державному управлінні регіональними соціально-економічними системами / Ю.Г. Королюк // Економіка та держава. – 2009. – №10. – С. 71–73.
9. Круш П.В., Кожемяченко О.О. Регіональне управління: Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2007. – 247 с.
10. Макаренко М.В. Концептуальні основи управління конкурентоспроможним розвитком регіонів / М.В. Макаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. - №9. – С.178-184.
11. Манів З.О., Луцький І.М., Манів С.З. Регіональна економіка: Нав-

чальний посібник. – Львів: Магнолія 2006, 2009 – 638 с.

12. Панухник О. Регіональні властивості економіки України: їх системне дослідження як передумова виявлення ефективності внутрішніх резервів / О. Панухник // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №2. – С. 116–121.

13. Репін С.В. Державна політика розвитку депресивних територій / С.В. Репін // Держава та регіони. Серія “Державне управління”. – 2010. – №3. – С. 100-103.

14. Савченко В.Ф. Держава і регіон: регулювання соціально-економічного розвитку. Кн. II. Регіон. Частина I. – К.: Знання, 1999. – 204 с.

15. Савченко В.Ф. Програмне регулювання соціально-економічного розвитку на регіональному рівні: Монографія. – Чернігів: КП “Чернігівські обереги”, 2007. – 516 с.

16. Савченко В.Ф. Стратегічні напрямки економічного розвитку Чернігівської області на сучасному етапі. – Чернігів: КП “Чернігівські обереги”, 2007. – 376 с.

17. Савченко В. Ф. Регіональна економіка: Навч. посібник / В.Ф. Савченко. – К.: Кондор, 2012. – 342 с.

18. Семко Т. Формування синергетичного підходу щодо дослідження регіональних економічних систем / Т. Семко, О. Ярш // Економіка і регіон. – 2008. – №2. – С. 16–19.

19. Сорока М.П. Розвиток великих соціально-економічних територіальних систем / М.П. Сорока // Економіка та держава. – 2012. - №2. – С.114-115.

20. Стеценко Т.О. Аналіз регіональної економіки: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 116с.

21. Стеченко Д.М. Інноваційні форми регіонального розвитку: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 2002. – 253 с.

22. Сторчеус О.М. Економічна безпека регіональних промислових комплексів з урахуванням інвестиційної складової / О.М. Сторчеус // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. - №13. – С.36-39.

23.Третяк В.П. Ефективність регіональних програм розвитку соціальної сфери / В.П. Третяк // Актуальні проблеми економіки. – 2010. - №6. – С.174-181.

24.Трохимченко М. Інвестиції в системі регіональної політики збалансованого соціально-економічного розвитку / М. Трохименко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – №12. – С. 85–92.

25.Формування інноваційної моделі розвитку національної економіки України: Монографія у 2-х частинах. Ч.1 / за заг. ред. д.е.н., професора І.С. Каленюк. – Чернігів: ЧДІЕіУ, 2009. – 591 с. – С. 92–108.

26.Шуршин В. Економічна безпека регіону в системі національної економічної безпеки / В. Шуршин // Вісник КНТЕУ. – 2007. – №4. – С. 53 –58.

ТЕМА 11. ЕКОНОМІКА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Мета: поглибити, узагальнити та систематизувати знання студентів про:

- сучасний стан та рівень розвитку продуктивних сил України;
- територіальну організацію продуктивних сил України;
- економіку району як ланку єдиного народногосподарського комплексу України;
- місце й спеціалізацію економічних районів системі територіального поділу праці;
- комплексний соціально-економічний розвиток територій в умовах ринкових відносин;
- диференціацію територій за рівнем та комплексністю розвитку продуктивних сил;
- соціально-економічні й екологічні проблеми районів та шляхи їх вирішення.

Основні терміни і поняття

Економічний район - це територіально цілісна частина народного господарства країни, яка має такі ознаки:

- спеціалізація відповідно географічного положення, природних, економічних та соціальних умов;
- комплексність, як взаємозв'язаність найважливіших складових функціональної та територіальної структури району;
- керованість, тобто наявність певних галузевих та територіальних структур, які є матеріальною основою зв'язків в районі, що дозволяє виділити район як цілісну систему та осередок територіального управління народного господарства.

Регіон - територіально-спеціалізована частина господарства країни, що характеризується єдністю й цілісністю відтворювального процесу. Включає такі структурні елементи, як природне середовище, виробничу й соціальну сфери.

Питання для практичної роботи

1. Місце і роль регіону в економіці України.
2. Економічна оцінка природно-ресурсного і трудового потенціалу регіону.
3. Галузева структура господарського комплексу регіону.
4. Сучасний стан розвитку і територіальні особливості розміщення основних галузей господарського комплексу регіону.
5. Основні проблеми і перспективи розвитку господарського комплексу регіону.

Питання для самоконтролю

1. Що являє собою єдиний народногосподарський комплекс (ЄНГК)?
2. Надати визначення поняттю народногосподарський комплекс (НГК).
3. Надати визначення поняттю Економічний простір

4. Якими характеристиками та параметрами визначається економічний простір

5. Які сфери відносять до компонентів ЄНГК?

6. Що відносять до складу матеріального виробництва?

7. Що відносять до складу виробництва послуг?

Питання для дискусій

1. Яке явище надає характеристику економіки України ХХ ст.? Що таке структурна криза та стагнація?

2. Надати визначення поняттю реструктуризація.

3. Надати визначення поняттю синергетичний ефект

Тематика рефератів

1. Значення економічного районування в Україні на сучасному етапі.

2. Переваги та проблеми Донецького економічного району.

3. Шляхи розвитку Карпатського економічного району.

4. Проблеми та можливості Поліського економічного району і забезпечення їх реалізації.

5. Експортна діяльність підприємств Придніпровського економічного району.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

1. Назвіть цілі створення економічних районів в Україні.

2. На які економічні райони поділяється територія держави?

3. Визначте склад та основні характеристики Донецького економічного району.

4. Виділіть основні спрямування промислового комплексу Донецького економічного району.

5. Дайте інформацію щодо територіально-географічного положення Карпатського економічного району.

6. Які питання доцільно вирішити для ефективного розвитку Карпатського економічного району?
7. Дайте інформацію щодо рекреаційного комплексу Автономної Республіки Крим.
8. Назвіть пріоритетні галузі розвитку Подільського економічного району.
9. Охарактеризуйте демографічну ситуацію в областях Поділля.
10. Дайте характеристику особливостей рельєфу та клімату областей Полісся.
11. Як Ви можете охарактеризувати властивості ґрунтів Поліського економічного району?
12. Виділіть основні складові експортної спрямованості Придніпровського економічного району.
13. Яка екологічна ситуація склалася в Дніпропетровській та Запорізькій областях?
14. Визначте особливості агропромислового комплексу Причорноморського економічного району.
15. Як вирішуються проблеми водозабезпечення Причорноморського економічного району?
16. Визначте геополітичне становище складових Східного економічного району.
17. Порівняйте економічний стан Східного району з іншими економічними районами України.
18. В чому полягає роль м. Києва як центру (ядра) Центрального економічного району?
19. Які переваги кліматичних умов та рельєфу Центрального економічного району Ви можете назвати?

Рекомендована література

1. Барановський М. Депресивність регіонів Полісся: методика визначення, конкретні результати, чинники формування / М.Барановський // Регіональна економіка. – 2007. – №1. – С. 116–127.
2. Державний комітет статистики України. Статистичний щорічник України за 2010 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ «Август-Трейд», 2011. – 559 с.
3. Забарна Е. Оцінка та перспективи розвитку Одеського регіону / Е.Забарна // Економіст. – 2008. – №1. – С. 44–47.
4. Канаш О. Схема-карта природно-сільськогосподарського районування України – презентована! / О.Канаш // Землеустрій і кадастр. – 2007. – №1. – С. 30–31.
5. Комплексний атлас України/ Відп. ред. Веклич Л.М. – К.: Державний комітет з природних ресурсів України, Державне науково-виробниче підприємство “Картографія”, 2005. – 95 с.
6. Масляк П.О. Рекреаційна географія: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2008. – 343с. – Гл. 3. – С. 38–49.
7. Нехайчук Ю.С. Щодо подолання диспропорцій розвитку автономії / Ю.С.Нехайчук // Економіка та держава. – 2006. – №2. – С.17–19.
8. Олійник Я.Б., Запотоцький С.П., Кононенко О.Ю., Мельничук А.Л., Пасько В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. – 444 с.
9. Пепа Т. Основні напрями удосконалення галузевої та територіальної структури господарського комплексу Черкаського регіону / Т.Пепа // Економіст. – 2006. – №7. – С. 40–42.
10. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Навч. посібн. для дистанц. навчання. / Чернюк Л.Г., Клиновий Д.В. – К.: Університет “Україна”, 2004. – 245 с.
11. Руденко Л.Г. Роль українських Карпат у забезпеченні сталого (збалансованого) розвитку України / Л.Г.Руденко, С.А.Лісовський // Український

географічний журнал. – 2009. – №3. – С. 23–29.

12. Савченко В.Ф. Держава і регіон: регулювання соціально-економічного розвитку. Кн. II. Регіон. Частина I. – К.: Знання, 1999. – 204 с.

13. Савченко В.Ф. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Методичні вказівки щодо вивчення дисципліни. – Чернігів.: Редакційно-видавничий відділ ЧДІЕіУ, 2008. – 62 с.

14. Савченко В.Ф. Стратегічні напрямки економічного розвитку Чернігівської області на сучасному етапі. – Чернігів: КП “Чернігівські обереги”, 2007. – 376 с.

15. Савченко В.Ф. Регіональна економіка. Навч. посібник / В.Ф. Савченко. – К.: Кондор, 2012. – 342 с.

16. Тісунова В.М. Ефективні важелі забезпечення економічного розвитку Луганської області / В.М.Тісунова // Регіональна економіка. – 2007. – №2. – С. 139–147.

17. Чентуков Ю. Інтеграція України у світовий простір на прикладі металургійної галузі Донецького регіону / Ю.Чентуков // Економіст. – 2005. – №6. – С. 60–63.

18. Шолох Ю.М. Стратегічне планування розвитку прикордонного регіону (на прикладі Закарпатської області) / Ю.М.Шолох // Регіональна економіка. – 2007. – №2. – С. 131–138.

ТЕМА 12. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ІНТЕГРАЦІЯ В ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА ІНШІ СВІТОВІ СТРУКТУРИ

Мета: поглибити, узагальнити та систематизувати знання студентів про: міжнародний поділ праці; основні форми зовнішньоекономічних зв'язків; зовнішньоекономічний баланс України; проблеми іноземного інвестування.

Основні терміни і поняття

Зовнішньоекономічні зв'язки - сукупність напрямів, методів і засобів здійснення торгово-економічних, виробничих, науково-технічних, а також валютнофінансових і кредитних відносин між країнами.

Міжнародний територіальний поділ праці - це концентрація в окремих країнах виробництва товарів та надання послуг понад необхідні внутрішні потреби шляхом обміну або продажу іншим країнам.

Загальний ТПП - це розподіл праці у сфері виробництва: добувна, переробна промисловість та ін., міжнародна спеціалізація країн визначається сприятливими природно-кліматичними умовами.

Частковий ТПП - це спеціалізація на рівні галузей виробництва, видів готової продукції, що означає зростання ролі міжгалузевого обміну готовою продукцією.

Одиничний міжнародний ТПП - це спеціалізація окремих країн на виготовлення окремих компонентів продукції або на технологічних стадіях виробництва товарів та послуг.

Транснаціональні компанії - це концерни, трести, які і є національними за капіталом та контролем, міжнародними за масштабом та характером діяльності.

Багатонаціональні корпорації - це концерни або трести, які і є міжнародними за масштабами і особливостями об'єднання міжнародних коштів.

Економічна інтеграція - це об'єктивний процес розвитку глибоких, етичних взаємозв'язків та поділу праці між національними господарствами, створення міжнародних господарських комплексів в межах держави.

Міжнародна торгівля - це оборот товарів, який забезпечує рух товарних мас зі сфери виробництва у сферу споживання.

Іноземні інвестиції - це довгострокові вкладення капіталу закордонними власниками у галузі народного господарства.

Експортний потенціал - обсяг благ, які національна економіка може виробити та реалізувати за своїми межами, а також здатність національної

економіки відтворювати свої конкурентні переваги на світогосподарській арені.

Питання для практичної роботи

1. Поняття міжнародної економічної інтеграції.
2. Сучасний стан зовнішньоекономічних зв'язків України.
3. Правова база процесу інтеграції України до ЄС.
4. Проблем та перспективи інтеграції України до ЄС.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність зовнішньоекономічних зав'язків та назвіть їхні основні форми.
2. В чому виявляється вплив міжнародного територіального поділу праці на формування міждержавних економічних зав'язків?
3. Розкрийте сутність механізму зовнішньоекономічної діяльності та назвіть основні його принципи.
4. Назвіть загальні обсяги експорту й імпорту України, визначте їхню товарну структуру.
5. Охарактеризуйте зовнішньоекономічні зв'язки України з країнами СНД.
6. Охарактеризуйте зовнішньоекономічні зв'язки України з країнами «Великої сімки».
7. Охарактеризуйте зовнішньоекономічні зв'язки України з країнами Європи.
8. Охарактеризуйте зовнішньоекономічні зв'язки України з країнами Азії.
9. Охарактеризуйте зовнішньоекономічні зв'язки України з країнами Америки.
10. Визначте основні проблеми і перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.

Тематика рефератів

1. Торговельні зв'язки України та їх роль у розвитку держави.
2. Зовнішньоекономічні зв'язки України з Європейським Союзом.
3. Основні вектори розвитку міжнародної економічної інтеграції держави.
4. Іноземне інвестування як фактор розвитку вітчизняної економіки.
5. Спільні підприємства, переваги і проблеми їх розвитку в Україні.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

1. Охарактеризуйте стратегічні цілі зовнішньоекономічної політики України.
2. Назвіть проблеми у розвитку зовнішньоекономічних зв'язків.
3. Яка структура експорту та імпорту в українській торгівлі?
4. Визначте основні складові сучасного стану торгівлі з країнами СНД та колишнього Радянського Союзу.
5. В чому полягають переваги і проблеми економічних взаємовідносин з Російською Федерацією?
6. Визначте шість основних векторів розвитку міжнародної економічної інтеграції.
7. Які основні спрямування співпраці з Економічною і Соціальною Радою ООН, Міжнародним валютним фондом та структурами Світового банку?
8. Якими Ви бачите перспективи входження України у Європейський Союз?
9. Назвіть основні наслідки вступу України до Світової організації торгівлі.
10. Які проблеми можуть виникнути в аграрному секторі держави в умовах діяльності за правилами СОТ?
11. Проаналізуйте перспективи створення транспортних коридорів на території України.

12. Які види іноземних інвестицій Ви можете назвати?
13. Охарактеризуйте інвестиційний клімат держави.
14. Визначте та проаналізуйте узагальнені показники прямих іноземних інвестицій в Україну.
15. Для чого потрібне спрямування іноземних капіталовкладень у пріоритетні галузі?
16. Дайте інформацію відносно доцільності розгортання мережі венчурних інвестиційних фондів і компаній.
17. Проведіть аналіз умов розвитку та форм міжнародного підприємництва.
18. Дайте інформацію щодо цілей, переваг та недоліків спільних підприємств.
19. Охарактеризуйте ситуацію щодо діяльності спільних підприємств в Україні.

Рекомендована література

1. Абрамович І.В. Напрями активізації державної політики щодо залучення іноземних інвестицій в економіку України / І.В.Абрамович // Економіка та держава. – 2006. – №9. – С. 25–27.
2. Бабейчук Д. Залучення України в міжнародну транспортну систему / Д.Бабейчук // Економіст. – 2005. – №4. – С. 47–49.
3. Біба О. Проблеми та перспективи реформування адміністративно-територіального устрою України в контексті європейської інтеграції / О.Біба // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – №10. – С. 25–30.
4. Білик Ю. Оцінка порівняльних переваг в умовах міжнародної економічної інтеграції (на прикладі сільського господарства України) / Ю.Білик, О.Файчук // Економіка України. – 2007. – №6. – С. 69–76.
5. Білорус І. Інтеграція України у системі міжнародних економічних відносин та організацій / І.Білорус // Зовнішня торгівля. – 2008. – №2. – С. 87–92.

6. Бондарчук І.В. Особливості інвестиційної стратегії нерезидентів в Україні / І.В.Бондарчук // Економіка та держава. – 2006. – №1. – С. 42–44.
7. Борщевський В. Формування регіональної системи залучення іноземних інвестицій / В.Борщевський, І.Польова // Регіональна економіка. – 2006. – №4. – С. 41–48.
8. Будкін В. Основні етапи та регіональні особливості залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України / В.Будкін // Регіональна економіка. – 2005. – №2. – С. 59–67.
9. Гончаренко Н. Регіонально-інтеграційне спрямування України: міжнародне економічне співробітництво з державами Євросоюзу / Н.Гончаренко // Економіст. – 2008. – №5. – С. 62–65.
10. Державний комітет статистики України. Статистичний щорічник України за 2010 рік / За ред. О.Г.Осауленка. – К: ТОВ «Август-Трейд», 2011. – 559с.
11. Кулик О.М. Розвиток зовнішньоекономічних відносин в Україні / О.М.Кулик // Держава та регіони. – 2007. – №3. – С. 292–294.
12. Кухарська Н. Експортно-імпортна політика України: роки незалежності / Н.Кухарська // Регіональна економіка. – 2005. – №3. – С. 57–66.
13. Регіональна програма міжнародного співробітництва в системі інституційного забезпечення розвитку регіону // Економіка та держава. – 2010. – №10. – С. 15-17.
14. Редькіна В.А. Роль міжнародного торговельно-економічного співробітництва в процесах регіоналізації / В.А.Редькіна // Економіка та держава. – 2010. – №11. – С. 75-77.
15. Савченко В.Ф. Регіональна економіка: Навч. посібник / В.Ф.Савченко. – К.: Кондор, 2012. – 342 с.
16. Симонова О. Індикатори міжнародної конкурентоспроможності регіону в контексті інтеграції України у світове господарство / О.Симонова // Формування відносин в Україні. – 2008. – №4. – С. 157–159.
17. Стеценко Ж.В. Державне регулювання експорту в Україні та його

значення при вступі в ЄС / Ж.В.Стеценко // Економіка та держава. – 2007. – №6. – С. 62–64.

18. Темиргалієв Р.І. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в регіоні // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – №10. – С. 58-60.

19. Фомін І. Вдосконалення механізмів спеціальних заходів у контексті поглиблення участі України у процесах міжнародної інтеграції та глобалізації / І.Фомін // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №1. – С. 21–26.

20. Харламова Г.О.Інвестиційна позиція та перспективи інтеграції України у міжнародний інвестиційний простір / Г.О.Харламова // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №20. – С. 3–11.

21. Чувардинський О.Г. Зовнішня політика України в умовах світової економічної інтеграції і глобалізації / О.Г. Чувардинський // Економіка та держава. – 2006. – №2. – С. 36–39.

ТЕМА 13. ФАКТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

Мета: засвоєння, закріплення і систематизація знань з питань сталого розвитку продуктивних сил України.

Основні терміни і поняття

Ресурсоспоживання - безпосереднє використання людиною природних ресурсів для задоволення своїх господарських потреб.

Ресурсокористування - використання ресурсів без їх вилучення з природного середовища.

Управління природокористуванням - це заходи, здійснення яких дозволить змінити природні явища та процеси (посилити або обмежити їх) в бажаному для людини напрямі.

Питання для практичної роботи

1. У чому сутність поняття «сталий розвиток»?
2. В чому полягає сутність і мета створення вільних економічних зон?
3. Розкрийте основне призначення регіональних науково-технологічних парків.
4. Які особливості становлення регіональної інвестиційної політики в Україні?
5. Розкрийте причини виникнення депресивних регіонів та механізм інвестування їхнього розвитку.
6. Екологічні проблеми промислового комплексу.
7. Екологічні проблеми агропромислового комплексу.
8. Транспорт і раціональне природокористування.
9. Система розселення як фактор антропогенного впливу на довкілля.

Питання для самоконтролю

1. Пояснити, який має вплив на розвиток регіональної економіки:
  - екологічний фактор;
  - геополітичний фактор;
  - соціально-політичний фактори;
  - сировинний фактор;
  - фактор ринкової кон'юнктури;
  - людський фактор;

Питання для дискусії

1. Місце зовнішньоекономічних зав'язків у соціально-економічному розвитку України.
2. Роль міжнародних кредитів і позик у розвитку економіки держави.
3. Іноземні інвестиції — важлива форма стимулювання розвитку економіки.

Тематика рефератів

1. Роль факторів сталого розвитку продуктивних сил.
2. Внутрішні фактори сталого розвитку продуктивних сил.
3. Зовнішні фактори сталого розвитку продуктивних сил.
4. Економічний потенціал регіону як головний фактор його соціально-економічного розвитку.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

1. В чому полягає єдність сталого розвитку продуктивних сил держави та її регіонів?
2. Які Ви знаєте внутрішні фактори сталого розвитку продуктивних сил?
3. Охарактеризуйте, в чому Ви бачите недосконалість переліку внутрішніх факторів сталого розвитку продуктивних сил.
4. Які характерні особливості розвитку продуктивних сил схильного до гуртової діяльності українства Ви можете назвати?
5. Назвіть зовнішні фактори сталого розвитку продуктивних сил.
6. Дайте визначення економічного потенціалу регіону.
7. Охарактеризуйте складові економічного потенціалу як фактора розвитку економіки.
8. Назвіть особливості цільової та ресурсної ефективності використання економічного потенціалу.
9. Яке сучасне нормативне забезпечення аналізу розвитку регіону в державі?
10. Охарактеризуйте показники економічного, соціального та екологічного розвитку регіону.
11. Що Ви знаєте про методику розрахунку індексу регіонального людського розвитку?
12. В чому полягає комплексна оцінка соціально-економічного розвитку регіону?

Рекомендована література

1. Варналій З. Актуальні проблеми зміцнення потенціалу регіонів України / З.Варналій // Банківська справа. – 2004. – №2. – С. 71–84.
2. Варналій З. Регіональна інноваційна політика України: проблеми та стратегічні пріоритети / З. Варналій // Економіст. – 2007. – №9. – С.36–39.
3. Гаршина О.К. Пространственная асимметрия размещения производительных сил как результат региональных особенностей экономического поведения украинских домохозяйств / О.К.Гаршина, Е.В.Шубная // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №9. – С. 162 – 173.
4. Гош О. Визначальний фактор відродження продуктивних сил України / О. Гош // Економіка України. – 2003. – №6. – С. 49–56.
5. Губані Г. Теоретичні проблеми здійснення регіональної діагностики розвитку продуктивних сил / Г. Губані // Регіональна економіка. – 2008. – №1. – С. 57–63.
6. Єфіменко Н. Регіональні особливості розміщення продуктивних сил машинобудування як виду економічної діяльності та їх відтворювальні аспекти / Н. Єфіменко // Регіональна економіка. – 2007. – №2. – С. 71–77.
7. Кабінет Міністрів України. Концепція демографічного розвитку на 2005 – 2015 роки // Офіційний вісник України. – 2004. – №41. – С. 33–42.
8. Малиновський А. Системне відродження забруднених територій: теорія, методологія, інституціоналізм / А. Малиновський // Економіка АПК. – 2007. – №1. – С. 58–65.
9. Масловська Л. Об'єктивні передумови регіональної диференціації продуктивних сил України та методичні підходи до вибору регіональних орієнтирів сталого розвитку / Л. Масловська // Економіст. – 2001. – №11. – С. 62–64.
10. Мірко Н.В. Тенденції розвитку внутрішнього ринку промислової продукції / Н.В. Мірко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – №8. – С. 43–47.
11. Пепа Т. Фінансова складова комплексного розвитку продуктив-

них сил регіонів України / Т. Пепа // Фінанси України. – 2007. – №10. – С. 34–41.

12. Поспелов О.В. Теоретичні засади економічного розвитку регіону на основі оптимізації управління трудовим потенціалом / О.В. Поспелов, Н.А.Радченко // Економіка та держава. – 2011. – №4. – С.34-35.

13. Раді по вивченню продуктивних сил України НАН України 90 років // Економіка та держава. – 2009. – №2. – С. 4–5.

14. Савченко В. Інвестиційна привабливість як фактор розвитку продуктивних сил регіонів і держави в цілому / В. Савченко // Імперативи розвитку України в умовах глобалізації: Міжнародна науково-практична конференція (м. Чернігів, 24 –26 вересня 2008 року): Матеріали доповідей та виступів. – Чернігів, 2008. – 287 с. – С. 131–136.

15. Савченко В.Ф. Шляхи інноваційного розвитку продуктивних сил регіонів на сучасному етапі / В.Ф. Савченко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2009. – №2. – С. 78–85.

16. Савченко В.Ф. Регіональна економіка: Навч.посібник / В.Ф. Савченко. – К.: Кондор, 2012. – 342 с.

17. Слободянюк О.О. Місце й роль засобів праці в системі соціально-економічних відносин способу виробництва / О.О. Слободянюк // Економічний вісник Донбасу. – 2009. – №2. – С. 70–75.

18. Стандицький Ю., Загородній А. Розміщення продуктивних сил (теоретичні основи): Навчальний посібник. – К.: Знання, 2008. – 350 с.

19. Ушенко Н. Фактори впливу на параметри відтворення людського капіталу / Н. Ушенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – №8. – С. 117–124.

20. Фащевський М., Чернюк Л. Геоелекономічний потенціал розвитку продуктивних сил України // Економіка України. – 2002. – №7. – С. 32–36.

21. Чернов С.І. Регіональний розвиток як об'єкт державного управління / С.І. Чернов // Економіка та держава. – 2011. – №10. – С.98–100.

ТЕМА 14. НАУКОВІ ЗАСАДИ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Мета: засвоєння, закріплення і систематизація знань з питань раціонального природокористування.

Основні терміни і поняття

Природокористування - сукупність всієї багатоманітності напрямів і форм використання природних ресурсів.

Нераціональне природокористування - це такий спосіб використання тіл і властивостей природи, що приводить до руйнування природно-ресурсного потенціалу, порушення закономірних природних процесів, забруднення природного середовища.

Раціональне природокористування - це така діяльність людини, метою якої є не лише задоволення своїх потреб, але й збереження природних систем в якісному стані.

Безвідходні технології - виробничі технологічні процеси, в яких досягається мінімальний обсяг твердих, рідких, газоподібних відходів і викидів.

Ресурсоспоживання - безпосереднє використання людиною природних ресурсів для задоволення своїх господарських потреб.

Ресурсокористування - використання ресурсів без їх вилучення з природного середовища.

Управління природокористуванням - це заходи, здійснення яких дозволить змінити природні явища та процеси (посилити або обмежити їх) в бажаному для людини напрямі.

Питання для практичної роботи

1. Зміст наукових категорій "природокористування", "раціональне природокористування".
2. Особливості процесів природокористування в різні історичні періоди розвитку людства.

3. Класифікація сучасних напрямів та видів природокористування .
4. Завдання раціонального природокористування.

Тематика рефератів

1. Теоретичні основи раціонального природокористування.
2. Економічні аспекти природокористування в державі.
3. Принципи раціонального природокористування у промисловому комплексі.
4. Врахування екологічних факторів при розвитку і розміщенні продуктивних сил в умовах постіндустріальної економіки.
5. Розвиток видобувної промисловості в Україні і його вплив на екологію регіонів.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

1. Коли і ким було сформульовано поняття “екологія”?
2. Дайте визначення та поясніть зміст поняття “навколишнє середовище”.
3. В чому полягає суть вчення В. Вернадського?
4. Що є предметом та об’єктом дослідження в екологічній науці?
5. Надайте інформацію щодо прикладної екології.
6. Визначте основні завдання екології.
7. Які проблеми господарської діяльності вирішуються через задіяння екологічних факторів?
8. Вирішення яких завдань призвело до застосування економічних підходів у питаннях екологічної політики?
9. Охарактеризуйте методи, які використовує екологія в своїх дослідженнях.
10. В чому полягають принципи раціонального природокористування?
11. Які шляхи досягнення збалансованого розвитку продуктивних сил регіонів Ви знаєте?

12. Охарактеризуйте особливості галузевих стратегій розвитку раціонального природокористування.

13. Визначте основні складові концепції промислової екології.

14. Надайте інформацію щодо стану земельного фонду нашої держави.

15. Які характерні риси мінерально-сировинного потенціалу України Ви можете виділити?

16. Які проблеми в розвитку сировинних галузей особливо гостро постали на сучасному етапі в Україні?

17. В чому полягають основні причини високої енергозатратності вітчизняної економіки?

18. Охарактеризуйте ступінь ефективності використання водно-ресурсного потенціалу.

Рекомендована література

1. Аніщенко В.О. Основи екології: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2009. – 148 с.

2. Антонов А. Теоретичні проблеми державного регулювання природокористування в Україні / А. Антонов // Агросвіт. – 2008. – №3. – С. 39–44.

3. Божидарнік Т. Стратегічні пріоритети аграрного природокористування в регіоні / Т. Божидарнік // Економіка і держава. – 2007. – №4. – С. 12–15.

4. Бондур Т. Екологізація виробництва продукції рослинництва як фактор поліпшення її якості / Т. Бондур // Економіка АПК. – 2008. – №6. – С. 39–43.

5. Бохан А. Екологізація підприємства та активізація енергетичного потенціалу розвитку й життєзабезпечення суспільства / А. Бохан // Агросвіт. – 2008. – №6. – С. 38–43.

6. Гахович Н. Стан і проблеми екологізації промислового виробництва / Н. Гахович // Економіка України. – 2008. – №4. – С. 63–72.

7. Голіков А.П., Дейнека О.Г., Поздняков Л.О., Чорномаз П.О. Регіо-

нальна економіка та природокористування / за ред. Голікова А.П.: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 352 с.

8. Голян В. Екологічні та природно-ресурсні чинники соціально-економічного піднесення: в пошуках нового формату раціонального природокористування / В. Голян // Агросвіт. – 2008. – №9. – С. 9–13.

9. Голян В. Сфера природокористування у сучасних умовах: системні суперечності ринкових трансформацій та проблеми управління / В. Голян // Агросвіт. – 2008. – №6. – С. 27–33.

10. Гуцуляк Ю. Сталий та екологічнобезпечний розвиток агроєкосистем в Україні / Ю. Гуцуляк // Землевпорядний вісник. – 2009. – №3. – С. 24–30.

11. Державний комітет статистики України. Статистичний щорічник України за 2010 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ “Август-Трейд”, 2011. – 559 с.

12. Жарова Л.В. Структурно-динамічна теорія розміщення продуктивних сил: теоретико-методологічні підходи до формування / Л.В. Жарова // Економіка та держава. – 2011. - №12. – С. 18-22.

13. Пушківський В.Г. Інструменти регулювання екологічно сталого регіонального розвитку в ринкових умовах / В.Г. Пушківська // Агросвіт. – 2011. - №5. – С.11-16.

14. Савченко В.Ф. Регіональна економіка: Навч.посібник / В.Ф. Савченко. – К.: Кондор, 2012. – 342 с.

15. Хвесик М. Інституціональні трансформації у сфері природокористування / М. Хвесик // Вісник аграрної науки. – 2008. – №7. – С. 55–60.

ТЕМА 15. ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ І СИСТЕМА ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Мета: засвоєння, закріплення і систематизація знань про моніторинг та оцінку якості природного середовища.

Основні терміни і поняття

Моніторинг - це комплексна система спостережень, збору, обробки, систематизації та аналізу інформації про стан навколишнього середовища, яка дає оцінку і прогнозує його зміни, розробляє обґрунтовані рекомендації для прийняття управлінських рішень.

Загальний моніторинг навколишнього середовища - це оптимальні за кількістю параметрів спостереження на пунктах, об'єднаних в єдину інформаційно-технологічну мережу, які дають змогу на основі оцінки і прогнозування стану довкілля регулярно розробляти управлінські рішення на всіх рівнях.

Оперативний (кризовий) моніторинг навколишнього природного середовища - це спостереження спеціальних показників у цільовій мережі пунктів у реальному масштабі часу за окремими об'єктами, джерелами підвищеного екологічного ризику в окремих регіонах, які визначено як зони надзвичайної екологічної ситуації, а також у районах аварій із шкідливими екологічними наслідками.

Фоновий (науковий) моніторинг навколишнього середовища - це спеціальні високоточні спостереження за всіма складовими навколишнього середовища, а також за характером, складом, кругообігом та міграцією забруднювальних речовин, за реакцією організмів на забруднення на рівні окремих популяцій, екосистем і біосфери в цілому.

Граничне допустима концентрація - максимальна кількість шкідливих речовин в одиниці об'єму або маси середовища води, повітря або ґрунту, яка практично не впливає на стан здоров'я людини.

Тимчасово допустима концентрація - нормативи, що встановлюються для недостатньо вивчених речовин.

Токсична доза - кількість речовини, що викликає токсичний ефект.

Поріг шкідливого впливу - це мінімальна доза речовини, при якій в організмі відбуваються зміни, що виходять за межі фізіологічних реакцій.

Санітарно-захисні зони - ділянки землі навколо підприємств, що відокремлюють їх від житлових масивів з метою зменшення негативного впливу.

Питання для практичної роботи

1. Що таке моніторинг?
2. Основні види моніторингу
3. В чому полягає управління охороною навколишнього середовища?
4. Наведіть структуру управління охороною навколишнього природного середовища та раціональним використанням природних ресурсів.
5. У чому полягає значення екологічної експертизи?
6. Поясніть необхідність планування природоохоронної діяльності.
7. Які відмінності в поняттях "екологічне управління" і "екологічний менеджмент"? Назвіть основні інструменти екоменеджменту.
8. Що таке екологічний маркетинг? Розкрийте його основні принципи.

Тематика рефератів

1. Стан екологічного моніторингу в Україні.
2. Екологічний моніторинг в розвинутих країнах світу.
3. Розвиток системи екологічної інформації в нашій державі.
4. Організаційна структура екологічного моніторингу в Україні.
5. Стан навколишнього природного середовища в Україні.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

1. Дайте та обґрунтуйте визначення екологічного моніторингу.
2. В чому полягають принципи і завдання моніторингу?

3. Яка відмінність між географічною, геохімічною та біологічною підсистемами моніторингу?
4. Охарактеризуйте чотири рівні проведення моніторингу.
5. З якою метою створюються пункти постійного спостереження (ППС) та пересувні екологічні лабораторії (ПЕЛ)?
6. Для чого потрібний екологічний аналіз функціонування суб'єктів господарської діяльності?
7. Охарактеризуйте стан екологічного аудиту в державі.
8. Для чого потрібно встановлювати та використовувати екологічні нормативи?
9. Які гранично допустимі концентрації шкідливих речовин у атмосфері?
10. Які чотири класи шкідливих речовин за ступенем небезпеки Ви знаєте?
11. Як проводять нормування якості води та ґрунтів?
12. Назвіть функції Міністерства охорони навколишнього природного середовища України.
13. Які спрямування екологічних робіт, що їх виконують інші державні структури в Україні?
14. Охарактеризуйте загальні проблеми екологічної ситуації в державі.
15. Визначте ситуацію та наслідки аварії на Чорнобильській АЕС.
16. Який екологічний стан атмосферного повітря в Україні?
17. Охарактеризуйте стан земельного фонду та водних ресурсів держави.

Рекомендована література:

1. Аніщенко В.О. Основи екології: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2009. – 148 с.
2. Аніщенко В.О. Організаційні засади практичного впровадження екологічного аудиту на промислових підприємствах України / В.О. Аніщенко

Т.А. Гоголь // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №1. – С. 160–163.

3. Голюков А.П., Дейнека О.Г., Поздняков Л.О., Черномаз П.О. Регіональна економіка та природокористування / за ред. Голюкова А.П.: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 352 с.

4. Дишловий І.М. Розвиток туризму як стимулюючий фактор оздоровлення екологічної ситуації на території / І.М. Дишловий // Екологічний вісник. – 2010. – № 2. – С. 26-27.

5. Довгий С. Інформаційно-аналітичні складові у сфері раціонального природокористування у регіонах України / С.Довгий, О.Трофимчук Ю.Черепін // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №6. – С. 174–179.

6. Дорогунцов С.І., Коценко К.Ф., Хвесик М.А. та ін. Екологія: Підручник. – К.: КНЕУ, 2005. – 371 с.

7. Дорош О. Екологічнобезпечний економічний розвиток сільських територій і територіальний землеустрій / О. Дорош // Землепорядний вісник. – 2011. – №7. – С. 30-33.

8. Манів З.О., Луцький І.М., Манів С.З. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – Львів: “Магнолія 2006”, 2009 – 638 с.

9. Олійник Я.Б., Запотоцький С.П., Кононенко О.Ю., Мельничук А.Л., Пасько В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. – 444 с.

10. Онопрієнко Г.В. Шляхи вдосконалення державної політики України у галузі енергозбереження як основа підвищення експортного потенціалу України / Г.В. Онопрієнко // Держава та регіони. – 2007. – №3. – С. 315–318.

11. Паппу Т.Б. Формування концепції екологічного аудиту території / Т.Б. Паппу // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – №7. – С. 169–174.

12. Савченко В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник / В.Ф. Савченко. – К., 2012. – 342 с.

13. Сало І.В., Єпіфанов А.О. Регіональна економіка: Навчальний посіб-

ник. К.: Наукова думка, 1999. – 341 с.

14. Тищенко О.П. Методологічні основи формування та реалізації сучасної стратегії регіонального розвитку України / О.П. Тищенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – №12(67). – С. 122–126.

15. Черчик Л. Оцінка сучасного стану та перспектив розвитку рекреаційного природокористування в Україні / Л. Черчик // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №6. – С. 180–186.

ТЕМА 16. ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Мета роботи: засвоєння, закріплення і систематизація знань з питань ролі еколого-економічного аналізу в ефективній реалізації економічного механізму природокористування.

Основні терміни і поняття

Стимуляційна функція - плата за користування ресурсами повинна економічно зацікавлювати кожного природокористувача в ефективному, бережливому використанні цих ресурсів.

Компенсаційна функція - покриття витрат на компенсацію еколого-економічної шкоди, що завдана в процесі нерационального природокористування.

Функція накопичення - створення шляхом концентрації виплат за природокористування спеціальних екологічних фондів, за рахунок яких буде фінансуватися весь комплекс природоохоронних заходів.

Превентивна (профілактична) функція - запобігання нанесення шкоди природному середовищу під "загрозою" значних економічних санкцій до природокористувачів, що порушують встановлені правила та нормативи.

Гнучкість - здатність змінюватись (приспосовуватись) у відповідності з конкретними умовами природокористування.

Універсальність - можливість застосування однорідних (співставних) критеріїв та показників для оцінки різних видів ресурсів та для різних напрямів використання одного й того ж ресурсу.

Комплексність - здатність оцінювати всю сукупність функцій природного ресурсу (компоненту) та стимулювати раціональне використання не тільки окремо взятого ресурсу, а й всього природного середовища.

Питання для практичної роботи

1. Економічний механізм управління охороною навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів.
2. Економічні методи управління природоохоронною діяльністю.
3. Механізми реалізації еколого-економічної політики.
4. Оцінка рівня впливу на навколишнє середовище як основа запуску економічного механізму природокористування.

Тематика рефератів

1. Інструменти екологічного механізму природокористування та охорони довкілля.
2. Регіональні особливості механізму природокористування.
3. Економічні методи природокористування та охорони довкілля.
4. Законодавче і нормативне забезпечення охорони навколишнього середовища.
5. Сучасний стан та перспективи екологічної сертифікації в Україні.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

1. В які роки та на базі яких принципів було сформовано механізм управління користуванням довкіллям у розвинутих країнах?
2. Які принципи найбільш доцільні для формування системи інструментів національної екологічної політики?
3. Назвіть причини відсутності зацікавленості підприємств у природоохоронній діяльності.

4. Що означає термін “третій рівень влади” у практичній діяльності країн Європейського Союзу?
5. В чому полягає суть терміна “деволюція”?
6. Вирішення яких питань включає в себе механізм природокористування на місцевому рівні?
7. Яка діяльність отримала назву “заходи морально-етичного впливу і переконання”?
8. В чому полягає мета фінансування діяльності механізму охорони навколишнього природного середовища?
9. Охарактеризуйте три типи економічних механізмів природокористування.
10. Що включає в себе система економічних інструментів охорони довкілля?
11. Які особливості механізму запобігання та відшкодування збитків Ви знаєте?
12. Яким законом закріплюються екологічні права та обов’язки населення?
13. Зробіть перелік законодавчих актів, що регулюють питання охорони та використання довкілля і діють в Україні в наші часи.
14. В чому полягає суть екологічної сертифікації?
15. Назвіть основні показники, стан яких визначається при добровільній сертифікації територій за екологічними вимогами.

Рекомендована література

1. Аніщенко В.О. Основи екології: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2009. – 148 с.
2. Балджи М. Шляхи вдосконалення державного регулювання природокористування / М. Балджи // Вісник КНТЕУ. – 2009. – №2. – С. 26–34.
3. Балджи М. Удосконалення організаційно-економічних механізмів управління комплексним природокористуванням / М. Балджи // Держава та

регіони. Серія “Економіка та підприємництво”. – 2007. – №6. – С. 8–10.

4. Барбашова Н. Право на безпечне середовище: проблеми промислово розвинутого регіону / Н. Барбашова // Право України. – 2006. – №1. – С. 124–128.

5. Вишницька О.І. Екологічні інвестиції: сутність, класифікація, принципи та напрями реалізації / О.І. Вишницька // Вісник Сумського державного університету. Серія “ Економіка ”. – 2009. – №2. – С. 51–58.

6. Гаман П. Інструменти екологічної політики та їх вплив на рекреаційне природокористування / П. Гаман // Економіка та держава. – 2009. – №1. – С. 70–72.

7. Гаман П. Інструменти екологічної політики та їх вплив на рекреаційне природокористування / П. Гаман // Економіка та держава. – 2009. – №1. – С. 70–72.

8. Гаман П.І. Вплив інструментів екологічної політики України на ефективність використання природних рекреаційних ресурсів / П. Гаман // Держава та регіони. Серія «Державне управління». – 2008. – №3. – С. 54–58.

9. Голян В.А. Механізми раціоналізації водокористування в Україні / В.А. Голян // Економіка та держава. – 2007. – №11. – С. 39–43.

10. Голян В.А. Фіскальне регулювання природокористування: теоретико-методологічні засади врахування територіальних відмінностей рівня ресурсно-екологічної спрямованості податкових надходжень / В.А. Голян, В.М. Бардась // Економіка та держава, - 2011. - №10. – С.18-23.

11. Горевий В. Окремі питання щодо участі юридичних служб підприємств в економіко-правовому механізмі природокористування й охорони довкілля / В. Горевий // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – №12. – С. 92–95.

12. Гринів Л.С., Кічурчак М.В. Національна економіка: Навч. посібник. – Львів: “Магнолія 2006”, 2009. – 464 с.

13. Державний комітет статистики України. Статистичний щорічник України за 2010 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ “ Август - Трейд ”,

2011. – 559 с.

14. Дорогунцов С.І., Коценко К.Ф., Хвесик М.А. та ін.: Підручник. – К.: КНЕУ, 2005. – 371 с.

15. Дубас Р. Економіка природокористування: Навчальний посібник. – вид. 2-е, стереотип. – К.: КНТ, 2009. – 448 с.

16. Манів З.О., Луцький І.М., Манів С.З. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – Львів: “Магнолія 2006”, 2009 – 638 с.

17. Олійник Я.Б., Запотоцький С.П., Кононенко О.Ю., Мельничук А.Л., Пасько В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. – 444 с.

18. Савченко В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник / В.Ф. Савченко. – К.: 2012. – 342 с.

19. Сокур М.І. Удосконалення економічного механізму природокористування у промисловості / М.І. Сокур, П.Є. Гаврилов // Економіка і регіон. – 2009. – №2. – С. 32–36.

20. Таранюк К.В. Розвиток фінансового механізму еколого-сбалансованого розвитку регіону / К.В. Таранюк // Вісник Сумського державного університету. Серія “ Економіка ”. – 2009. – №2. – С. 120 – 125.

ТЕМА 17. ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета роботи: засвоєння, закріплення і систематизація знань з питань економічної та соціальної ефективності природоохоронної діяльності

Основні терміни і поняття

Еколого-правова відповідальність - це юридична відповідальність за екологічне порушення.

Економічна оцінка природних ресурсів (ЕОПР) - це грошовий вираз природних та суспільно-економічних цінностей (функцій) ресурсів.

Еколого-економічна шкода - це виражені у вартісній формі фактичні та ймовірні збитки, що завдаються компонентами еколого-економічної системи в результаті руйнування або забруднення природного середовища або додаткові затрати на компенсацію цих збитків.

Питання для практичної роботи

1. Економічна ефективність природоохоронної діяльності.
2. Економічна ефективність природних ресурсів та природних умов.
3. Соціальна ефективність природоохоронної діяльності.
4. Загальні визначення соціальної ефективності природоохоронної діяльності.

Тематика рефератів

1. Забезпечення ефективності природокористування в Україні.
2. Світовий досвід забезпечення ефективності природокористування на різних етапах розвитку суспільства.
3. Соціальний та економічний збиток від забруднення довкілля.
4. Економічна ефективність природоохоронних заходів.
5. Стимулювання раціонального природокористування в Україні.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

1. У зв'язку з чим виникла проблема економічної оцінки діяльності людини щодо впливу на природу?
2. В чому полягає загальна економічна оцінка екологічних витрат?
3. Які три етапи підходів до навколишнього середовища з економічних позицій Ви можете назвати?
4. Назвіть найбільш вагомі групи витрат, пов'язаних із забрудненням навколишнього середовища.
5. Визначте відмінності між моральними, престижними, естетичними і натуральними збитками від забруднення довкілля.

6. В чому полягає особливість соціальних збитків від забруднення довкілля?
7. Визначте відмінність економічних збитків від соціальних у природоохоронній діяльності.
8. Чим відрізняються розрахункові, попереджені, ліквідовані, можливі та потенційні збитки?
9. Які характерні особливості матеріального збитку, збитку життю і здоров'ю людей та збитку природним ресурсам і екологічним системам Ви можете назвати?
10. Вкажіть етапи оцінки економічного збитку від забруднення природного середовища.
11. Охарактеризуйте основні кількісні методи визначення величини економічного збитку від забруднення навколишнього середовища.
12. Які нормативні значення економічного збитку від забруднення викидами довкілля Ви можете назвати?
13. Чи використовується плановий підхід при забезпеченні природоохоронної діяльності?
14. Назвіть пріоритети охорони навколишнього середовища, визначені Верховною Радою України в Державній програмі охорони довкілля.
15. В чому полягає соціальний результат від природокористування?
16. Суму яких основних складових можна вважати економічним результатом природоохоронних заходів?
17. Які основні функції має виконувати плата за забруднення середовища або інші форми псування природних ресурсів?

Рекомендована література

1. Аніщенко В.О. Основи екології: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2009. – 148 с.
2. Голіков А.П., Дейнека О.Г., Поздняков Л.О., Чорномаз П.О. Регіональна економіка та природокористування / за ред. Голікова А.П.: Навчальний

посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 352 с.

3. Голян В. Природокористування як сфера економічних відносин: суперечності та пріоритети / В. Голян // Економіка та держава. – 2007. – №6. – С. 20–22.

4. Голян В. Фіскальне регулювання природокористування через призму соціально-економічного піднесення регіону / В.Голян // Агросвіт. – 2008. – №14. – С. 24–31.

5. Грановська Л. Природокористування в умовах полі функціональності територій: еколого-збалансований підхід / Л.Грановська // Економіст. – 2010. №12. – С.64-67.

6. Державний комітет статистики України. Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ «Август-трейд, 2011. – 559 с.

7. Дубас Р. Економіка природокористування: Навчальний посібник. – (Вид. 2-е, стереотип.) – К.: КНТ, 2009. – 448 с.

8. Кислий В., Шевченко Г. Економічне значення та напрями використання регіональної рекреаційної ренти / В.Кислий, Г.Шевченко // Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». – 2008. – №2. – С. 69–78.

9. Луців Н.Г. Принципи екологічної політики для стимулювання ефективного рекреаційного природокористування / Н.Г.Луців // Регіональна економіка. – 2009. – №3. – С.152–158.

10.Майдуков Г. Природопользование: оценка эффективности / Г. Майдуков, С. Майдукова // Економічний вісник Донбасу. – 2008. – №4. – С. 74–80.

11.Манів З.О., Луцький І.М., Манів С.З. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – Львів: “Магнолія 2006”, 2009. – 638 с.

12.Мордвінова І. Економічне стимулювання раціонального природокористування в аграрній сфері / І.Мордвінова // Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». – 2008. – №4. – С. 134–140.

13. Олійник Я.Б., Запотоцький С.П., Кононенко О.Ю., Мельничук А.Л., Пасько В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. – 444 с.

14. Савченко В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник / В.Ф. Савченко. – К., 2012. – 342 с.

15. Черевко Г.В., Яцків М.І. Економіка природокористування. – Львів: Світ, 1995 – 208 с.

ТЕМА 18. СВІТОВИЙ ДОСВІД І МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Мета заняття: поглибити, та систематизувати теоретичні знання студентів з питань світового досвіду і міжнародного співробітництва у сфері охорони навколишнього середовища.

Основні терміни і поняття

Міжнародна глобальна екополітика - це розробка і здійснення міжнародних правових, політичних і зовнішньоекономічних акцій з урахуванням екологічних обмежень у соціально-економічному розвитку, запасів природних ресурсів, які є у світі, та їх розподілу між регіонами і країнами.

Питання для практичної роботи

1. Поняття про економічні, національна і глобальна екополітика.
2. Міжнародна діяльність в галузі збереження біосфери і цивілізації. Види і напрями діяльності.
3. Міжнародні інститути у сфері природоохоронної діяльності.
4. Участь України у міжнародному співробітництві в галузі охорони навколишнього середовища.
5. Основні міжнародні та національні державні і громадські екологічні організації, рухи.

Тематика рефератів

1. Світові екологічні проблеми на сучасному етапі розвитку людства.
2. Особливості демографічної ситуації на різних континентах.
3. Природоохоронна діяльність у розвинутих країнах світу.
4. Міжнародне співробітництво в питаннях охорони довкілля.
5. Міжнародна природоохоронна діяльність як фактор розвитку України.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

1. Визначте негативні для природного середовища наслідки глобалізації.
2. Надайте інформацію щодо Програми ООН “Глобальна економічна перспектива”.
3. Охарактеризуйте фактори, які негативно впливають на стан природного середовища планети.
4. В чому полягає загрозливість ситуації із зменшенням заліснення територій континентів?
5. Які проблеми наявності питної води для населення Ви знаєте?
6. Вкажіть на причини зменшення біологічного різноманіття живого світу на планеті.
7. Підготуйте розповідь про наслідки для людства і природи аварії на Чорнобильській АЕС.
8. Коли розпочалася співпраця різних країн світу з екологічних питань?
9. Що Ви можете розповісти про діяльність Міжнародного союзу охорони природи і природних ресурсів (МСОП)?
10. Які рекомендації надано в “Хартії охорони природи”, прийнятій та Генеральній асамблеї МСОП у Ашхабаді в 1978 р.?
11. Які питання вирішує “Всесвітня стратегія охорони природи”, прийнята на Генеральній асамблеї МСОП у м. Ашхабаді у 1978 р.?

12. Назвіть відмінність екологічних проблем Європи від інших континентів.

13. Підготуйте розповідь про найбільш важливі завдання міжнародної екологічної політики.

14. Що Ви знаєте про принципи міжнародної екологічної політики?

15. Які два рівні міжнародної екологічної політики Ви знаєте?

16. Назвіть типові напрямки двостороннього співробітництва країн в галузі охорони довкілля.

17. Керуючись якими положеннями, наша держава здійснює природоохоронну діяльність?

18. Які найбільш важливі пріоритети міжнародного співробітництва України у природоохоронній сфері?

19. Визначте спрямування подальшого посилення міжнародного співробітництва у природоохоронній сфері.

Рекомендована література

1. Балашов А.М. Міжнародні чинники та проблеми екологізації державного управління в Україні / А.М.Балашов // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №23. – С. 74–77.

2. Гуцаленко О. Екологічне сільське господарство Польщі / О.Гуцаленко // Економіка АПК. – 2008. – №3. – С. 153–155.

3. Дишлюк В. Світовий досвід застосування природних методів очищення стічних вод та їх сільськогосподарського використання / В.Дишлюк // Агроекономічний журнал. – 2008. – №2. – С. 72 – 80.

4. Довбенко М. Теорема Коуза, Кіотський протокол та екологічні інвестиції для України / М.Довбенко // Економіка України. – 2009. – №11. – С. 65–75.

5. Дубас Р. Економіка природокористування: Навчальний посібник. – Вид.2-е, стереотип. – К.: КНТ, 2009. – 448 с.

6. Жарова Л. Економічні механізми Кіотського протоколу: можливості

та загрози для України / Л.Жарова // Економіка України. – 2009. – №4. – С. 86–92.

7. Кучер О. Особливості охорони земель у США / О.Кучер // Землевпорядний вісник. – 2008. – №1. – С. 53–58.

8. Манів З.О., Луцький І.М., Манів С.З. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – Львів: “Магнолія 2006”, 2009 – 638 с.

9. Олійник Я.Б., Запотоцький С.П., Кононенко О.Ю., Мельничук А.Л., Пасько В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. – 444 с.

10. Подобенко М. Еколого-економічне регулювання в контексті міжнародного досвіду та проблем глобальної конкурентоспроможності / М.Подобенко // Сіверянський літопис. – 2007. – №6. – С. 188–195.

11. Рідей Н. Міжнародні екологічні програми підготовки магістрів дослідницького спрямування НУБіП України спільно з ЄС / Н.Рідей, Ю.Рибалко // Освіта і управління. – 2009. – № 2. – С. 83–91.

12. Савченко В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник / В.Ф. Савченко. – К., 2012. – 342 с.

13. Флюд І.В. Теорія міжнародної торгівлі: екологізація поглядів / І.В.Флюд // Економіка та держава. – 2009. – №4. – С. 38–41.

14. Цибульський Ю. Проблеми міжнародно-правового забезпечення екологічного планування / Ю.Цибульський // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – №4. – С. 154–160.

15. Шомпол О. Загальнотеоретичні засади правових форм удосконалення законодавства України про екологічну безпеку в контексті міжнародно-правових зобов'язань / О. Шомпол // Юридична Україна. – 2009. – №7. – С. 95–101.

16. Шомпол О. Поняття “вдосконалення законодавства України про екологічну безпеку” в контексті міжнародно-правових зобов'язань / О.Шомпол // Юридична Україна. – 2009. – №1. – С. 82–87.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Предмет і основні завдання курсу “Регіональна економіка” та його зв’язок з іншими дисциплінами.
2. Регіональна економіка, її суть і предмет дослідження.
3. Загальні закономірності розміщення продуктивних сил, їх об’єктивний характер.
4. Основні критерії розміщення продуктивних сил.
5. Вплив глобалізації і регіоналізації економіки на розміщення продуктивних сил та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.
6. Основні принципи розміщення продуктивних сил, їх суть та значення.
7. Основні фактори розміщення продуктивних сил.
8. Поняття “економічний район”, типи економічних районів, об’єктивний характер їх формування та роль в управлінні економікою і територією.
9. Галузева структура економіки регіону і особливості її трансформації в умовах ринкових відносин.
10. Основні принципи економічного районування.
11. Спеціалізація і комплексний розвиток регіонів в умовах ринкових відносин. Три групи галузей регіонального комплексу.
12. Державна регіональна економічна політика, її суть, мета та основні завдання.
13. Механізм реалізації державної регіональної економічної політики України.
14. Територіальна організація продуктивних сил і територіальна структура господарства.
15. Демографічний і трудовий потенціал України та її регіонів і їх вплив на розвиток і розміщення продуктивних сил (виробництва).
16. Населення України, його динаміка, статеві-вікова структура та регіональні особливості формування.

17. Міське та сільське населення України, його динаміка та регіональні особливості формування . Урбанізація. Функціональні типи міст.
18. Системи населених пунктів та їх типи.
19. Сучасна демографічна ситуація в Україні, її регіональні особливості.
20. Трудові ресурси, структура та розподіл за регіонами та видами зайнятості.
21. Ринок праці та забезпечення раціональної зайнятості населення України, регіональні особливості безробіття.
22. Природно-ресурсний потенціал України та її регіонів, його структура. Економічна оцінка природних ресурсів.
23. Вплив природно-ресурсного потенціалу на розвиток і розміщення виробництва та спеціалізацію економічних районів.
24. Мінеральні ресурси, їх структура, промислові, балансові та загальні запаси, їх значення.
25. Земельний фонд, його структура, проблеми охорони і раціонального використання земельних ресурсів.
26. Водні ресурси, їх народногосподарське значення та проблеми раціонального використання, охорони і відтворення.
27. Лісові ресурси, їх народногосподарське значення, особливості розміщення та проблеми раціонального (комплексного) використання.
28. Рекреаційні ресурси України, їх структура та особливості розміщення.
29. Ресурсозбереження як головний напрям раціонального використання природних ресурсів та підвищення ефективності економіки країни.
30. Господарський комплекс України, його суть, галузева структура і трансформація в ринкових умовах.
31. Виробничий і науково-технічний потенціал України, його регіональні особливості.

32. Міжгалузеві комплекси, їх суть, структура та об'єктивний характер формування.

33. Паливно-енергетичний комплекс, його галузева структура і народногосподарське значення.

34. Вугільна промисловість України, її значення, особливості розміщення, сучасний стан та перспективи розвитку.

35. Нафтова промисловість України, її значення, регіональні особливості розміщення, сучасний стан та перспективи розвитку.

36. Газова промисловість України, її значення, регіональні особливості розміщення, сучасний стан та перспективи розвитку.

37. Нафтопереробна промисловість України, особливості розміщення, сучасний стан та проблеми розвитку.

38. Електроенергетика України, її значення та сучасна структура виробництва і споживання електроенергії. Типи електростанцій.

39. Теплова електроенергетика України, її місце в виробництві електроенергії, основні ТЕС та принципи розміщення.

40. Атомна електроенергетика України, її значення, принципи розміщення, сучасний стан та проблеми еколого безпечного розвитку.

41. Гідроенергетика України, її значення і місце в енергетичному балансі республіки, особливості розміщення. Каскад ГЕС на Дніпрі.

42. Металургійний комплекс, його структура та районоутворююча роль.

43. Чорна металургія України, її значення, сучасний стан і проблеми розвитку.

44. Підрайони чорної металургії України, природні передумови їх розвитку та основні металургійні центри.

45. Кольорова металургія України, її значення, галузева структура, принципи розміщення основних галузей та основні центри.

46. Машинобудівний комплекс, його галузева структура та народногосподарське значення.

47. Основні принципи і фактори розвитку і розміщення галузей машинобудування.
48. Сучасний стан розвитку та особливості розміщення основних галузей машинобудування в Україні.
49. Сільськогосподарське машинобудування України, його значення, галузева структура, принципи і особливості розміщення основних галузей.
50. Транспортне машинобудування України, його значення, галузева структура, принципи і особливості розміщення основних галузей.
51. Верстато- і приладобудування України, їх значення, принципи розміщення та основні центри.
52. Важке та енергетичне машинобудування України, його значення, принципи розміщення та основні центри.
53. Особливості розвитку і розміщення галузей хімії органічного синтезу в Україні.
54. Особливості розвитку і розміщення галузей основної хімії в Україні.
55. Лісова промисловість України: її значення, райони розміщення і проблеми раціонального використання і охорони лісів
56. Деревообробна промисловість України, принципи розміщення і основні центри.
57. Целюлозно-паперова та лісопильна промисловість України: значення, сучасний стан розвитку, принципи розміщення та основні центри.
58. Будівельний комплекс України, його галузева структура і значення.
59. Цементна і скляна промисловість України, їх сировинна база, принципи розміщення та основні центри.
60. Агропромисловий комплекс, його галузева структура і особливості розвитку в ринкових умовах.
61. Територіальна організація та функціональні особливості АПК: спеціалізовані і інтегральні АПК.

62. Зернове господарство України, його значення, структура, динаміка розвитку і зональний характер розміщення.

63. Технічні культури України, їх структура, зональність розміщення та вплив на формування спеціалізованих АПК.

64. Тваринництво України, його значення, галузева структура, зональний характер розміщення та вплив на формування спеціалізованих АПК.

65. Цукробуряковий комплекс України, передумови розвитку, принципи і регіональні особливості розміщення.

66. Сучасні проблеми і перспективи розвитку сільського господарства України.

67. Соціальний комплекс України, його суть, галузева структура і регіональні особливості розміщення.

68. Легка промисловість України, її значення, галузева структура, принципи розміщення і центри основних галузей.

69. Транспортний комплекс України, його галузева структура та народногосподарське значення.

70. Залізничний транспорт України: особливості розміщення, сучасний стан та перспективи розвитку.

71. Трубопровідний транспорт України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. Основні нафто- і газопроводи.

72. Автомобільний транспорт України, його місце в структурі транспортного комплексу, сучасний стан розвитку. Основні автомобільні магістралі.

73. Повітряний транспорт України, особливості його розвитку і розміщення.

74. Водний транспорт України, передумови та сучасний стан розвитку.

75. Сітка економічних районів України, їх територіальна структура і спеціалізація.

76. Диференціація регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку. Депресивні території України.

77. Донецький регіон: його роль в економічному розвитку України, економічна оцінка природно-ресурсного і трудового потенціалу.
78. Придніпровський регіон: його роль в економічному розвитку України, економічна оцінка природно-ресурсного і трудового потенціалу.
79. Центральний регіон: його роль в економічному розвитку України, економічна оцінка природно-ресурсного і трудового потенціалу.
80. Подільський регіон: його роль в економічному розвитку України, економічна оцінка природно-ресурсного і трудового потенціалу.
81. Північно-Західний регіон: його роль в економічному розвитку України, економічна оцінка природно-ресурсного і трудового потенціалу.
82. Карпатський регіон: його роль в економічному розвитку України, економічна оцінка природно-ресурсного і трудового потенціалу.
83. Північно-Східний регіон: його роль в економічному розвитку України, економічна оцінка природно-ресурсного і трудового потенціалу.
84. Причорноморський регіон: його роль в економічному розвитку України, економічна оцінка природно-ресурсного і трудового потенціалу.
85. Соціально-економічні і екологічні проблеми розвитку регіонів України та шляхи їх вирішення.
86. Сутність і значення міжнародних економічних зв'язків для розвитку економіки України.
87. Економічні зв'язки України з країнами світу.
88. Основні форми зовнішньоекономічних зв'язків України.
89. Експортний потенціал України: значення в розвитку економіки і регіональні особливості його структури.
90. Місце регіонів у формуванні експортного потенціалу України.
91. Предмет вивчення екології. Методи та завдання екології для економістів.
92. Екосистеми та їх структура. Види екосистем.
93. Екосфера як найбільша екосистема. Вчення В.І. Вернадського про біосферу та ноосферу.

94. Основні етапи природокористування в Україні та критерії економічної оцінки природних ресурсів.
95. Рентний підхід до економічної оцінки природних ресурсів.
96. Принципи раціонального природокористування.
97. Основні важелі механізму управління природокористуванням та природоохоронними процесами. Специфіка його застосування в Україні.
98. Особливості адміністративних методів управління процесом природокористування.
99. Особливості економічних методів управління процесом природокористування
100. Екологічний моніторинг, його види та рівні моніторингу, організація в Україні.
101. Нормативи та стандарти якості середовища проживання.
102. Система екологічної інформації та статистика охорони довкілля.
103. Види економічних методів управління процесом природокористування. Заохочувальні, регулюючі та каральні методи, специфіка їх використання при переході до ринкової економіки.
104. Платежі за ресурси, їх види, нормативи та критерії нарахування.
105. Платежі за забруднення. Види платежів, критерії їх нарахування.
106. Екологічні фонди: джерела накопичення та напрями використання.
107. Передпланові наукові прогнозні розробки та їх специфіка. Територіальні комплексні схеми охорони природи.
108. Принципи планування раціонального використання природних ресурсів.
109. Методи планування.
110. Показники раціонального використання природних ресурсів та охорони в комплексних територіальних планах.
111. Екологічна експертиза. Види експертизи.
112. Об'єкти та суб'єкти екологічної експертизи.

113. Науково-технічний прогрес та економіка природокористування
114. Сталий розвиток: екологічна, соціальна та економічна складова.
115. Великі міста та їх вплив на геосферу.

ТЕСТОВІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ, МЕТОД І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

1. Українська наукова школа дослідження територіальної організації господарства:

- а) є провідною у світовій науці;
- б) є провідною у європейській науці;
- в) не існує;
- г) не виробила принципово нової концепції просторової організації суспільства та економіки.

2. На вирішення яких завдань була зорієнтована українська наука “Регіональна економіка” в радянський період?

- а) обґрунтування та забезпечення самостійності регіонів;
- б) розвиток у взаємодії з іншими країнами світу;
- в) виконання завдань планової економіки;
- г) правильні усі відповіді.

3. Класична теорія регіональної економіки використовує принципи, запропоновані:

- а) А. Вебером;
- б) В. Кристаллером;
- в) А. Льюшем;
- г) Дж. М. Кейнсом.

4. Якого вченого вважають засновником регіоналістики?

- а) У. Ізарда;
- б) А. Сміта;
- в) П. Самуельсона;
- г) правильні усі відповіді.

5. Визначте один з основних законів “Регіональної економіки”:

- а) переходу кількості в якість;
- б) сталого розвитку продуктивних сил регіонів;
- в) заперечення заперечення;
- г) про бюджет держави.

6. Що виступає методологічною першоосновою науки “Регіональна економіка”?

- а) марксистсько-ленінське вчення;
- б) кейнсіанство;
- в) матеріалістична діалектика;

г) вчення Дарвіна.

7. Які методи використовуються в науці “Регіональна економіка”?

- а) системного аналізу;
- б) синтезу;
- в) теореми Коуза;
- г) правильні відповіді у варіантах а) і б).

8. В якому варіанті правильно визначені всі принципи дослідження в науці “Регіональна економіка”?

- а) самовизначення і самоокупності;
- б) лібералізації і демократизації;
- в) цілеспрямованості, цілісності, самоорганізації, специфічності та загальності;
- г) математичного аналізу, синтезу і картографії.

9. З якими науками має прямиий зв’язок регіональна економіка?

- а) суспільні науки;
- б) макроекономіка та суспільно-економічна географія;
- в) технічні науки;
- г) історичні науки.

10. В чому полягають завдання науки “Регіональна економіка”?

- а) дослідження методів управління регіонами;
- б) вивчення комплексного розвитку територіального господарства;
- в) з’ясування зовнішнього середовища регіональної економіки;
- г) правильні усі відповіді.

ТЕМА 2. ЗАКОНОМІРНОСТІ, ПРИНЦИПИ І ФАКТОРИ РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ ТА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ

1. В яких умовах особливого значення набуває фактор ринкової кон’юнктури?

- а) при функціонуванні планової економіки;
- б) в екстремальних умовах війни та післявоєнної відбудови;
- в) не залежить від суспільно-політичної та економічної систем;
- г) в країнах ринкової і трансформаційної економіки.

2. В чому полягає суть сировинного фактора у розвитку економіки регіонів?

- а) підвищенні рівня технологічних процесів;

- б) ліквідації обмеженості водних ресурсів;
- в) визначенні наявності корисних копалин, земельних ресурсів та природних умов;
- г) ефективному використанні ресурсів та ресурсозбереженні.

3. До яких принципів відноситься надання переваги соціальним та економічним чинникам розвитку регіонів?

- а) регіональної політики України;
- б) політичних програм деяких найбільш впливових партій;
- в) діяльності законодавчої влади;
- г) агропромислової політики держави.

4. В чому полягає принцип вирівнювання рівнів економічного розвитку регіонів?

- а) рівномірність всіх форм власності;
- б) зближення територій за узагальненими показниками, які характеризують результативність їх господарської діяльності;
- в) спеціалізація виробництва;
- г) кооперування виробничих відносин підприємств.

5. Чим обумовлена закономірність територіального поділу праці?

- а) об'єктивною необхідністю взаємовигідного розвитку співробітництва;
- б) територіальним об'єднанням підприємств;
- в) реструктуризацією господарського комплексу;
- г) поєднанням централізованих та регіональних методів управління.

6. Що собою являє закономірність комплексного розвитку і розміщення продуктивних сил?

- а) поліпшення соціальних умов життя населення;
- б) найбільший ефект забезпечується найменшими витратами на розміщення об'єкта;
- в) поділ праці згідно з кваліфікацією, віком і статтю;
- г) створення транснаціональних корпорацій.

7. В чому полягають фактори розміщення та розвитку господарства регіонів?

- а) це сукупність причин, що зумовлюють розміщення об'єкта;
- б) вони визначаються техніко-економічними та технологічними особливостями виробництва;
- в) це основні економічні показники розвитку регіонів;
- г) правильні відповіді у варіантах а) і б).

8. *Визначте, який варіант правильно характеризує суть принципів:*

- а) відображають об'єктивну реальність у розміщенні суспільного виробництва;
- б) є відображенням закономірностей в економічній політиці держави;
- в) є методами господарювання владних структур держави;
- г) правильні усі відповіді.

9. *Як Ви можете охарактеризувати взаємовідносини між законами і закономірностями?*

- а) це антиподи;
- б) вони характеризують різні сфери діяльності;
- в) це слова-синоніми, які ототожнюють одне явище;
- г) закономірності – це закони, специфічні для одного або кількох явищ.

10. *В яких спрямуваннях потрібно враховувати закони і закономірності?*

- а) у наукових дослідженнях;
- б) у практиці розвитку і розміщення продуктивних сил;
- в) у розвитку соціальної сфери регіонів;
- г) правильні відповіді у варіантах а) і б).

ТЕМА 3. ЕКОНОМІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСТВА

1. *Які етапи існують при визначенні місць розміщення господарських об'єктів?*

- а) розподіл промислових об'єктів по районах;
- б) наявність водних ресурсів;
- в) прив'язка об'єктів до конкретних місць розташування у середині районів;
- г) правильні відповіді у варіантах а) і в).

2. *На основі якого критерію здійснюється економічне районування?*

- а) поглибленого аналізу територіальної організації продуктивних сил;
- б) показників соціально-економічного розвитку;
- в) наявності інфраструктури ринкової економіки;
- г) створення вільних економічних зон.

3. Яке відношення до економічних районів характерне для територіально-виробничих комплексів?

- а) вони є антиподами;
- б) здатні сформувати економічний район;
- в) це однорідні терміни;
- г) діють в різних економічних системах.

4. Середні економічні райони (мезорайони) в основному є:

- а) найбільшими територіальними частинами країни;
- б) аналогом районних адміністративних центрів;
- в) підрайонами великих економічних районів;
- г) агропромисловими територіальними формуваннями.

5. Генеральна схема планування території України:

- а) застаріла і є наслідком командно-адміністративної системи;
- б) є складовою стратегії соціально-економічного розвитку;
- в) ліквідована разом із самою системою планування;
- г) не прийнята на державному рівні.

6. Більшість країн світу за основу управління територіями взяли:

- а) адміністративні методи;
- б) податкову політику;
- в) економічне районування;
- г) бюджетне планування.

7. Сучасна мережа економічних районів України:

- а) гальмує розвиток економічних процесів;
- б) не потрібна в умовах ринкової економіки;
- в) у цілому відповідає науковим критеріям економічного районування;
- г) не визначена.

8. Склад критеріїв районування:

- а) стабільний і науково обґрунтований;
- б) може змінюватися;
- в) підлягає затвердженню Верховною Радою України;
- г) відповідає державній регіональній політиці.

9. Які підходи до визначення економічних районів Ви знаєте?

- а) економічний та адміністративний;
- б) сировинний та трудовресурсний;
- в) екологічний та соціальний;
- г) загальнодержавний та регіональний.

10. Якими ознаками характеризується економічний район?

- а) комплексність;
- б) керованість;
- в) спеціалізація;
- г) правильні усі відповіді.

ТЕМА 4. РЕГІОН У СИСТЕМІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПОДІЛУ ПРАЦІ

1. Територіальний поділ праці в сільському господарстві регіонів:

- а) не має відмінностей;
- б) існує в силу об'єктивних факторів;
- в) визначається державною регіональною політикою;
- г) залежить від рівня іноземних інвестицій.

2. Визначте доцільний рівень взаємовідносин промислової кооперації із спеціалізацією:

- а) антагоністичні;
- б) незалежні;
- в) органічно пов'язані;
- г) характеризують одне і те ж саме поняття.

3. При проведенні аналізу економічного розвитку регіонів використовують:

- а) методик розвинутих країн світу;
- б) порівняльні показники ефективності виробництва;
- в) напрацювання планової економіки;
- г) методи "шокової терапії".

4. Основою спеціалізації господарського комплексу регіону виступає:

- а) переважання державних інтересів;
- б) пріоритет регіональних цілей;
- в) територіальний поділ праці;
- г) взаємодія всіх гілок і рівнів господарської влади.

5. Спеціалізація та обмін товарів у територіальному поділі праці в частині їх взаємодії характеризуються:

- а) тісним взаємозв'язком;
- б) антагоністичним протиріччям;
- в) домінуванням спеціалізації;
- г) переважанням обміну товарів.

6. Основними факторами міжнародного поділу праці визначені:

- а) науково-технічний потенціал;
- б) інноваційний шлях розвитку;
- в) передові методи менеджменту та маркетингу;
- г) правильні усі відповіді.

7. Вченим М. Барановським виділені такі спрямування просторової форми поділу праці:

- а) промисловості і сільського господарства;
- б) держави і регіонів;
- в) абсолютне та відносне;
- г) добувної та переробної галузей.

8. Які чинники об'єктивно існують для виникнення реальних територіальних відмінностей у господарському комплексі?

- а) природні умови і ресурси;
- б) державна регіональна політика;
- в) самоврядування територій;
- г) застосування методів програмування.

9. В яких стосунках знаходяться міжгалузеві і територіальні пропорції при територіальному поділі праці?

- а) незалежні одні від інших;
- б) переважають територіальні складові;
- в) переважають міжгалузеві пропорції;
- г) нерозривно пов'язані між собою.

10. Які розрахунки потрібні для вирішення питань територіального поділу праці?

- а) перспектив демографічного розвитку;
- б) балансові щодо окремих регіонів;
- в) платоспроможного попиту населення;
- г) потужностей окремих галузей.

ТЕМА 5. СУТНІСТЬ, МЕТА І ЗАВДАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

1. На які основні групи поділяються всі головні показники розвитку регіонів?

- а) соціальні та економічні;
- б) демографічні;
- в) екологічні;
- г) правильні всі відповіді.

2. Наявність однієї-двох профілюючих галузей у промисловості регіонів означає:

- а) більшість галузей промисловості знаходяться у депресивному стані;
- б) ці галузі є “локомотивами зростання”, прикладом для інших спрямувань розвитку;
- в) закономірне явище у сучасній ринковій економіці;
- г) наявність монополізму та відсутність конкуренції.

3. Хто виступає суб'єктами регіональної економічної політики?

- а) інституційні структури ринкової економіки;
- б) органи виконавчої влади та місцевого самоврядування;
- в) банківська система держави;
- г) зовнішньоекономічні відносини регіонів.

4. Виберіть правильний варіант визначення терміна “об'єкт державної регіональної економічної політики”:

- а) території, в яких здійснюються державне управління і місцеве самоврядування;
- б) суб'єкти господарської діяльності регіонів;
- в) громадські та політичні організації;
- г) правильні всі відповіді.

5. В чому полягає зближення рівнів соціально-економічного розвитку регіонів?

- а) створення єдиної енергетичної системи;
- б) отримання дотацій і субсидій;
- в) нівелювання відмінностей розвитку шляхом структурної перебудови господарства областей;
- г) участь регіонів у роботі міжнародних організацій.

6. Яка головна мета регулювання економіки регіону?

- а) повна централізація економічної влади;
- б) посилення централізації в питаннях екології та природокористування;
- в) розвиток виробничих сил регіонів;
- г) культурна автономія територій.

7. Визначте основні цілі державної регіональної економічної політики розвинутих країн:

- а) економічне зростання, свобода, ефективність;
- б) повна рівність у розвитку всіх регіонів;
- в) задоволення потреб населення;
- г) розвиток внутрішнього споживчого ринку.

8. Виберіть правильний варіант відповіді щодо основних принципів регіональної політики Європейського Союзу:

- а) допомога країнам трансформаційної економіки;
- б) створення вільних економічних зон і територій пріоритетного розвитку;
- в) субсидарність, децентралізація, партнерство, програмування;
- г) членство регіонів у Світовій організації торгівлі.

9. Які основні напрямки державної регіональної політики?

- а) регулювання регіональних рівнів розвитку;
- б) підйом економіки відсталих регіонів;
- в) активізація торговельних відносин з країнами СНД;
- г) правильні відповіді у варіантах а) і б).

10. В чому полягає відмінність між поняттями “регіональна політика” та “регіональна економічна політика”?

- а) відмінності не існує;
- б) це комплексне поняття та його складова;
- в) це антагоністичні, абсолютно відмінні поняття;
- г) регіональної економічної політики на сучасному етапі не може бути.

ТЕМА 6. МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

1. Однією з головних цілей створення єврорегіонів в Україні є:

- а) отримання гуманітарної допомоги;
- б) діяльність технополісів на даних територіях;
- в) посилення інвестиційної привабливості;
- г) правильні усі відповіді.

2. Кластерна модель розвитку вперше знайшла своє застосування:

- а) в країнах Південно-Східної Азії;
- б) в Сполучених Штатах Америки;
- в) в Україні;
- г) в Італії.

3. Україна на даному етапі в основному застосовує:

- а) короткострокове програмне регулювання;
- б) весь комплекс видів та методів планування;
- в) прогнозування соціально-економічного розвитку;
- г) взагалі не застосовує планування.

4. Яка роль регіонального планування економіки в умовах ринкових відносин?

- а) заважає ефективному ринковому середовищу;
- б) є ефективним важелем регулювання;
- в) не впливає на соціально-економічний розвиток;
- г) функціонує для отримання об'єктивної статистичної інформації.

5. Наявність антимонопольного комітету в державі та його дії призвели до:

- а) повної ліквідації монополізму;
- б) розвитку малого та середнього бізнесу;
- в) формального характеру діяльності, неповного дотримання антимонопольного законодавства;
- г) узгодження діяльності з подібними структурами інших країн.

6. Виберіть варіант, який визначає роль Міністерства економіки і торгівлі у розробці та здійсненні державної регіональної політики:

- а) погоджує дії всіх інших міністерств;
- б) керує економічними процесами у регіонах;
- в) відповідає за соціально-економічні показники розвитку регіонів;
- г) є центром і виконавчим органом у здійсненні політики.

7. Визначте правильний варіант інструментів регулювання бюджетної політики в регіонах:

- а) дії владних органів на макрорівні;
- б) джерела фінансування, доходи і видатки бюджету;
- в) дії владних органів на регіональному рівні;
- г) правильні відповіді у варіантах а) і в).

8. Коли розпочалося системне цілеспрямоване формування законодавчої бази, яка визначає державну регіональну економічну політику?

- а) після проголошення Україною незалежності;
- б) після прийняття Конституції України;
- в) процес все ще не розпочався;
- г) після вступу до Світової організації торгівлі.

9. Що відноситься до методів прямого економічного регулювання?

- а) податкова система;
- б) грошово-кредитні відносини;
- в) надання субсидій та субвенцій;
- г) закони та інші нормативні акти.

10. Яким факторам належить найбільш важлива роль у соціально-економічному розвитку регіонів?

- а) механізму впровадження державної регіональної політики;
- б) інвестиційній привабливості територій;
- в) мігрантам із далекого та близького зарубіжжя;
- г) менталітету титульної нації.

ТЕМА 7. ГОСПОДАРСЬКИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ, ЙОГО СТРУКТУРА І ТРАНСФОРМАЦІЯ В РИНКОВИХ УМОВАХ

1. Чи має перспективи виробництво продукції електронної промисловості в державі?

- а) ми не зможемо досягти рівня розвинутих країн;
- б) має великі перспективи;
- в) потрібне для галузей воєнно-промислового комплексу;
- г) держава задовольниться імпортом продукції.

2. Чи наявний в Україні достатній потенціал в області сучасних технологій?

- а) необхідно покладатися на давні розробки часів минулої держави;
- б) присутній в галузі теоретичних наук;
- в) наявний;
- г) відсутній взагалі.

3. Який ефект має господарський сектор від законодавчо-нормативного забезпечення на державному рівні?

- а) він взагалі відсутній;
- б) це база щодо подальшої діяльності;
- в) спонукає до заформалізованості в роботі;
- г) правильні відповіді у варіантах а) і б).

4. Виберіть найбільш ефективні важелі впливу державної політики на господарський комплекс:

- а) відсутність державного втручання;
- б) вирішення ситуативних проблем;
- в) взаємодія державних та ринкових механізмів;
- г) керування в ручному режимі.

5. Валовий внутрішній продукт України станом за останні роки порівняно з 1990 роком:

- а) значно менший;
- б) не змінився;

- в) набагато збільшився;
- г) не обраховується.

6. В чому Ви бачите результати впровадження Державної програми структурної перебудови?

- а) не дала результатів;
- б) мала значні досягнення;
- в) не була розроблена;
- г) не прийнята.

7. Які помилки були допущені під час формування макроекономічної політики держави?

- а) невдало проведена приватизація;
- б) податкова система не зорієнтована на ринок;
- в) неврегульована діяльність природних монополій;
- г) правильні усі відповіді.

8. Чи відрізняється господарство України від господарського комплексу колишнього СРСР за структурою складових:

- а) не відрізняється;
- б) відрізняється незначною мірою;
- в) відрізняється докорінно;
- г) є продовженням і розвитком попередньої структури.

9. В чому полягають структурні пропорції господарського комплексу?

- а) співвідношення між галузями;
- б) рентабельність виробничої діяльності;
- в) відношення економічної та соціальної сфер розвитку;
- г) ступінь впровадження складових ринкової економіки.

10. Яке визначення національного господарського комплексу є правильним?

- а) територія, що має державні кордони;
- б) сукупність промислових і сільськогосподарських підприємств;
- в) господарська діяльність у межах окремої країни;
- г) сектор експортної діяльності підприємств.

ТЕМА 8. ПРИРОДНИЙ ТА ТРУДОРЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

1. На якому рівні знаходиться забезпечення роботою жителів села?

- а) в основному не забезпечені оплачуваною роботою;
- б) працездатне населення у працездатному віці відсутнє;
- в) їх задовольняє праця на присадибних ділянках;
- г) вони поступово переходять на фермерський обробіток землі.

2. Які нижня та верхня межа працездатного віку встановлені для чоловіків?

- а) 18 і 60 років;
- б) 18 і 55 років;
- в) законодавчо не обмежені;
- г) 16 і 60 років.

3. Які види працевлаштування найбільш поширені серед українських мігрантів?

- а) на престижні високооплачувані роботи;
- б) легальне;
- в) нелегальне;
- г) у країнах Південної Америки.

4. Населення сучасної України внаслідок міграційних процесів:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) залишається на попередньому рівні;
- г) міграційні процеси відсутні.

5. Від чого залежить процес розширеного відтворення населення?

- а) ефективної демографічної політики держави;
- б) рівня матеріального забезпечення населення;
- в) стабільності і впевненості в завтрашньому дні;
- г) правильні всі відповіді.

6. Чисельність населення за останні 18 років в Україні:

- а) збільшилась в частині жителів міст;
- б) значно скоротилася;
- в) залишилась без змін;
- г) змінилися пропорції між чоловічою та жіночою складовими населення.

7. Визначте якість земельних запасів держави:

- а) це унікальні чорноземи, обсяги яких одні з найбільших у світі;
- б) вони непридатні для ведення прибуткового землеробства;
- в) характеризуються надмірною заболоченістю;
- г) повністю виснажені внаслідок неефективного землеробства.

8. Запаси нафти і газу в Україні:

- а) мають перспективу подальшого збільшення видобутку в шельфі Чорного і Азовського морів;
- б) вичерпані;
- в) достатні для забезпечення шляхом експлуатації працюючих свердловин;
- г) потребують закриття через значну екологічну небезпеку.

9. Назвіть правильний розподіл природних ресурсів при галузевому підході до їх класифікації:

- а) несучасні, неефективні, важкодоступні;
- б) шкідливі, радіоактивні, токсичні;
- в) рослинницькі, тваринницькі, рибні;
- г) промислові, сільськогосподарські, невиробничої сфери.

10. Яка класифікація природних ресурсів є правильною?

- а) рудні та нерудні;
- б) земельні і водні;
- в) природна та економічна;
- г) рекреаційні та стимулюючі.

ТЕМА 9. МІЖГАЛУЗЕВІ ГОСПОДАРСЬКІ КОМПЛЕКСИ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЇХ РОЗВИТКУ І РОЗМІЩЕННЯ

1. Темпи розвитку промислового виробництва у регіонах:

- а) рівномірні і залежать від загальних принципів державної економічної політики;
- б) співпадають із загальними тенденціями глобалізації;
- в) нерівномірні і залежать від територіального фактора;
- г) залежать від податкової політики держави.

2 Легка промисловість України в сучасних умовах:

- а) зазнає утиску з боку нелегального імпорту аналогічної продукції;
- б) розвивається випереджаючими темпами;
- в) перейшла на випуск інших видів продукції;
- г) підприємства виявились банкрутами.

3. Якими видами транспорту забезпечується найбільша частка перевезення вантажів?

- а) морським і річковим;
- б) залізничним і автомобільним;
- в) трубопровідним;
- г) авіаційним.

4. На рівень ефективності сільськогосподарського виробництва впливають такі регіональні особливості:

- а) родючість ґрунтів;
- б) суми атмосферних опадів;
- в) температурний режим;
- г) правильні всі відповіді.

5. Проектні роботи значних будівельних споруд в основному проводяться:

- а) у великих містах;
- б) безпосередньо будівельними організаціями;
- в) використовуються іноземні напрацювання;
- г) не виконуються у зв'язку з низьким попитом.

6. Домінуючу роль у фінансових результатах роботи хімічної галузі забезпечують:

- а) гумове виробництво;
- б) пластмасове виробництво;
- в) хімічні підприємства;
- г) прибуток розподілився рівномірно.

7. Машинобудівний комплекс України характеризується наступним чином:

- а) випускає переважно машини для сільського господарства;
- б) виробляє виключно легкові і грузові автомобілі;
- в) не витримав конкуренції з експортною продукцією;
- г) охоплює понад 20 важливих галузей.

8. Яку частку продукції чорної металургії експортує Україна?

- а) визначальну;
- б) незначну;
- в) тільки до країн СНД;
- г) переважно у країни ЄС.

9. Виробництво електроенергії на АЕС та ГЕС за останні роки:

- а) різко виросло;
- б) змінилось несуттєво;

- в) значно зменшилось;
- г) обмежується державою у зв'язку із шкідливою екологією.

10. Які найбільш важливі ознаки формування міжгалузевих господарських комплексів?

- а) фінансова і бюджетна;
- б) податкова та дотаційна;
- в) виробнича і територіальна;
- г) інвестиційна та інноваційна.

ТЕМА 10. ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ ЯК ЄДНІСТЬ РЕГІОНАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

1. За чиєю пропозицією здійснюється формування Програми соціального і економічного розвитку регіону?

- а) Міністерства економіки і торгівлі;
- б) суб'єктів економічної діяльності регіону;
- в) регіональних органів влади;
- г) торгових організацій області.

2. Проблеми вдосконалення розвитку регіональної системи повинні вирішуватись:

- а) адміністративними методами;
- б) активною громадською діяльністю;
- в) програмним методом;
- г) повторенням досвіду країн Східної Європи.

3. В останній період обсяги товарообміну між регіонами:

- а) вирости;
- б) залишились на попередньому рівні;
- в) значно знизились;
- г) перейшли на бартерні умови.

4. Можливості командно-адміністративної системи в державному регулюванні регіонального розвитку:

- а) потребують подальшого використання;
- б) доповнюють принципи ринкової економіки;
- в) є невід'ємною складовою економічного зростання;
- г) повністю вичерпані.

5. Регіональний розвиток економіки України:

- а) незадовільний;
- б) адаптований до ринкових умов господарювання;

- в) неприйнятний для нашої держави;
- г) можливий тільки в умовах постіндустріальної економіки.

6. За обсягами виробництва на одну особу перші місця займають:

- а) Кіровоградська, Черкаська та Львівська області;
- б) Донецька, Дніпропетровська і Харківська області;
- в) Житомирська, Тернопільська та Херсонська області;
- г) всі відповіді правильні.

7. Яка головна відмінна риса депресивних регіонів?

- а) складна демографічна ситуація;
- б) тривала стагнація основних показників;
- в) невиконання екологічних нормативів;
- г) відсутність реформування промисловості.

8. Що є особливою умовою забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України та її регіонів?

- а) удосконалення адміністративно-територіального устрою;
- б) ефективна зовнішньоекономічна діяльність;
- в) створення офшорних зон;
- г) виборність органів самоврядування.

9. На загальнодержавному рівні застосовуються такі складові регіонального розвитку:

- а) людські та структурні;
- б) інноваційні і капітал;
- в) ментальні та релігійні;
- г) правильні відповіді у варіантах а) і б).

10. Правовим підґрунтям взаємовідносин держави і регіонів є:

- а) закон щодо оподаткування юридичних і фізичних осіб;
- б) антимонопольне законодавство;
- в) Конституція і відповідні закони;
- г) державні стандарти.

ТЕМА 11. ЕКОНОМІКА РАЙОНІВ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

1. До складу Центрального економічного району входять:

- а) Київська, Житомирська і Чернігівська області;
- б) Київська, Черкаська області та м. Київ;
- в) Київська, Черкаська і Житомирська області;
- г) Київська, Житомирська області та м. Київ.

2. Ядром Східного економічного району є:

- а) м. Харків;
- б) м. Полтава;
- в) м. Суми;
- г) підприємства машинобудування.

3. Шельф Чорного та Азовського морів має велику цінність як:

- а) територія з рибними запасами;
- б) акваторія ефективного судноплавства;
- в) район зосередження родовищ нафти і газу;
- г) шляхи сполучення з Грузією та Азербайджаном.

4. Визначте експортний потенціал Придніпровського економічного району:

- а) високий;
- б) низький;
- в) середній по Україні;
- г) характеризується валовим збором зернових культур.

5. Ґрунти Поліського економічного району:

- а) чорноземи з високим вмістом гумусу;
- б) чорноземи з високою бальною оцінкою;
- в) непридатні для ведення сільського господарства;
- г) бідні на гумус і потребують постійного внесення добрив та вапнування.

6. Який тип населення переважно проживає в Подільському економічному районі?

- а) міське;
- б) сільське;
- в) хутірське;
- г) одноосібні висілки.

7. Населення якої національності переважно проживає в Автономній Республіці Крим?

- а) українці;
- б) росіяни;
- в) кримські татари;
- г) росіяни та українці мають приблизно однакову чисельність.

8. Що Ви знаєте про лісовий потенціал Карпатського економічного району?

- а) має велике значення;
- б) є сировиною для деревообробної промисловості;
- в) сприяє працевлаштуванню населення;
- г) правильні всі відповіді.

9. Які основні галузі промисловості Донецького економічного району?

- а) вуглевидобувна і металургійна;
- б) хімічна;
- в) машинобудування;
- г) воєнно-промисловий комплекс.

10. Чи доцільний розподіл нашої держави на економічні райони на сучасному етапі?

- а) сприяє сепаратизму;
- б) не відповідає вимогам ринкової економіки;
- в) доцільний;
- г) дублює адміністративний поділ на області.

ТЕМА 12. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ІНТЕГРАЦІЯ В ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА ІНШІ СВІТОВІ СТРУКТУРИ

1. Інвесторами спільного підприємства можуть бути тільки:

- а) фізичні особи іноземних держав;
- б) будь-які іноземні суб'єкти господарювання;
- в) міжнародні нефінансові організації;
- г) акціонерні товариства.

2. Для завоювання сталих ніш на світовому ринку необхідно:

- а) отримати субсидії держави;
- б) заповучити експортні послаблення;
- в) перевести зовнішньоекономічні зв'язки на довгострокову основу;
- г) посилити вплив на ринки країн СНД.

3. На які цілі в основному спрямовані закордонні капіталовкладення?

- а) підтримку національного виробництва;
- б) захоплення внутрішнього ринку товарів і послуг;
- в) посилення експортних можливостей національної економіки;
- г) інноваційний розвиток країни і її регіонів.

4. Інвестиційний клімат в Україні в основному:

- а) недостатньо сприятливий;
- б) забезпечує своєчасне і повне надходження інвестицій;
- в) не має законодавчого забезпечення;
- г) не потрібний на даному етапі розвитку.

5. Після вступу до СОТ ринок сільськогосподарської продукції в державі захищений від імпорту такими факторами:

- а) традиційні уподобання людей;
- б) невисока купівельна спроможність населення;
- в) значні транспортні витрати на доставку імпортованої продукції;
- г) правильні усі відповіді.

6. На думку експертів, теоретично Україна може стати членом Європейського Союзу:

- а) у дуже далекому майбутньому;
- б) вже сьогодні;
- в) через 1 – 2 роки;
- г) через 7 – 8 років.

7. Визначте роль Міжнародного валютного фонду у розвитку економіки України:

- а) посилює процеси приватизації;
- б) поглиблює залежність нашої держави від Європейського Союзу;
- в) підвищує рівень зайнятості населення;
- г) є найбільшим серед міжнародних організацій кредитором.

8. В структурі імпорту найбільше значення мають:

- а) нафта і газ;
- б) інформаційні технології;
- в) робоча сила із країн колишнього Радянського Союзу;
- г) правильні усі відповіді.

9. В структурі зовнішньоекономічних зв'язків України переважає:

- а) виробниче кооперування;
- б) зовнішня торгівля;
- в) науково-технічне співробітництво;

г) надання і отримання фінансових інвестицій.

10. За останні 10 років обсяг зовнішньоторговельного обороту країни:

- а) збільшився у багато разів;
- б) не змінився;
- в) збільшився;
- г) зменшився.

ТЕМА 13. ФАКТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

1. Що необхідно зробити, перш ніж розробляти заходи щодо соціально-економічного розвитку регіону?

- а) отримати іноземні інвестиції;
- б) провести аналіз стану розвитку;
- в) заслухати звіт уряду на Верховній Раді;
- г) вивчити світовий досвід з даного питання.

2. Економічною оцінкою охоплені такі види ресурсів:

- а) земельні і водні;
- б) мінеральні;
- в) капітал і технології;
- г) правильні всі відповіді.

3. Дайте тезисне визначення економічного потенціалу регіону:

- а) здатність покращувати ступінь природокористування;
- б) поєднання всіх факторів його розвитку;
- в) посилення конверсійних процесів у виробництві;
- г) здатність виробляти максимальну кількість необхідних благ та послуг.

4. Вхідження України до певних економічних блоків:

- а) призведе до послаблення економічного потенціалу;
- б) сприятиме розколу українського суспільства;
- в) посилить сектор “тіньової економіки”;
- г) надасть деякі економічні переваги.

5. Яка роль транзитного потенціалу України?

- а) призводить до нелегальної міграції в країни Європи;
- б) покращує економічну ситуацію в державі;
- в) веде до погіршення відносин із сусідніми державами;
- г) не відіграє ніякої ролі.

6. Як впливає внутрішній ринок на економічний стан країни?

- а) це показник стабілізації розвитку країни;
- б) погіршується експортний потенціал держави;
- в) послаблюється інноваційний розвиток;
- г) відбувається неефективна реструктуризація галузей.

7. Визначте зовнішній фактор сталого розвитку продуктивних сил:

- а) експансія іноземного капіталу;
- б) гуманітарна допомога;
- в) вигідність гео економічного та геополітичного положення;
- г) правильні усі відповіді.

8. Яка роль трудового фактора розвитку продуктивних сил?

- а) не відіграє ніякої ролі;
- б) визначальна;
- в) забезпечує ефективне використання природних ресурсів;
- г) визначає форму власності на засоби виробництва.

9. В чому полягає недосконалість переліку внутрішніх факторів сталого розвитку продуктивних сил?

- а) ігнорують соціальні фактори розвитку регіону;
- б) не надають регіону достатньої самостійності у вирішенні економічних питань;
- в) не забезпечені фінансовою підтримкою держави;
- г) не стимулюють розвиток ринкових відносин.

10. Визначте внутрішні фактори сталого розвитку продуктивних сил:

- а) ефективна регіональна політика держави;
- б) входження у політичні блоки;
- в) природно-ресурсний, науково-технічний, туристичний;
- г) співпраця з країнами СНД.

МОДУЛЬ 2. ЕКОЛОГІЯ

ТЕМА 1. НАУКОВІ ЗАСАДИ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

1. Економічне зростання держави стримує:

- а) відхід від планово-адміністративної економіки;
- б) складний екологічний стан промислових регіонів;
- в) відсутність необхідних кліматичних умов;
- г) заболоченість території.

2. Розораність сільськогосподарських угідь в Україні:

- а) занадто висока;
- б) недостатня;
- в) потребує безвідвального методу обробки землі;
- г) вимагає збільшення поливного землеробства.

3. Які взаємовідносини між виробничими відносинами та рівнем розвитку продуктивних сил є оптимальними?

- а) такі взаємовідносини не існують;
- б) вони антагоністичні;
- в) переважають виробничі відносини;
- г) провідну роль відіграють продуктивні сили.

4. У промислово розвинутих регіонах екологічні фактори:

- а) не мають відношення до розвитку галузей;
- б) обмежують темпи розвитку виробництва;
- в) сприяють створенню агломерацій;
- г) використовуються для розміщення екологічнобезпечних виробництв.

5. Самовідновлювальні функції біосфери:

- а) обмежені;
- б) не існують;
- в) залежать від кліматичних умов;
- г) домінують.

6. Що є визначальною ланкою у взаємовідносинах між людиною і біосферою?

- а) людина;
- б) природа;
- в) кліматичні умови;
- г) природний потенціал.

7. Прикладна економіка поділяється на наступні види:

- а) промислова;
- б) енергетична;

- в) сільськогосподарська;
- г) правильні всі відповіді.

8. На які види поділяються екосистеми за масштабами?

- а) загальнодержавні, регіональні та місцеві;
- б) земельні, морські, повітряні;
- в) макросистеми, мезосистеми та мікросистеми;
- г) виснажені, реально функціонуючі і заповідні.

9. Що являє собою поняття “біосфера”?

- а) область існування живих організмів;
- б) рослинний світ;
- в) тваринний світ;
- г) атмосферне повітря.

10. Перше узагальнення та формулювання визначення екології надано:

- а) Т. Мальтусом;
- б) А. Пігу;
- в) Е. Геккелем;
- г) Ч. Дарвіном.

ТЕМА 2. ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ І СИСТЕМА ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

1. До зони підвищеного екологічного ризику:

- а) території нашої держави не відносяться;
- б) належить вся територія держави;
- в) відноситься близько 80 % всієї території;
- г) належать зони, прилеглі до атомних електростанцій.

2. Нинішня екологічна ситуація в Україні зумовлена:

- а) наслідками функціонування командно-адміністративної системи в СРСР;
- б) складністю трансформаційних процесів у економіці;
- в) недоліками адміністративного устрою держави;
- г) помилками владних структур у проведенні екологічної політики.

3. Чи займається екологічними проблемами Державний комітет України із земельних ресурсів?

- а) не займається;
- б) це його єдина функція;
- в) є допоміжною структурою Міністерства аграрної політики та про-

довольства України;

- г) веде спостереження за землекористуванням.

4. Яка державна структура є провідною в організації роботи по охороні довкілля?

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Міністерство охорони навколишнього природного середовища України;
- в) Міністерство з надзвичайних ситуацій;
- г) Рада національної безпеки і оборони України.

5. Статистична звітність про охорону компонентів біосфери:

- а) фіксує дані проведеного моніторингу;
- б) надає випадки виявлення порушень;
- в) порівнює результати моніторингу із середньостатистичними;
- г) правильні всі відповіді.

6. Найбільш поширений екологічний норматив:

- а) абсолютно чисте повітря;
- б) не забруднена відходами підприємств вода;
- в) гранично допустима концентрація;
- г) ґрунти з високим вмістом гумусу.

7. Запровадження екологічного аудиту в Україні:

- а) не відбулося;
- б) відбулося одночасно із отриманням незалежності;
- в) є наслідком планової економіки;
- г) розпочалося після прийняття закону “Про екологічний аудит”.

8. Яку роль у підвищенні якості навколишнього природного середовища відіграє еколого - економічний аналіз?

- а) не стосується якості довкілля;
- б) підвищує рівень екологізації в господарській діяльності;
- в) впливає на соціальні фактори розвитку;
- г) сприяє міжнародному екологічному співробітництву.

9. Екологічний моніторинг у більшості розвинутих країн характеризується:

- а) діяльністю приватизованих структур;
- б) міжнародними екологічними спостереженнями;
- в) застосуванням автоматизованих методів спостереження;
- г) широкою участю громадськості.

10. Просторова одиниця для проведення екологічного моніторингу передбачає визначення кордонів відповідно:

- а) водозабору (басейну) ріки;
- б) території макроекономічного району;
- в) адміністративної області;
- г) рельєфу території.

ТЕМА 3. ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

1. У яких системах може здійснюватись добровільна сертифікація?

- а) державній;
- б) недержавній;
- в) міжнародній;
- г) правильні відповіді у варіантах а) і б).

2. Основними недоліками чинного законодавства з охорони довкілля можна вважати:

- а) невідповідність екологічним нормативам ЄС;
- б) відсутність комплексності;
- в) суперечність багатьох законів;
- г) не врахування інтересів регіонів.

3. Якими чинниками гарантується право громадян на екологічну безпеку?

- а) моральними;
- б) економічними;
- в) юридичними;
- г) ринкової економіки.

4. Протягом останніх років державні витрати на охорону довкілля та раціональне використання природних ресурсів:

- а) збільшуються;
- б) скорочуються;
- в) залишаються на попередньому рівні;
- г) задовольняють існуючі потреби.

5. В реальній економіці країн переважають такі механізми природокористування:

- а) м'який, або "доганяючий";
- б) стимулюючий;
- в) жорсткий або пригнічуючий;
- г) сполучення окремих складових механізмів а) – в).

6. Термін “деволюція” означає:

- а) передачу влади на регіональний рівень;
- б) переважання екологічних факторів розвитку;
- в) міждержавне співробітництво в охороні довкілля;
- г) правильні усі відповіді.

7. На яких рівнях здійснюється реалізація механізму екологічної політики?

- а) державному;
- б) регіональному;
- в) місцевому;
- г) правильні всі відповіді.

8. В якому випадку підприємства повною мірою використовують інженерні методи охорони довкілля?

- а) їм це вигідно;
- б) не погіршується здоров'я працівників;
- в) цього вимагають принципи моралі та етики;
- г) впливають релігійні переконання.

9. Яким вченим визначено, що країни використовують біля 150 інструментів екологічної політики?

- а) Ч. Дарвіном;
- б) Д. Пірсом;
- в) В. Вернадським;
- г) Д. Кейнсом.

10. Механізм управління користуванням довкіллям у більшості розвинутих країн сформувався:

- а) на початку нашого тисячоліття;
- б) з початком розвитку капіталістичної формації;
- в) у 70-х роках ХХ століття;
- г) при впровадженні засад планово-адміністративної економіки.

ТЕМА 4. ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Стимули економічного характеру, які змусять підприємства турбуватися про охорону природи і зменшення збитків:

- а) ефективні;
- б) недоцільні;
- в) поки що недостатні;
- г) шкідливі.

2. Ким у 1998 році було затверджено документ, який отримав статус Державної програми охорони довкілля?

- а) Кабінетом Міністрів;
- б) Верховною Радою;
- в) Президентом України;
- г) Радою національної безпеки і оборони.

3. Планування діяльності щодо фінансового забезпечення природоохоронних заходів:

- а) шкідливе;
- б) не обов'язкове;
- в) є атрибутом командно-адміністративної системи;
- г) необхідне.

4. Для розрахунку величини економічного збитку використовують-ся:

- а) інформація громадськості;
- б) міжнародні нормативи питомого збитку на одиницю викидів;
- в) дані органів виконавчої влади;
- г) дослідження наукових установ.

5. Які збитки характеризують окреме підприємство в частині нанесення шкоди довкіллю?

- а) локальні;
- б) континентальні;
- в) регіональні;
- г) разові.

6. Які збитки відносяться до соціальної групи збитків?

- а) моральні і престижні;
- б) естетичні і натуральні;
- в) соціальні;
- г) правильні усі відповіді.

7. Темпи вводу яких потужностей для охорони навколишнього природного середовища зросли в останні роки в Україні?

- а) очищення стічних вод на діючих підприємствах;
- б) очищення комунальних стічних вод;
- в) системи оборотного водопостачання;
- г) установки для уловлювання та знешкодження шкідливих речовин з відхідних газів.

8. В який період була науково визначена необхідність використання економічної оцінки природних ресурсів?

- а) початок 20-х років ХХ століття;
- б) кінець 50-х років ХХ століття;
- в) початок 80-х років ХХ століття;
- г) початок ХХІ століття.

9. Критерієм винесення рішень з приводу вибору стратегій використання навколишнього середовища служить:

- а) економічна оцінка природних ресурсів;
- б) пошукові роботи на даній території;
- в) освоєння сучасних технологій ресурсокористування;
- г) наявність кваліфікованої робочої сили.

10. Екологічні наслідки господарської діяльності можна економічно оцінити:

- а) повністю;
- б) використовуючи балансові методи;
- в) частково;
- г) не оцінюються.

ТЕМА 5. СВІТОВИЙ ДОСВІД І МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

1. Фінансова допомога на розв'язання екологічних проблем від міжнародного співтовариства:

- а) отримується в достатніх обсягах;
- б) не надається;
- в) залежить від подолання нашою державою фінансово-економічної кризи;
- г) значно менша, ніж допомога іншим країнам Центральної та Східної Європи.

2. Чи приєдналася Україна як незалежна держава до міжнародного процесу регулювання збереження якості природного середовища?

- а) не приєдналася через наявність фінансових проблем;
- б) відразу приєдналася;
- в) приєднається при входженні в ЕС;
- г) це негативно вплине на взаємовідносини з іншими країнами.

3. Найбільш типові напрямки двостороннього екологічного співробітництва:

- а) обмін результатами досліджень;
- б) розробки фундаментального характеру;
- в) обмін вченими, спеціалістами і студентами;

г) правильні усі відповіді.

4. Останнім часом функції міжурядових організацій по забезпеченню співробітництва у вирішенні проблем навколишнього середовища:

- а) неефективні в умовах ринкової економіки;
- б) значно розширилися;
- в) зменшилися;
- г) не існують.

5. Забруднення навколишнього середовища, пов'язане з економічним зростанням, стало для США:

- а) однією з основних проблем;
- б) стимулом для подальшого зростання;
- в) поштовхом для розв'язання гонки озброєнь;
- г) засобом зростання добробуту населення.

6. Природоохоронною діяльністю Організація Об'єднаних Націй:

- а) не займається в силу свого суто політичного спрямування;
- б) займається, починаючи із часу створення;
- в) займається, починаючи із 60-х років XX століття;
- г) планує зайнятися у майбутньому.

7. Співпраця різних країн світу в екологічних питаннях розпочалася:

- а) в епоху стародавньої Греції;
- б) з розвитком капіталістичної системи;
- в) завдяки планово-адміністративній економіці;
- г) у XIX столітті.

8. Чисельність населення землі у XXI столітті:

- а) залишається без зміни;
- б) зростає;
- в) зменшується;
- г) катастрофічно зменшується.

9. На землі не має доступу до безпечної для здоров'я питної води:

- а) 1,0 млрд чол. населення;
- б) все населення;
- в) проблеми не існує;
- г) населення Австралії.

10. Яку роль відіграють екологічні проблеми у розвитку людства на сучасному етапі?

- а) незначну;
- б) ніякої;
- в) стають все більш важливими;
- г) єдині, які впливають на розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Димченко О.В. Регіональна економіка: навч. посібник / О.В. Димченко, Н.М. Матвєєва, С.М. Гайдєнко; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва – Х.: ХНАМГ, 2010, - 221 с.
2. Зінь Е. А. Регіональна економіка: Підручник. — К.: «ВД «Професіонал», 2007. — 528 с.
3. Лишиленко В. І. Регіональна економіка: підручник / В.І. Лишиленко- К.: Центр учбової літератури, 2009. – 384 с.
4. Манів З.О., Луцький І. М., Манів С. З. Регіональна економіка: навчальний посібник. – Львів: «Магнолія 2006», 2007. – 562 с.
5. Олійник Я. Б. Запотоцький С. П., Кононенко О. Ю., Мельничук А. Л., Пасько В. Ф. Регіональна економіка: навчальний посібник (2-ге вид. змін. І доп.) / За ред. Я. Б. Олійника. – К.: КНТ, видавець Фурса С. Я., 2008 – 444 с.
6. Регіональна економіка. Конспект лекцій для студентів спеціальності 7.050107 «Економіка підприємства» / Укладачі: Паромонов В, Д., Татарченко О. М. – Рубіжне: ІХТ СНУ ім.. В, Даля, 2008. – 148 с.
7. Регіональна економіка. Краткий конспект лекцій / Укладач Рибалко Н. В.. – Донецьк: ДонУЕП, 2009.
8. Екологія [Текст] : підручник / Мін-во освіти і науки України, Київський нац. економічний ун-т. - К. : КНЕУ, 2005. - 371 с.
9. Колотило, Д.М. Екологія і економіка [Текст] : навчальний посібник / Д.М. Колотило ; Мін-во освіти і науки України, Київський нац. економічний ун-т. - 2-е вид. доп. і перероб. - К. : КНЕУ, 2005. - 576 с.
10. Українська екологічна енциклопедія [Текст] / Міжнародна економічна фундація, Ін-т українознавства мін-ва освіти і науки України ; ред. Р.С. Дяків. - Вид. 2-ге. - К. : МЕФ, 2006. - 808 с.

11. Основи екології [Текст] : навчально-методичний посібник /сост.: Б.О. Дадашев, В.П. Гордієнко ; УАБС НБУ. - Суми : УАБС НБУ, 2006. - 122 с.

12. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористування [Текст] : підручник / Л.Г. Мельник. - Суми: Університетська книга, 2006. - 759 с.